



చి. 45358  
1993

శ్రీరస్తు. పు. 1570

ఓం నమో గాయత్రే  
శ్రీమదవనీషండలవండనాయమానానాం  
నిత్యవైబుద్ధిప్రాయశ్చిత్తోపాసనాధినిఖిల కర్తాను  
స్థానదురంధరాణాం  
త్రయ్యంతఃశ్రాంతస్వాంతప్రచారాణాం  
ద్వీజోతీనాం మనోల్లాసకరం  
నిఖిలనిగమాదిదర్శనరాధ్యాంతవిజ్ఞానరత్నాకరాయ  
మాగవిద్యన్తండలసంస్తూయమానకీర్తిచంద్ర  
చంద్రకావితదీప్యతదిగంతరాశ  
శ్రీకృష్ణపండితప్రణీతమ్,



పరమపురుషార్థాదివ్యసాధనమారోహణసాపా  
నమార్గాయమాణసంధ్యాకర్మశ్చివదీకరణ  
ధురీణమ్-నిర్ణయకల్పచల్ల్యాఖ్యమ్.  
సంధ్యావందనభాష్యమ్.  
ఇదమ్.

శాస్త్రమారు|| విశ్వనాథశాస్త్రిజాపరిశోధితమ్.  
శ్రీమత్కల్యాణపురనివాసినా  
బూ, స్వామినాథశాస్త్రిభిః  
బూదంగుడి, నారాయణార్యకాం  
సత్సంప్రదాయకశానిధిముద్రాక్షరశాలాయామ్  
ముద్రాప్యప్రకటితృతాసతీ  
సజ్జనమోహాయవిజయతేతరామ్.  
బెంగళూరు.

విషయసంఖ్యా.

పుటసంఖ్యా

౧ సంధ్యావందనభాష్యప్రాంభః	...	...	౧
౨ సంధ్యాయానిత్యత్వవిచారః	...	...	౨
౩ సంధ్యాఅర్థజ్ఞానపూర్వః శుభానుష్ఠేయత్వవిచారః	...	...	౩
౪ వేదార్థాపరిజ్ఞానవిషయః	...	...	౪
౫ ఉపసేతుర్విద్యతావశ్యకతా	...	...	౫
౬ సంధ్యాకర్తృయమాః	...	...	౬
౭ సంధ్యావందనఫలవిచారః	...	...	౭
౮ సంధ్యాత్రయమధ్యే ప్రాథమ్యవిచారః	...	...	౮
౯ సంధ్యాకాలవిచారః	...	...	౯
౧౦ సంధ్యాశబ్దార్థవిచారః	...	...	౧౦
౧౧ సంధ్యాకాలాతిక్రమణప్రాయశ్చిత్తమ్	...	...	౧౧
౧౨ సంధ్యావందనస్య గౌరవకాలవిచారః	...	...	౧౨
౧౩ సంధ్యాతిక్రమణే ప్రాయశ్చిత్తదైవిధ్యమ్	...	...	౧౩
౧౪ సంధ్యాదివాతిననుష్ఠానేకతావ్యతా	...	...	౧౪
౧౫ సంధ్యాదినిత్యకర్మణామేకదినాతిక్రమణే ప్రాయశ్చిత్తమ్	...	...	౧౫
౧౬ సంధ్యాస్సప్తరాత్రాకరణేపునస్సంసారః	...	...	౧౬
౧౭ ఆచమనవిధిః	...	...	౧౭
౧౮ ప్రాణాయామవిధిః	...	...	౧౮
౧౯ మంత్రార్థప్రారంభః	...	...	౧౯
౨౦ అభ్యుదయనిర్ణయః	...	...	౨౦
౨౧ ప్రాయశ్చిత్తాభ్యుదయనిర్ణయః	...	...	౨౧
౨౨ ఆశాశ్చేతసంధ్యావిధిః	...	...	౨౨
౨౩ వ్యాధితస్య సంధ్యావిధిః	...	...	౨౩
౨౪ గాయత్రీజపవిధిః	...	...	౨౪
౨౫ కాలత్రయ ఉపసానవంత్రనిర్ణయః	...	...	౨౫

వీరద్రోణవిషయసూచికా సమాప్తా;

శ్రీరస్తు.

సంధ్యావందనభావ్యుపారంభః.



శ్లో॥ యస్మిన్దృగచింత్యుః పితృపుత్రసంధగృతుల్బంజగన్తాశంశుత్వర  
సంవిదోయత ఇదం రూపాద్విది వశ్శీయత । యస్మాద్భూత విష్ణుంభి  
తా పరిభిదావారీందు భేదాదివత్తం భూమానముపాన్తహే  
హృదిసదావామాధకజానింశివమ్॥ \*

పూర్ణానందస్వరూపాయదక్షిణామూర్తయేనమః॥ ప్రాజ్ఞైశ్చప్రజ్ఞా  
నహరోమితీతి తీతాచాస్మీచింతయా॥ ముకుందాశ్రమయోగిన్, పాదపంకజ  
మాశ్రమేయత్సంకర్షనమాత్రేణప్రాచ్యుత్సంజాన తేనృణామ్॥ అరుంధతీ  
వనతభాగ్యశాలినిశ్రీరథూన్మజననిజన్మైర్మతాశ్రీరామభటుస్తుపితామితాగమ  
ప్రావద్యవంశేనకలాగ్ధసిద్ధయై॥ ట్రిషుప్ర ఘనైవజ్జవంశశ్రీకృష్ణపండితే॥ ప్ర  
కాశయామ్యహంస్వప్నంసంధ్యావందనపద్ధతమ్ భాష్యాణిపేదస్యవిలోక్యవి  
ర్మితావిద్యత్ప్రియాంగిర్దయకల్పః॥ జ్యేష్ఠాగంభీ సంశోభిషదానుగుంభితాల  
భాగవతశేణిశిశుత్సయాయుః॥ ట్రిశుశిలసకలకర్మకరికా॥ నాయామాదితః  
పరిగణార్హస్త్వసంధ్యావందనకలాపస్యస్వగాపవి శేషజిజ్ఞాసాయథాకథం  
చిద్విగుహాపి॥॥ శేయాన్వృధగ్ధ్యైగుణిపరధర్మాన్విమిశ్రితాదితిభగవ  
దుపదేశాన్విసృజ్యైవైకశేణసోహృదిధానునిరంతరవిశేషశత్రూషా  
పరితోషితపదాచార్యముఖకం॥ లోదీరితస్థిధాంతపారిపాగగాన్నిభితమతిర  
హస్యామృతమాంలయ్య యథాయోగంప్రకాశ్యతే॥ \*

—\* సంధ్యా యస్మిన్వ్యవహారికః—

తత్రతావత్సంధ్యావందనోత్త్యం॥ అహరిహస్యసంధ్యాముపాసీజేతి  
శ్రుతావహరహరితివిష్ణువగమాత్\*అహరిహస్యప్రవృత్త- అర్ధమాసేర్ధ  
మాసేప్రవృత్తతే- వనంతేవసంతేజ్యోతిషాయశేతేత్యాదౌతథాదర్శనాత్  
నన్విదమయుక్తంత్రోత్పత్త్యం యథాకాలమకరణేప్రాచ్యుత్సావతాత్  
ఆశృతియాత్పురుషాశ్చేషిచానాభావదోగ్భిప్రకృతవశాచ్చ॥ అనాహి  
తాగ్నితాస్తేయమిత్సుపనాతకేష్వచాహితాగ్నితాః॥ వాతార్చనైవం  
ప్రకృతేతాదృశజవంశసంశయేనసంధ్యావందనోత్త్యం పేదతిచేదుత్పాదే  
ప్రకృతేతథావిధానివచనాసంశతీవదతావత్తవ్యం॥ సంధ్యావందనకర్మ  
ప్రధానభూతగాయత్ర్యుపదేశ్యయథాకాలమకరణేప్రాచ్యుత్సావతాశ్చే



వ్యతే- అహోస్విద్యథా కాలం సంధ్యావందన కర్తానుష్ఠాన స్యాకరణే ప్రాయ  
శ్చిత్తాభావః- నాద్యః సావిత్యాభిషేయథా కాలమనుపదే శే గురుతర ప్రత్య  
వాయు శ్రవణాత్- యథాహ భగవానాప సుబంః॥ అతిక్రాంతే సావిత్యాః కాల  
రుతంత్రై విద్యక్ బ్రహ్మచర్యం చ రేదథో పవయనం తస్య వత్సరముదకోప  
స్పర్శనమితి ఉక్తంచాశ్వలాయనమునిచరణేః॥ అతః ఉద్ధ్వంపతితి సావిత్రికాభ  
వంతి- నైనానుపసయేన్నాధ్యాపయేన్నైభిర్విశాహయేన్నయాజయేయూరి  
తినద్యతీయః సంధ్యా యాత్రకరణే బహుప్రత్యవాయు శ్రవణాత్॥ తదాహగో  
బిలః॥\*॥ సంధ్యా యేననవిజ్ఞాతాసన్ధ్యా యేనానుపాసితా॥ జీవమావోభవే  
చూర్చద్రోమృతశ్వానోభిజాయతే॥ విష్ణుపురాణే॥ ఉపతిష్ఠంతియేసన్ధ్యాంయేన  
పూర్వాంసపశ్చిమామ్॥ నజంతి తేదురాత్మానస్తామిన్సంసరకంవృషకూర్మపు  
రాణా॥ యోన్యత్రకురుతేయత్సంధర్మకార్యద్విజోత్తమః॥ హయసన్ధ్యాప్ర  
ణశింసయాతసరికాయుతమ్॥ దక్షః॥ సన్ధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్యమనర్హస్సర్వ  
కర్తసు॥ యదన్యకురుతేకర్తనతస్య ఫలభాగ్యుచేత్॥ స్మృత్యంతరేపి॥ యస్స  
న్ధ్యాంకాలతః ప్రాప్తామాలస్యాదతివర్తతే॥ సూర్యవత్సామవాహ్నికఉలూ  
కత్వమియాత్రయా॥ ౧౦౮॥ సాయం ప్రాతస్సదాసన్ధ్యాంయేవిప్రానానుపాస  
తే॥ తానేవధార్మికోరాజాశూద్రకర్తసుయోజయేత్॥ శానకః॥ సన్ధ్యాతిక్ర  
మణంయస్యసప్తరాత్రమవిచ్యుతత్॥ ఉన్నతదోషయుక్తావాత్సనస్సంసార  
గమన్తతి॥ తస్మాత్సన్ధ్యావందనాతిక్రమణే ప్రత్యవాయుచాహుశ్యశ్రవణాన్ని

—\* సన్ధ్యా యా అథః జ్ఞాన పూర్వక మేవానుష్ఠేయత్వంచారః. \*

త్యమితి సిద్ధం- తచ్చానుష్ఠానమద్ధావబోధపూర్వక మాచరణేయం॥ తథాసతి  
మహాభలంభవతి నేతిరదా॥ అత ఏవ ఛాందోగ్యే॥ యదేవవిద్యయాకరోతి శ్రద్ధ  
యాతదేవవీర్యవత్తరంభవతి- విద్యాసమ్యగర్థజ్ఞానం శ్రద్ధా ఆస్తిక్యబుద్ధిః॥ అ  
ర్థజ్ఞానేన సమగ్రఫలంభవతీత్యాశయేన వీర్యవత్తరమిత్యుక్తం- తదేవతి విశే  
ష్యసగ్రతైవకారసామర్థ్యాదవిద్యతృతమనుష్ఠానమతథాభూతమితచగ్న్యతే  
తిథానిరుక్తేపి॥ స్థాణురయంభారహరః కిలాభూదధీత్యవేదంసవిజానానుయో  
గ్గం- యార్థవిత్కలంభద్రమశ్చుతేనాకమేతిచజ్ఞానవిధూతశాస్త్రేతి॥ స్మృత్యం  
తరేపి॥ యద్భూహీతమవిజ్ఞాతంనిగదేనైవశబ్ద్యతే॥ అనత్నావివశుమేగధాన  
మజ్వలతికర్త్వచిత్॥ లఘువ్యాసోపి॥ వేదస్యాధ్యయనంసర్వస్థృశాస్త్రస్యచా  
పియత్॥ అజ్ఞాతార్థంతుతత్సర్వంతుషాణాంఖండనంయథా॥ ఖండనిమవహన  
నంతుషావహననవదవ్యర్థప్రయాసఇత్యర్థః॥ యథాపశుర్భారహరోవతస్య  
గృహేసలమ్ద్విజస్తవిర్ధానిభిజ్ఞానవేదఫలమశ్చుతే- నవైదికకరఫలభాగ్యుప

త్యర్థః అత ఏవ వ్యాసః॥ జ్ఞాత్వా జ్ఞాత్వా చ కర్తా జపనో యో యో నువగ్తతే॥  
 ఏదుషః కర్త సిద్ధిస్సాన్యత్ర తా నా ఏదుషా భవేత్॥ అత ఏవ తేషాం పూజా దిక మ  
 ఏన కార్యమితి స ఏవాహ॥ వాతమా త్ర రతాంస్తాస్తాన్విజాతీనర్థపర్జితాన్॥  
 సతూనివనతాన్పాన్వీజ్ఞోవాజ్మా తేదాపిచార్చయేత్॥ అతోగ్ధజ్ఞానమావశ్య  
 కమితిభావః॥ లఘువ్యాసోపి॥ శ్రుతహీనమధీతంయస్సేహా నామ త్రతద్భవేత్  
 శ్రుతంజకేవలమపిసముద్ధారాయకల్పతే॥ శ్రుతం గ్ధజ్ఞానం ఉభయోస్సముచ్చ  
 యేనభవితవ్యమితి ఏవాహ॥ జ్ఞానం ర్మద సంయుక్తం ముక్త్యర్థం కథితంయ  
 ధా॥ అధీతం శ్రుతం సంయుక్తం త్ర శ్రేష్ఠం కేవలం॥ అగ్ధజ్ఞానం స పన్నస్య ఫలమా  
 హమనుః॥ వేదశాస్త్రార్థతత్వజ్ఞోయ తకత్రాశ్రమేనసేత్॥ ఇహేవలోకేతి  
 ప్తక సబ్రహ్మభూయాయకీల్పతే॥ హరితోపి॥ ఎంతార్థజ్ఞోజ సంహూయంస్త  
 థేవాధ్యాపయన్విజః॥ అధీత్యయత్రించినవేదార్థావగమీరతి॥ బ్రహ్మలో  
 కమవాప్నోతిధర్మానుష్ఠానతోద్విజః॥ యత్రించినవిష్కంభాగమాప్రిష్కపిత్య

—\* వేదార్థాపరిజ్ఞానేదోషః \*—

గ్ధః - వేదాధ్యాపరిజ్ఞానేదోషమాహ॥ సవేదపాతమాత్రేణ సంతుష్టో యోభ  
 వేద్విజః॥ వాతమాత్రావసా ఈశుపంకగారీవసీదతి॥ యోభ్యవిధివ్యప్రో  
 నవేదార్థం చారివేత్॥ ససాన్వయశ్శూద్రసమః పాత్రతాంనప్రపద్యతే॥ త  
 స్మాదకరణే ప్రత్యవా యశ్రవణాత్ - కరణేచాభ్యుదయసంభవాదగ్ధజ్ఞానమా  
 వశ్యకమితి సిద్ధంకించ - మన్మార్థపరిజ్ఞానసూర్యకోపచేశసిద్ధ్యర్థమపనేతుర్వి

—\* ఉపనేతుర్విద్యతావశ్యతా \*—

ద్యతామాహ - భగవానాపస్తంబమునింద్రస్సామయాచారికేషు శ్రమసోవా  
 ఎవతమఃప్రవిశతీయమవిద్యానుపనయతేయశ్చావిద్యానిః హి బ్రాహ్మణమితి॥  
 నిశ్రవ్యత్తికారః॥ విద్యానేవోపనేతాభిగమ్యతతితిః ధాతుమేదుషోసిందా  
 మాహ - తమసో వేతి, యథాకశ్చిత్తమసస్సకాశాన్తమవప్రవృత్తంకించిన జా  
 నాః ఎవమేపఃయమవిద్యానుపనయతే - తథాయశ్చావిద్యానుపనయతేతి శ్లో  
 పేత్యతేయశ్చస్వయమః ద్యానుపనయతేసోపితమసవతమః ప్రవశతీతీతస్తా  
 దగ్ధజ్ఞానం నిత్యమిత్యచార్యాభిప్రాయః॥ అపివ మన్మార్థపరిజ్ఞానసిద్ధ్యర్థమేవ  
 అగ్ధీసమగ్ధోవిద్యానితియాగాధికారివిశేషణకోబాంబుత్పదంనివేశితం - అ  
 న్యధాతిస్యవైఖల్యపాతాత్ - సనుపత్త్యవేత్త్యమాజ్యంధవశిష్ఠక్రమా  
 స్త్రీమతేతిత్యాదిఫలస్థాయాఃపంగాదస్తంసంభవేయథానిస్యకర్తృజీవకు  
 తిఃతద్వదవిదుషోపియాగాధికారేనకుశలితీచేన్ద్రేపం - పంగాదరంగబైక  
 ల్యాదినావిష్టుక్రమక్షాత్రానుష్ఠానానుమర్థత్వపితదతరయాజమానకలాపస్య

మంత్రార్థజ్ఞానపూర్వకమనుష్ఠానంశక్యత్వాన్నకస్పిద్వోపభవతి. తత్రయుక్తము  
త్పశ్యమః స్రక్పతేతుతస్య గాఢాజ్ఞానప్రవిష్టశ్చయూకతుల్యతయా కత్రాపి  
సంకల్పదియాజమానకర్తృణియథార్థానుస్థానానుగత్యేన తస్య తకర్తృణ  
స్తుపావహనన్యాయేనవైయధ్యత్ - పంగాదేహ్యనుగ్ధ్యాభావేపియాగా  
ధికారోస్తీతితన్న-యేనమాధన్యపితదధికారాయోగాచ్చ-నహియజ్ఞోప  
వీతీనిత్యోదకస్పన్ధ్యాముపాసీతేతివిధీయమానంసన్ధ్యావందనమశక్తస్యాన్నా  
తన్యాప్యస్తీతన్నాన్యేనఅయజ్ఞోపవీతినోపితదనుస్థానన్యస్యతే. నదవిశి  
భోనుపవీతదయత్తరోతినతత్కృతమితివదనాదయజ్ఞోపవీతినస్తదనుస్థాన  
మనుచితమితివాచ్యం. తథాసత్సర్గజ్ఞానావశ్యకతాప్రతిపాదపూర్వోక్తబ  
హువదనపీడాభియామూఢస్యాపినాధికారోస్తీనకిమర్థంబ్రూయాఃతిస్తా  
న్మూఢస్యాపిగరియసాప్రయత్నేనవిచితపదార్థసంగతకన్యైవతదధికారిః  
అన్యథాదేవతోద్దేశత్యాగాదిమాత్రాపజ్ఞానాభావేనతత్కృతంకర్తృవిఫలం  
స్యాత్ అవిధిసాకృతమకృతమితిసిద్ధాంతాత్-అతఏవ॥\*॥యఏవంవేద-యఏ  
వనిద్వాన్యజతే-యన్యైవం విదుషోస్మిహోత్రంజహ్వాతి,యఉచైనమేవం  
వేద,యఏవంచిద్వాంశ్చాతుర్తాన్యైర్వజతేఇతిప్రతికర్తృనుచిద్వస్సంకీర్తనం  
ద్యుక్యతే తదన్యేథాఉన్నతప్రలంపవనగ్ధంశ్చాత్-కింవ-స్వాధ్యాయో  
ధ్యేతవ్య ఇత్యధ్యయంపవధేఫలవద్రావబోధవ్యాపారమంగీకుర్వాడైర్భట్ట  
పాదైరపిమన్తార్థపరిజ్ఞానమావశ్యకమితిబహుధాప్రతిపాదితం నాపిఫల  
వద్రావబోధస్వాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంలాభాత్సవ్యసంఖ్యయం విధేయ  
మితిచేన్నాన్వయనేనైవఅర్థయవబుద్ధ్యాగాదికమనుష్ఠితంచేన్నాన్వయభా  
వనాసిద్ధిరితియమార్గంతద్విధానాత్-ననఅన్యయనవిధేరనారభ్యాధీతత  
యాక్రింసంపూర్ణసాభావానక్రత్సర్థమితిచేన్నాన్వయధ్యాయస్యార్థప్రతిపా  
దనసామర్థ్యరూపలిక్లేనయోగానప్రవేశితవ్యాపారన్వయనన్వయాగసం  
సృష్టసంభూత్-యథా,యస్యపద్మమయీజుహూర్భవశీత్యనారిభ్యాధీతపద్మ  
తాయాఅన్యభిధరితయాగసంబంధితాజుహూర్భవాయోగాన్వయాత్పూర్ణ  
శబ్దార్థపలాశయాప్రప్రొద్రిన్యసియమిధిమగ్నింశిద్వదనన్యబుద్ధంశద్వ  
దితిసంక్షేపయన్యసివరంకాంపితేఅన్యయనవిధేరక్షరావాప్తిరవఫలం  
నతుఫలవద్రావబోధః-విధాపిసకలతాంతికినస్తుతేరనపేషితత్వాత్-చస్తు  
తిస్తుతాత్మవిధేర్థావబోధవ్యంతివ్యాపారాభావేతిక్షరావాప్తిర్వా  
రావ్యవసానంగీకారాన్నకాపిషతి-తిస్తావర్థజ్ఞానమావశ్యకమితిసిద్ధం  
తస్యగమనిరుక్తవ్యాకరణాదిసాధ్యత్వేనత్రోత్పన్నలసానాంఫలవదర్థజ్ఞా

లాభాయస్వబుద్ధిపరీక్షార్థంచతత్పరమౌవయోగభూతనవీనగ్రంథారంభః  
యత్యతిదురభిమానదృష్టజనముత్థాపితైతద్వైయ్యర్థ్యశతకానావతరతన

—(\*) సంధ్యాకర్తృకనియమాః. (\*)—

సంధ్యాకంధనకథంభూతేనకర్తవ్యం. ఉచ్యతే-యజ్ఞోపవీతనితోబంధకస్స  
యముపాసీతేత్యాశ్వలామనకేతథాదర్శనాత్-యజ్ఞోపవీతినాకృతస్నా  
నమార్చనాదికంకుర్యత్ప్రదక్షిణంసన్ధ్యావననంకర్తవ్యం-తదుక్తమాప  
స్తంబముసింభిత్రాతపరిభాయాం-యజ్ఞోపవీతీ వేదక్షిణంచేవానికర్తాణి  
రోతీతి-స్మార్తపరిభాషాయామపి-యజ్ఞోపవీతినాప్రదక్షిణమతి-నితోబంధక  
స్సంధ్యాకంధనకథః-తేనమార్చనాదికమపిసిద్ధమిహనారాయణవృత్తికారకః. త  
ద్వచైవస్నానస్యాపిగ్రంథాంశక్తవిషయస్నాతవ్యైవతదధికారాత్-న  
యచాగ్రముచ్యతే-యతోభవతీతిసామయాచారికేషుదిర్భనాత్-ననుసన్ధ్యా  
కాలే-నస్నానమావశ్యకం-తత్పూర్వభావిశ్చనియమాభావాత్-ఆపవీత  
స్సానమితిపరాశరస్మృతౌపవీతీపాతోద్భవ్యతేతిశ్చేన్న-అగ్నిహో  
తంజుహోతి-యవాగూంపచతీతిపాతవ్యత్యాసేవ్యర్థక్రమస్వీకారాత్. అత  
ః॥\*॥అస్నాతోనాచశేష్కర్మజపహోమూదికించన। స్నాత్వాధికారీభవతి  
కేవేప్రేతకర్తృః॥ అస్యంశమలినఃకాయానవచ్చిద్రసమిష్టితః॥ప్రవత్యేవ  
వానక్తంప్రాతస్నానంవిశోధనమిన్ద్రుతిమ్-ధ్యానంనాత్పూర్వం  
గ్నానంకార్యమిబహుధాప్రపాద్యతే-సన్తాపపూర్వంస్నానంకర్తవ్యం  
తస్సన్ధ్యావందనంకర్తవ్యమిసర్వంసుప్తం-సయజ్ఞోపవీతినాకర్తవ్యమ  
స్యక్తంతదనుపపన్నం-ఉపనయనకాలేయజ్ఞోపవీతస్సగృహ్యకారైరనుక్త  
కాదిశ్చేత్సత్యం-తథాపియజ్ఞోపవీతధారణమావశ్యకం-అథకథమయజ్ఞో  
పవీతీద్రాహ్మణ్యతిశుతౌ-యజ్ఞోపవీతాభావేబ్రాహ్మణ్యాభావసోమ్యక్తత్యాత్-  
సృశ్యకారైరపితితత్రతర్కణయజ్ఞోపవీతధారణాతిశ్యక్తం-యజ్ఞోపవీత  
కాలేచనిత్యేతపరిభాషాయామపితిత్యముక్తం-యజ్ఞోపవీత్యాచమ్య  
కార్యరూయనకేపుక్తం-ఆపస్తంబసూత్రేపి-ఉపాసనేగురూణాంవృధా  
రాపితిధీనాగ్ంహోమేజ్యైర్నణిభోజనఆవహనేస్వాధ్యాయేచ-యజ్ఞో  
పవీతస్యాదితి-త్రైత్విరీయకేపి-సహవైదేవానాంచాసురాణామిశ్యతయ  
శాంచబ్రాహ్మణోయజ్ఞోపవీత్యధీతేయజపవీతతత్సన్ధ్యాజ్ఞోపవీత్యేవా  
రియితేయ-జయేద్యశేతచేతి-తస్మాచ్ఛ్రుతిస్త్వత్సగృహ్యసిద్ధత్యాద్యజ్ఞోపవి  
తధారణమావశ్యకమేసిద్ధం-ఉపనయనప్రసంగేతిద్వావిఖ్యానాననరసుద  
న్సాచార్యైరుపాసనేగురూణామితిసూత్రేణసహితంయజ్ఞోపవీతంప్రా

మితివ్యాఖ్యాతం-తత్రభృగుః॥\*॥సదోపవీతినాభావ్యంసదాబద్ధశిఖాసంచవిశి  
ఖానుపవీతచయత్రోరోజినతత్రగృతమితి॥తస్మాద్వజ్ఞోపవీతనాకర్తవ్యమి

—(\*) సంధ్యావందనఫలవిచారః. (\*)—

తసిద్ధం అథసన్ధ్యావందనస్యఫలవిచారఃక్రియతేననుఅహరహస్సన్ధ్యాముపా  
సీతేతివాక్యంసన్ధ్యాయాఃకర్తవ్యతాబోధకంమూలవాక్యముసన్యస్తం. తద  
నుపపన్నంతద్విధీయమానస్యైవదుర్జ్ఞేయత్వాత్-తథాహ న తావన్నిత్య  
త్వంకామనాప్రవణానాంనరాణాంవిప్లవేనత్యక్తృణి బహ్వయసాధ్యే  
వ్రవ్యత్సనాపత్రేనాపినైమిత్తికత్వంగృహరథాధారేభగ్నైశ్చన్రీబాహుర్వ  
ధస్యఃపాయసంబాహ్మణాభోజయితవ్యఇతివన్నిమిత్తా శపణాల్నచాహర  
హరితికాలస్యైవనిమిత్తత్వం. అగ్రయణస్యశరతారాలవదితివాచ్యంతథాస  
తినసంతేవసన్తేజ్యోతిషాయజేతేత్యత్రాపి వసంతస్యావనిమిత్తత్వేజ్యోతిష్టో  
మస్యాపినైమిత్తికత్వంస్యాద్ నాపిప్రాయశ్చిత్తరూపజ్గురుతల్పగామీసవ్య  
వణగశిశ్నంపరివాస్యాంజలావాదాయదక్షిణాద్వికమనావృత్తింవ్రజేదిత్యా  
దోపాపసంయోగేతత్ప్రాయశ్చిత్తవిధానాత్-నాపికామ్యంవిధ్యుద్దేశేఫల  
సంబంధాశ్చవణాత్- ననుతథాఅశ్రుతఫలేసన్ధ్యావందనేస్వర్గవేషఫలతయా  
కల్పనార్హః-యథావిశ్వజితాయజేతేత్యతవిశ్వజిత్వాగస్యఅధికారకల్పే  
సస్సర్వసాస్యస్సర్వావశిష్టత్వాదితీసర్వకామనావిషయతయాస్వతస్సుంద  
రస్వర్గఃఫలతయకల్పితే-తర్హిఫలకావనాయంసత్యామేవతదనుష్ఠానం  
తదభావేతుతదనుష్ఠానంసన్యాత్ - పశుకామనాతదభావప్రముక్తచిత్రా  
నుష్ఠానాననుష్ఠానవత్-నచతథాదృశ్యతే. పతంతుకృతాభిషేకాస్సర్వజనప  
దేమఏకాననమాహితాస్తథావిధఫలానపేక్షిణా దంభలోభశూన్యామహా  
జనానిరస్తరంయథాకాలంతదనుష్ఠానమాచరంతి-తస్మాత్సన్ధ్యాకామ్యత్వమ  
గ్నేకృత్యకాదాచిత్రానుష్ఠానమగ్నేకర్తుమనుచితమితి. నచప్రకృతేస్వర్గఃఫలత్వే  
నకల్పసియః. తస్మాత్కమనేనవిధీయతేఇతిచేదత్రబ్రూమః-సన్ధ్యావందనం  
నిత్యం, నతుచిత్రాదివ తాగ్రవ్యమితప్రభాకరేణసన్ధ్యావందస్యతేన విధివాక్యే  
ననిత్యత్వవిధానాత్- అన్యథా - పుగ్లోక్తానామకరణేప్రత్యవాదుప్రద  
శకకానాంబహునామా ప్రవచనానాంపిదాస్యాత్- నచనిత్యంవిఫలమితి  
న్యాయేనసన్ధ్యావందనస్యనిత్యత్వేనిష్ఫలత్వంవాచ్యం- తథాచఫలశూన్యేత  
స్మిన్నకస్యప్రవృత్తిరితి ప్రాగేవోద్ఘోషితమితిశంకసియం- ప్రభాకరైస్త  
థామ్యపగమేపిఅస్మాభిర్నిత్యకర్తృణిప్రత్యవాదునిష్కృతిఫలస్యస్వీకారాల్  
నచాత్రమానాభావోభద్రైణవాపమపనుదతిశ్రుతే॥ \* ॥ యోగినఃకమక

కుర్వంతిసంగత్యక్తాన్త్రుశుద్ధయ ఇతిస్మృతేశ్వసంగభలాభిరంధిషత్సర్వః-  
ఆత్మశుద్ధయేమలాపకమణచిత్తశుద్ధయభిత్సర్వః॥శ్లో॥త్వనైమిత్తికైరేవకు  
వాణోదురితక్షయమితి॥ సంధ్యామువాసతేయైశ్వర్యతేనసంశితవ్రతాభిషి  
ధూతపాపాఇతిచిత్తశుద్ధంతేనప్రప్తమేనప్రత్యనాయకస్యప్రభలశ్రవణాచ్చ-  
తస్మాత్ప్రత్యవాయ నివృత్తిలక్షణంఫలంసన్మగన్తీనకీంచినమపవన్నం - న  
స్యేవంచేన్నిత్యకావ్యయోర్వివేకోనస్యాత్ - ఉదయప్రాశ్నిఫలఃత్వాంగీకా  
రాత్ - ఉద్యతేఫలాభిసంధిపూర్వకానుష్ఠానవిషయత్వానపయత్వాభ్యాము  
భయోన్మేదసంభవాత్సంభాహస్వగణకామాదివాక్యపాపిర్భ్యాత్స్వగ్ధాదికా  
మనయానాగాద్యసప్తాన్తప్రవృత్తౌ యాగాదేకామత్వంపక్యతేతుతథా  
కామనయానుష్ఠానా రక్షాత్ : ధ్యుజ్జేతేఫలసంకీర్తనస్యాభావాచ్చసంధ్యా  
వందనాదినిత్యమితరణీయంమమోపాత్తదురితక్షయార్థం శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్య  
ర్థంసంధ్యాముపాసిష్యే - ఇత్యనుష్ఠానప్రారంభకాలేఫలసంకీర్తనంభరస్స  
రంసంకల్పాన్తీతథాపినతావన్మాత్రేణసంధ్యావందనస్యకామ్యస్యేసిద్ధిః - త  
ద్యాకృత్యసంధ్యావందనాదౌ పరమేశ్వరార్పణలాభాయపహజ్జనైఃపేరిగ్భ  
హితత్వాత్-యాగాదికామ్యకర్తృఫలస్వర్గాదివిలక్షణతయాదురిత నిరాకరణ  
లక్షణంసన్మగమకఫలస్వరూపప్రదర్శనపరత్వాచ్చ-వయంతబ్రూమః. య  
తరమకలపానుష్ఠానాకరణేయప్రత్యవాయుశ్చాయితేతతర-ర్కనిత్యం  
యదకరణేప్రత్యవాయోనదృశ్యతేనతన్నిత్యం - తదాహుష్టికాకారాః. సం  
చపాదీయకాచార్యాః, అధ్యయనవిధినిరూపణప్రసంగేఉపనయనాఖ్యసంస్థా  
గోసన్మగఅకరణేప్రత్యవాయుశ్రవణాదీవిషంబాకరణేప్రత్యవాయుశ్రవణా  
శ్రవణాభ్యాంసత్యకామ్యవిషేకస్సులభః-నస్యిదం రుద్ధంప్రాయశ్చిత్తస్యాస్య  
కరణేప్రత్యవాయుశ్రవణాత్ - తథాహి॥\*॥అతీతిచిరకాలేతుద్విగుణంవ్రతమ  
ర్వతీతివలసేనతద్విధానాతర-థంతేనసత్యత్వవిషేకస్యాత్-ఇతిచెన్న - ప్రా  
యశ్చిత్తాకరణేదోషసరసనాయనహిద్విగుణంవ్రతసంధియతేనరంతప్రాయ  
శ్చిత్తైరిరాకరణీయస్యప్రాగుక్తదురితవైశ్యవచిరకాలేత్వవీతేద్విగుణప్రతా  
పేషయైవనిరాగఉద్యతే - అన్యథాప్రాయశ్చిత్తానవస్థాప్రసంగాత్ - అ  
త్రానుమధసరిధిఃవిహితకర్తృననుష్ఠానంనప్రత్యవాయజనకం॥అథావస్యా  
కారణత్వాత్. పరంతుతద్విగుణకర్తృకరణమేవ ఇథాతత్తుకుత్రిచిత్కా-య  
కంకుప్రచిద్వాచికంకుత్రిచిన్మానసికమితివిషేకఃచదుక్తంధట్టపాదై॥\*॥ స్వ  
కాలేయదకుర్వంస్తుఃరోత్యన్యదచేదనఃప్రత్యవాయోస్యతేనైవనాభావేన  
జన్యతేఇతిఅసేవనమూఢధీరిన్యన్యసమకర్తృత్వసంప్రత్యవాయుస్వరూ

లేపిహింకర్మానుష్ఠానకాలేయద్విపితమకుర్వకానన్యదవిహిత విరుద్ధాచరణంకరోతిఅస్యప్రత్యవాయస్తేనజన్యతేనాభావేనేతికారికార్థః- ననుకామ్యకమణాంకాలేప్యకరణేప్రత్యవాయశ్చూయతేయథాసిద్ధాంతే-కామ్యత్వేనాభిమలేశ్రవణేతిమన్మథాన్యతీకపాలావృక్షేభ్యఃప్రాయచ్ఛిదిత్యేకగణేప్రత్యవాయశ్చూయతేతద్దానముభయోర్భేదఇతిచేత్తద్వాచ్యం ఆరంభాదూర్ధ్వమేవనిత్యతాసంపాదకత్వం నతాసంధ్యాతద్యథాకాలమనుష్ఠానేదోషసంకీర్ణనపతత్వంతంతేతిరహస్యంనన్వేసంచేన్నత్యనైమిత్తికయోర్భేదోనస్యాత్మకాపిప్రత్యవాయశ్రవణాత్- ఇతిచేన్న-నిమిత్తసంయోగాసంయోగాభ్యాంభేదసంభవాత్-తస్మాదహాహాస్సంధ్యాముపాసీతేతి | మూలవాక్యంసంధ్యావిశ్వతావబోధకంతత్రప్రత్యవానునివృత్తిలక్షణం ఫలమప్యస్తీతి సర్వంసంపాదే-అథవిధిఃచారః-ననుకోయంవిధిఃఉచ్యతే- మానాంశదానవధారితాభేదసంధ్యావందనయాశేప్రవృత్త్యాతేఅపూర్వవిధివయనవిధివత్తదుక్తుంభట్టపాదైః-విధిత్యంతమప్రాప్తఇతి.

\*

(\*) సంధ్యాత్రయమధ్యేప్రాథమ్యవిచారః. (\*)—

ననుసంధ్యాత్రయమధ్యేకస్యప్రాథమ్యంఉచ్యతే- సంధ్యాత్రయమధ్యేపాయంసంధ్యాయావేప్రాథమ్యం. తథాహి-ఉపనయనకాలే మాధ్యాహ్నికసంధ్యాచరణావకాశేవిషాయంసంధ్యాయాదీప్రమవిధానాత్ - సైవప్రథమేతిగమ్యతే- అతశ్చాతమః||\*||సంధ్యాత్రయంనకతేనవ్యంయవన్యంజీవబద్ధ్యతే|సంధ్యాత్రయంనకర్తవ్యంసాయమాదితతఃపరం|| ఉపనయనానంతరమిత్త్యర్థః ||సావిత్రింపగురోర్లభ్యాచుంత్రాంధ్యాయవ్యథోచితా||అభ్యస్యాపాసయేత్సంధ్యాంసాయమాదియథాక్రమమితి||వసిష్ఠోపి|| గాయత్రీంగురుణాదిప్రాంతవన్నాసూర్యవభ్యసేత్ | సూర్యేస్తశిఖరంప్రాప్తై సాయంసంధ్యాముపక్రమేతి||శానకోపి||\*||ఉపనీతాకృతాయంచసాయంసంధ్యాముపక్రమేత్ | బ్రహ్మయజ్ఞంకుప్రకృతంమధ్యాహ్నముపరేహని|| ఉపాకరణపర్యంతం గాయత్ర్యి బ్రహ్మయజ్ఞకమ్ | కుర్యాన్మాధ్యాహ్నికీసంధ్యాంతతః స్మృత్యుక్తయాగత్యితితతోపనయనానంతరంపరీక్షిమాధ్యాహ్నిక కాలఇత్యర్థః- ఆశ్వలాయనాపస్తంబయో రేవసమానఃసంధాః- తిష్ఠేదహశ్చేషం నోపవిశేదితిగృహ్యకారణోక్తం- అస్తంగమనపర్యంతంబ్రహ్మచారిణఉపవేశనస్యవిధిత్వాదనుపవేశితః ఆచమనంసంధ్యాద్యనధికారఃతివృత్తాచామేదిణామేథాత్-తస్మాన్మాధ్యాహ్నికసంధ్యాకరణముపనయన కాలేనోపపద్యతే- ననుతేంద్రియవిశేషసంధ్యాధ్యేతేన్న-తథాసత్యహశ్చేషమిత్త్యర్థంత

యోగద్విత్రియాశ్రుతేఃపీఠాస్యాత్ నచేష్టావత్త్రిః. యావత్తాహీదంత్రధమము  
పాత్రగాయత్రీమంత్రస్యశుద్ధ్యర్థంస్వాధీనతాలాభార్తందతిష్ఠేదితిప్రహ్లాచా  
రిణఃస్థానంవిహితంతస్యధ్రంశేమంత్రస్యైవవియమవిలోపాద్భ్రంశ స్యాన్వి  
త్॥\*॥నశ్రేయోనియమంవిసేతివచనాత్. తథాసతిసావిత్రిపాతిత్యమేవస్యాది  
తిమూలోచ్ఛేదిపాండిత్యప్రకర్తః - గృహ్యకాలేకాపీసాయంసంధ్యాప్రభృ  
త్యేవసంధ్యావిధానంకృతం ॥ \* ॥ యజ్ఞోపవీతీనిత్యోదకస్సంధ్యాముపాసీత  
వాగ్యతస్సాయమాసీనశ్చిత్వాఽ. తస్మాత్సాయంసంధ్యాప్రభృత్యేవ సంధ్యా

—(\*) అథసంధ్యాకాలఃచారిః. (\*)—

కాలానిర్ణీతః. అథసంధ్యాకాలఃచారిఃక్రియతే. తస్మాదుత్తమశ్శ్యకాలఉక్తిః. ఛా  
దోగ్య-సంధాసంధ్యాముపాసీతసజ్యోతిషోదగ్ధనాత్సంధిరితి అస్యార్థః. త  
త్రజ్యోతిఃపదంసూర్యనక్షత్రవాచకం. తథాచ॥సజ్యోతిషోదగ్ధనాత్. అర్ధా  
స్తమితిసూర్యదర్శనకాలమారభ్యనక్షత్రోదయపర్యంతం. యఃకాలసంధిఃతత్ర  
సాయంసంధ్యాముపాసీతవిదధీతి. తదుక్తం॥\*॥అర్ధాస్తమితకాలాద్యసంధిరా  
తారకోదయాత్. తత్రసంధ్యాముపాసీతసాయంకాలేనమాహితశ్చితి॥ సజ్యో  
తిషోదగ్ధనాత్. నక్షత్రదర్శనకాలమారభ్యసూర్యదర్శనాద్యఃకాలసంధిఃత  
త్రప్రాతస్సంధ్యాముపాసీతేతిస్మృత్యంతరేపశేషఉక్తిః॥ \*॥ అహారాత్ర  
స్యయస్సంధిసూర్యనక్షత్రోదయతః॥తత్రసంధ్యాముపాసీతసాయంప్రాతస్స  
మాహితశ్చితి॥ఉదయాత్పాక్షిన్సంధ్యాఘటికాత్రయమవ్యతే॥ సాయంసం  
ధ్యాత్రిఘటికాఅస్తాదుపరిభాస్వతశ్చితి॥ అకృత్సూర్యబింబాస్తమయాదూ  
ర్ధ్వంనక్షత్రోదయాత్పూర్వంసాయంసంధికాలః. అకృత్సూర్యనక్షత్రాస్తమ  
నాదూర్ధ్వంసూర్యోదయాత్పూర్వంసంధికాలః. తత్రసంధ్యాముపాసీతే  
తిన్లోకాః॥ అయంసంధ్యావ్యయస్యముఖ్యకాలః - నశ్వేవంచేత్సంధ్యావంద  
నంకథమాచరణీయం. ఏతాదృశముఖ్యకాలస్యాదుర్లభత్వాదుచ్యతే. అస్యై  
వకాలస్యోత్తమమధ్యమాధమభేదేనస్మృతిమకీర్తితత్వేనఉత్తమకాలేతదను  
ష్ఠానాలాభేపిమధ్యమాధమకాలేతదనుష్ఠానసంభవాత్. తథాహి ॥ \* ॥ ఉత్త  
మాసూర్యసహితామధ్యమాలుప్తతారకా. అథమాతాకోపేతాసాయం  
సంధ్యాత్రిధామతేతి॥ గౌఃమః॥ ఉత్తమకాంకోపేతామధ్యమాలుప్తతార  
కా. అథమాసూర్యసహితాపాక్షిన్సంధ్యాత్రిధామతేతి॥ ఏవంఘాతోపిము  
ఖ్యకాలఏవ. తస్మిన్స్తుత్రివిధేకాలేయసుసంధ్యాననుష్ఠానం. సహసంఘార్ష  
ద్యాప్తానాభవతి. తథాశాతాతపః॥ \* ॥ అనాదిత్యాంతుయఃపూర్వాం  
సాదిత్యాంచైవపశ్చిమామ్. నోపాసీతద్విజస్సంధ్యాంసంధ్యో. ద్యాప్తా



స్మృతిః || అబ్రాహ్మం స్వం పూర్ణమబ్రాహ్మణో న వతీత్యర్థః \* త్వదశామామన  
స్మిన్మనః సంధ్యాకాలవిపర్యయః | పఠితోపవతతు శ్వేదమ్భూద్రవీవనంశయః || య  
స్తైస్తత్సీనాం లేసంధ్యాముపాస్తేన సంపూర్ణ బ్రాహ్మణిత్యర్థాదుక్తం భవ  
తి-గౌతమః \* || కాలేతువలంతాసంధ్యాస్వగః మోక్షప్రదాయసి | అకాలేవం

—(\*) సంధ్యాశబ్దార్థః చూరిః. (\*)—

చితాసంధ్యాపాచవంధ్యాధూరివ || ఆథసంధ్యాశబ్దార్థః చూర్యతే - సం  
ధ్యాముపాసీతేత్యత్ర సంధ్యాశామచిచ్ఛక్తి-యాపాదేవతా తాముపాసీత-  
ధ్యానిత-తాంధ్యాని-అదవనాదారభ్యలభవాదనాంతంకమకగుర్భా  
తే-సాదేవసిన్యైకస్వప్రీత్యతా || \* || యాసంధ్యాపాదగత్సూతిర్తాయతీతా  
హిసంధ్యా-తా|| ఈశ్వరీకేవలాశక్తిస్తత్త్వత-యసమ్భవమ్ || ధ్యాన్వరూపజ్ఞ  
లగతాంపావిత్రంవైజశ్చేద్విజతితి || అనేవారూ-బించాభివ్యక్తానిత్య-శబ్దవా  
క్యాప-బ్రహ్మరూపాచిచ్ఛక్తికేవసంధ్యాదేవతేత్యర్థః భవతి - ధ్యాత్వా  
ధ్యాయన్నీర్ధై-సావిత్రంసవిత్యదేవతాకామ్యచంజపేదిశ్శుభ-ః-సాచరు  
గ్గాయత్రీ-పస్విదంపరుద్ధ-నసన్ధ్యాపదంచిచ్ఛక్తిపర-పరంతుకర్తృపరమేవ-స  
న్ధ్యాస్మానమితపరాశ-రణితత్త్వం త్వేనకీతి-తత్త్వతే-సత్యం-సంధ్యాపదస్య  
ముఖ్యస్మృత్యైవిచ్ఛక్తిపరత్వేనసంధౌభివాసంధ్యేతిభ్యవ్యత్యాక్రియాపరస్య  
సన్ధ్యాసంధివాత్-అతేవపర్యాసః || \* || పాస్తేనంధివేళాయాంశాయాదీనం  
స్యచ | తామేవసంధ్యాంతస్మాత్ప్రవచ-తిమనీషి-ఇతి || తాంక్రియాంపదధా  
శ-యోగయాజ్ఞవల్క్యః || సంధౌసంధ్యాముపాసీతవాస్తగేనోద్ధతే-వా ||  
తాంక్రియామాదిత్యాఖ్యాంబిచ్ఛక్తియావాందేవతాంధ్యాశామరూప్యతీతిభ  
క్తి-కాంతి-అతకేచిత్సంధ్యాపాపాన్యదేవతాశ్చయో-లక్ష-తాంక్రియామా  
దాయావ్యవస్థితేసంధ్యేపదం-క్రియాపరవిత్యాహుః-అదసాధు-సంధౌభ  
సాంసంధ్యేసంధ్యాపదస్య సాత్కేత్య-యపరత్వసంభవేపర-పర-యత  
స్థల్పనామా-అన్యాయ్యత్వాత్-ఉపాసీతేత్యశానవాతః-పాదనియాకర్తృ  
పరతంత్రాభిధ్యానయాపాక్రియారనతుజ్ఞానంతస్యప్రమాణంపరతంత్రత్వే  
వపుంపరతంత్రత్వయోగాత్తథాచశ్రుతిః ఉద్భంతమస్తయంతిమాదిత్యమభి  
ద్యానియసూర్వన్యాహ్మణోవిద్వాన్స్కలంభ-పవతుతేసావాదిత్యబ్రహ్మ  
త్వేనప్రేక్ష్యసంస్మృత్యే-స్మృతయేవంపదేతి-అన్యాయోభాష్యకారణోక్తిః-వ  
న్ధ్యా-శా-ప్రదయంతి-ద్వైక-సంధ్యాశబ్దవాక్యమాదిత్యం-బ్రహ్మేతిధ్యాయ  
న్నీకే-వామయ్యకంసకలంభ-పవతుతేయఏవముక్తిధ్యానేనశుద్ధాంతికర  
నో-ప-యోగయాజ్ఞ-రూపేనప్రావణ-ప-బ్రహ్మేనసన్నజ్ఞానాజ్ఞాత్వం-పా

ప్రాపితత్వాత్తాతాగతేణాజ్ఞానాపగమేబ్రహ్మేనప్రాప్తోతి-వ్యాసః॥ తదే  
 వంప్రతిపద్యేతగాయత్రీబ్రహ్మణానమా । సోహమస్మిత్యుపాసీత విధినాయే  
 నకనచితిః॥ ఆత్మరూపాచిచ్చక్తిరేవగాయత్యాభ్యావభవతి అపవనజప  
 కాలేగాయత్రీధ్యానంః హిశం॥ గాయత్రీంచితయేభ్యస్తుహ్యస్త్యక్షేసముఃస్థి  
 తామ్॥ ధర్మాధర్మవినిముక్తస్సయాతిపరమాంగతిమ్॥ శ్రుతావాదిత్య ధ్యానం  
 ః హితం-వచనం గాయత్రీధ్యానముక్తంత తాదిత్యరూపచిచ్చక్తరేవగాయ  
 త్రీశబ్దవాచ్యత్వానంగీకారేజపకాలవనగాయత్యాదిత్యయోర్ధ్వనాఃత్రిః-న  
 చేస్తాపత్తిఃపక్షస్యేవకర్తరేకకాలినద్రధానకర్తృభ్యదాకరణాయోగాత్. త  
 స్మాదాదిత్యరూపచిచ్చక్తరేవగాయత్రీశబ్దవాచ్యత్వంబ్రహ్మచేశ్వర్యైవగా  
 యత్రీమంత్రప్రతిపాద్యత్వాచిచ్చక్తిరూపమాదిత్యరూపగాయత్రీరూపం  
 చబ్రహ్మచేశ్వర్యమేవసన్ధ్యాదేవతేత్యేవాగంతవ్యం - అతేదంతత్త్వంఃచార్య  
 తే-అగ్నిశాస్త్రప్రక్షేపణం గాయత్రీజపః-సూర్యోపస్థానం చేతిత్రత్రయంసన్ధ్యా  
 కిమణిసప్రధానం - అన్యత్స్మృత్యుక్తమాజ్ఞానాదిఃపంతిదంగం తదప  
 కారకమితియాఃత్ - అపరా రెకశాఖంతరైః\* ॥ ఓంకారవ్యాహ్నోపూ  
 రావం గాయత్రీబ్రహ్మణోబషేత్ । త్రిష్టభంచైవరాజన్యోజగతీంవైశ్యవీవ  
 చేతి॥ సర్వేగాయత్రీమిత్రశుత్యాగాయత్రీజపమాతఃధానాత్-సపనప్రధా  
 నమితిత్రావగవ్యతేఽమిశ్యేకాక్షరం బహ్యైత్యాదిహృదయపతంబ్రహ్మణా  
 యామన్యాధ్యానాదికం గాయత్రీజపంః-పక్షప్రక్షేపణం స్మృతిప్రక్షేపణం  
 బలవత్ప్రధానప్రధానశ్రుతిః॥ శ్రుతీపూర్వభిముఖాస్సన్ధ్యా యజ్ఞేగాత్యా  
 భివంత్రీతాఆపణ్డర్వంపశీపంతీత్యనీ తావన్తాత్తత్త్వైవధాన్యేనవిధా  
 నాతీ - గాయత్రీజపేపస్థానప్రతిషేధపూర్వకమశాచేన్యభ్యక్తప్రక్షేపణ  
 మాత్రవిధానాచ్చ-తదుక్తంస్మృత్యంతరైః\*॥ స్యాధ్యాయజపహూమదీనా  
 శాచేవజయేత్సదేతి॥ జపఃగాయత్రీజపః తస్మిన్నాగలేప్యభ్యక్తప్రక్షేపణ  
 మాత్రమేవకర్తవ్యమిత్యాహ-మైతీనసిః॥ ఆశాచేప్యపావంజలీన్దత్వాసూర్యం  
 ధ్యాయన్నమస్మర్యాదితి॥ సూర్యంధ్యాయన్నంజలీన్ప్రక్షేపదీత్యన్వయః  
 స్మృతికారై రతత్త్వంఃచార్య ఆగ్నేయ్యాదియాగత్రయానుష్ఠానవతత్తే  
 మాంత్రయాణామనుష్ఠానమావశ్యకమిత్యుక్తం - అత్రైవేవాన్తానుష్ఠానాద్వాక  
 దాచిత్తీయాణామనుష్ఠానాసంభవేపివానుష్ఠానేనైవసంధ్యే సౌననాఽ  
 పూర్వంసిద్ధ్యతి-నాసోమయాజినోబ్రాహ్మణస్యాగ్నిమీమయతి అగ్నిమీమ  
 యయాగానుష్ఠానాభావేపితితిరయాగానుష్ఠానేనైవపాద్యమాన్యేష్యపూ  
 ర్వవసీతిప్రయోజనమనుసంధేయం-అథసంధ్యాకాలోఃపాయశ్చిత్తం\*॥

—\* సద్భావకాలాతిక్రమణమప్రయత్నమ్. \*

సద్భావకాలేత్వతిక్రాంతేన్నాత్వచక్రయథావిధిజపేద్దశకతం దేవీంతతస్స  
ద్భావం పంచ రేల్ జమదగ్నిః॥ ఏకాహ సమక్రమ్యప్రమాదాదకృతంయ  
చ॥ అహోరాత్రోష్ణితోమాత్వాగాయత్యాశ్చాయుతంజపేత్॥ యస్తు॥\*॥  
రాష్ట్రభంగేన్యపక్షోభోగాతే సూత కపిచ సద్భావం పంచవిచ్చిత్తిర్నదో  
షాయక దాదనేతి తద్వచనస్యతథాః ధకాలేపేయవచనుషాం నాలాభేపిమ  
నసామః శ్రోచ్చరణమాశ్రేణతత్సిద్ధిః ననుసర్వాత్సనాలోపసత్త్యత్వాదితి  
తాత్పర్యార్థః॥ ఇంచాస్యక దానకాలే సమ్యక్సేయాప్యతే ననువిద్యాసక్తా  
నాంసద్భావకాలలోపేధవతీత్యత్రకాలాతీతవార్తాఽకుశలైవ॥\* దేవాగ్నిద్వి  
జవిద్యానాంకార్యేవహతిసంస్థితే సద్భావహీననదోషోస్తి యస్తాత్సతత్ర  
సాధకాః॥ తస్మాద్యథాకాలాతిక్రమణేవిద్యాసక్తానాంనదోషఇతిసుస్థంతి  
ధసంధ్యావందనస్యగౌణకాలాత్ప్రీధాతాపదుపయోగితయోచ్యతే॥ \*

—\* సద్భావమందనస్యగౌణకాలవిచారః.\*—

నప్రతిత్సప్రదోషేనసద్భావకాలేతిపద్యతే॥ ముఖ్యకల్పానుకల్పస్సర్వస్త్రి  
స్తర్వజేష్టపితృతి॥ పృథ్వీనువచనాన్తర్వమగౌణకాలోపేదతవ్యః మధ్యమగౌ  
ణకాలఃస్త్వత్సంతరేకీతి॥\* చత్రసాఘటికాస్సాయంగౌణకాలస్తుమధ్య  
మః॥ పాతఃకాలేశ్వేవమేవసంధ్యాకాల ఉదీరితఇతి॥ వడ్డుటికాత్మకః కాలః  
ప్రాతఃకాలతచ్ఛార్తముహూర్తత్రయః॥ పాతరిశివచనాత్-తత్రచత్రసాఘ  
టికాఃప్రాతస్సంధ్యాయాగౌణమధ్యకాలఇత్యర్థఃప్రదోషకాలేశ్వేతావాసే  
వ॥\* త్రిముహూర్తఃప్రదోషస్సాన్యద్భానావస్తంగతేసతీతివచనాత్॥ ఉద  
త్రిముహూర్తస్యకాలస్యరజన్యాదాదినేచనే॥ భాగ్యాయనిప్రదోషత్వం గా  
ర్గ్యైవభృతయస్సతా॥ తత్రాపిపూర్వవత్-ఉత్తమగౌణకాలస్తు గౌణకారణో  
క్తః॥\* సాయంకాలేత్రిఘటికాతిస్తాదుపరిధాన్వతః॥ పౌరీతఃకాలేత్రిఘటికా  
తత్రసంధ్యాంసమాచరేత్॥ గోవిలిః॥\* ముఖ్యకాలేయదావశ్యంకర్మకర్ము  
నశక్యతే॥ గౌణకాలేషికర్తవ్యం గౌణ్యేతద్వశోమతః॥ అగ్రాక్షదృశఃముఖ్యవే  
షిసమ్మతః॥\* గౌణకాలేప్యతిక్రాంతేసూర్యహత్యాం ప్రజేవతి ఆసాయంప్రా  
తస్సంధ్యాంకుర్యాత్-తావత్పర్యంతంసూర్యస్యరిక్షసాంచ యుద్ధప్రవృత్తిః  
సూర్యస్యతద్యుద్ధబాధానివృత్త్యర్థత్వాస్సంభోవిస్తానసస్య॥\* తస్మాదుత్తిష్టం  
తగ్ం హవాతానిరతౌగ్ం స్యాదిత్యం యోధయంతి యావదస్తమన్యగాది  
తిశులేః॥ అత్రానుష్ఠానకాలేప్రాముఖ్యత్వపూర్వకమేవానుష్ఠానం కార్యం  
తస్మింకారిస్తుత్పత్త్యంతరే॥\* ప్రాతాయావత్రయంప్రాతర్దివ్యగుణసంక్లవే

ప్రృతం మధ్యాహ్నాతిగుం ప్రోక్తమపరాహ్ణాతువద్గుం సాయాహ్నా  
ద్యావదశగుం సూర్యమాత్యాంతతో వ్రజేత్ ॥ అథ సంధ్యా త్రయస్య విశేషేణ

—(\*) సంధ్యా క్రమణే ప్రాచ్యశ్చిత్తదైవవిధ్యం. (\*)—

కాలాతిక్రమణస్య ప్రాయశ్చిత్తముచ్ఛతే-సంధ్యాయాః ద్వాకాలానిశేతావధ  
ప్రాన్మృత్యుగౌణభేదాత్-ముఖ్యకాలేతి క్రాంత్యాగౌణకాలే ప్రాప్తంచేదనుష్ఠానం  
వత్సమాణప్రాచ్యశ్చిత్తపూర్వకం కార్యం-తచ్చ ప్రాయశ్చిత్తం న్యవిధం-గా  
యత్ర పూర్వకమర్హ్యప్రజ్ఞేపణాత్మకమేవం-ప్రాణాయామాత్మకమపరంత  
త్రార్హ్యప్రజ్ఞేపణాత్మకమాహవ్యాసః॥ \* ॥ ప్రణవవ్యాహృతియంతంగాయ  
త్రింశిరసాసహా ఉచ్చార్యదత్వార్హ్యమాదానంధ్యాకర్తవ్యమాచరేత్॥ ౧౦  
ధాంతరేత్॥ గాయత్రింశిరసాసాధముక్త్యావ్యాహృతిభిస్సహ కాలాతీతవి  
శుద్ధ్యర్థం దత్వానంధ్యాంసమాచరేత్॥ అర్హ్యమితి శేషః ఇదం ప్రాయశ్చిత్తం స  
న్ధ్యాత్రయేపి సమానంతరానీమేకం ప్రాణాయామం త్యాముఖ్య కాలాతిక్ర  
మణదోషపరిహారాధ్యమర్హ్యప్రజ్ఞేపణాత్మకం ప్రాయశ్చిత్తం కరివ్యథాసంక  
ల్పప్రాచ్యశ్చిత్తాః పూర్వకం దత్వా తతః సన్ధ్యాంసమాచరేత్॥ చతుర్యుక్తంతు  
గాయత్ర్యాదత్వా సన్ధ్యాంసమాచరేత్॥ కాలాతీతవిశుద్ధ్యర్థం సంధ్యాను  
సమాచరేదితి ఉభయోః ప్రాయశ్చిత్తయోగముచ్ఛయః సతుః కల్పః- ఏకస్మి  
న్తోపేక్షాయమాణాని ప్రాయశ్చిత్తాని సమభ్యుచ్చయేర్హ్యః త్రాతేదర్హనాత్  
ప్రాణాయామలక్షణం ప్రాయశ్చిత్తముక్తవధనాత్- అత్ర కేచిత్ప్రాణాయా  
మశ్రయం ప్రాతరిత్యత్ర ప్రాతరితి గాత్- ప్రాతః కాలాతిక్రమణప్రాయశ్చి  
త్తతయైవ ప్రాణాయామలక్షణం ప్రాయశ్చిత్తం సమాచ్యనోతి- సతరియోరితి  
వదన్తి-తన్న-అర్థం వాసిసాధఇమ్నీయమాతిక్రమణేచాన్యస్మిన్మితి సయమా  
తిక్రమణమాత్రేపి ధీయమానస్య తస్యకమేవ శేషేణ మితంశక్యత్వాత్ అ  
తఏవ సుదర్శనాచార్యః ప్రాయశ్చిత్తనిరూపణప్రసంగే అచ మనభోజనలోకః  
ప్రాణాయామశ్చేతి త్రయాణాం సముచ్ఛయోనతుః కల్పఇతి వ్యాచఖ్యోచన

—(\*) సంధ్యా యాదివ అననుష్ఠానేకర్తవ్యతా. (\*)—

స్థం ప్రాతరితి పదమనవాదపరిమితనదోషః-ననుసంధ్యా త్రయస్యదివాభాగే  
దైవాన్మానుషాద్వాసగృహస్థానాసంభవేంకర్తవ్యం ఉచ్యతే ఉక్తప్రా  
యశ్చిత్తపూర్వకక్రమేణ శర్వరీషధమయామేకుర్యాత్-నతప్ర్యుక్తరీషేణ-  
తత్రలోకోపకారే॥ దివోదిత్యానికర్తాణి ప్రమదాదకృతానైశ్చర్యర్యాని  
ధమేయామేతాని కుర్యాద్యథా క్రమమత్యంతకేచిత్స్వకాలేబలవత్కపిత్వాన్యా  
యేన సాయంసంధ్యామాదాకృత్వాదివాతిపన్నానికర్తాణి కుర్యాదివదంతి-

అపరేపుకః మే జేతివదంతి-తదు క్తం॥ \*॥ కాలాతీతేమపూర్వేషుప్రాప్తః  
 త్సూత్రరేపుచ॥ కాలాతీతానికృత్యైవవిదధ్యాదుత్తరాణితు॥ ఇతిశిష్టాచార  
 దాచారో వేదితవ్యః- తదు క్తమాపస్తంబముఃభిః- సర్వజనపదేష్యకాంత  
 మాహితమార్యాహంవృత్తంసమ్యగ్విచితానాంవృద్ధానామాత్మవతా మలా  
 లుపానామదాంభికానాంవృత్తసాదృశ్యంశశేత్రైవముఖేలోకావభిజయతీ  
 తి॥ ననుతర్హి కఃపశ్యమాశ్రయణీయః- ఉచ్యతే-సాయంకాలేహ సంధ్యావం  
 దనంవిహితం-తథాదస్యకాలబలపత్యపీతన్యాయేనతదేవాతిపన్నానుష్ఠానా  
 త్కార్యంకర్తృముఖితం-తదనంతరమతిపన్నానుష్ఠానం-యదాభునస్సాయం  
 సంధ్యాః- లూప్యోక్తాంతస్తథాసంయథాక్రమమనుష్ఠానంభవతి- అతిక్రాంతా  
 వనిశేషత్వే-స్వకాలస్యాతిపన్నత్యేనవణితేన్యాయప్రసరణాచ్చ-త  
 స్త్వదతిపన్నానుష్ఠానాత్పూర్వస్వకాలేసాయంసంధ్యావందనంకార్యం- అ  
 తపిపథాత్తారైర్గృహిస్వకాలేకర్తానుష్ఠానంగరియః- తద్విహితత్వా-లే  
 తద్విన్నంకించిత్యాతంచేత్తహస్త్వస్యవాయోభవతీతి॥ \*॥ స్వకాలేయదకు  
 ర్వంశ్చకరోజ్యన్యరచేతనః-ప్రత్యవాయుస్తులేనైవేతి॥ \*॥ కించ॥ స్వకాలేసా  
 యంసంధ్యావందనం- ద్రవ్యమిత్యుత్సంతరేకేతితతం॥ \*॥ మధ్యాహ్నసమ  
 తిక్రాంతేనాయంకాలేభవద్యది-సాయంసంధ్యాముపాస్యాదాసంధ్యాం- మా  
 ధ్యాహ్నికీచరేదితి॥ నచైకంక్రమానుష్ఠానంసంపాదకవచనానాం కాగతిరి  
 తివాచ్య-సాయంసంధ్యావందనస్యాపికాలాతిపత్తివేళాయాంసంధ్యాత్రయ  
 సమవాయేకస్యప్రథమమనుష్ఠానమితిజిజ్ఞాసాయాంయథాక్రమమేవానుష్ఠా  
 నంసమశ్చకరో-మే జేతి-జ్ఞేననార్యతథావిధవచనప్రవృత్తైఃఅతస్త్వతివచ  
 నం॥ \*॥ సాయంకాలావ్యతిశ్చేదస్తయాలేదివాకరే-కుర్యాదావర్తనంసం  
 ధ్యాసహారభ్యుదాక్రమమ్॥ అవర్తనంనామమధ్యాహ్నః- తథాచమా  
 ధ్యాహ్నికీంసన్ధ్యామతిఫలితార్థః-ప్రసంగాతి-ంచదుచ్యతే॥ \*॥ కుర్వీతావ  
 తికాంసన్ధ్యాంరాత్రావపినదూప్యతి-దద్యాదర్హ్యంతుగాయత్రాసౌర  
 మాక్తంవిజయేత్॥ మధ్యాహ్నసన్ధ్యారాత్రోదేత్సమాదాత్త్రియతేయ  
 దిసౌగ్ధానానేపేత్సూక్తంసౌరంవైశ్వానరీయకమతి- పరవక్రకృగంతుసా  
 యంసన్ధ్యావందనంస్వకాలేత్రాంతానుష్ఠానాత్పూర్వంతకవ్యంతతిజతి  
 క్రాంతానుష్ఠానమితీసిద్ధం-ననురాత్రోప్రథమయామేవ్యోక్తాంతేకాగతిఃక  
 ర్తానుష్ఠానలోపవివరతి- అలలోకోపకారే॥ \*॥ అకాలేచేత్కృతక్రమకా  
 లేప్రాప్తేపునఃక్రియాకాలాతీతేతుయత్కుర్యాదకృతంతద్దివిర్దిశేదితి॥ అ  
 స్యాద్- అకాలాదనిన్యతకాలేనుగ్ధకుర్యాత్-స్వముఖ్యకాలేప్రాప్తేపు

(3)

సంధ్యావందనభాష్యే, ప్రథమగుచ్ఛః

౧౫

నఃక్రయపునఃకరణంభవేత్-కాలాతీతేతుగణకాలాతిపత్రైతన్నకుర్యాత్  
కింతుక్రప్రాయశ్చిత్తమేవకుర్యాత్\*॥ నిత్యానామ్యయేగౌణకాలాగ

—\* సంధ్యాదినిత్యకర్తృణామేకనిత్యకమణే ప్రాయశ్చిత్తమ్\*—

మికాలతః॥ గౌణేతేనదిత్యస్యాన్నాతీతంముఖ్యతః॥ సంధ్యాదినిత్యక  
ర్తృణామనుష్ఠానాభావేనఏవస్మిన్నసహరాత్రేగతే పరేద్యురుపోవ్యయోడశ  
ప్రాయశ్చాయామపూర్వకమప్టోత్తరసహస్రగాయత్రీజపంకుర్యాత్ - తథావమ  
నుతి\*॥ వేదోదితానానిత్యానాంకర్తృణాంసమిక్రమే । స్నాతకవ్రతలోపేచ  
ప్రాయశ్చిత్తమభోజనమ్॥ సంధ్యావందనహనామితిస్మిన్నాంబువ్యచిహ్నో  
మందనిత్యకంశుద్ధసావిత్త్వీప్తసహస్రకమ్ । శుద్ధేపరేద్యుః - అష్టసహస్రకం  
అప్టోత్తరసహస్రకం సంఖ్యాయాఅల్పీయన్యాఇతిపాణినిష్కరణాదప్తచ్ఛబ్దస్య  
పూర్వనిపాతఇతితాత్పర్యం-అత్రాయంసిద్ధాంతః :- యథాబోపాననస్యఅష్ట

— సంధ్యాయాస్సప్తరాత్రాకరణేపునస్సంసారః- ౦—

హిమకాలాతిపత్రైతూరాత్రమహిమహిమహిగ్నిర్గ్లకికస్సంపద్యతఇ  
తివనాదూర్ధ్వంధార్యమాణేప్యగ్నావనుగలేమంధ్యఇతిఅగ్నరుత్పత్తిపా  
యశ్చిత్తైభవతిః- తథాసప్తరాత్రమవిచ్యుతంసంధ్యానుష్ఠానాభావేపునస్సం  
సారఃకార్యతదనంతరముపేతంపూర్వప్రకారేణతదనుష్ఠానంకార్యం- అ  
త్రశౌనకః॥\*॥ సంధ్యాకిరమాయస్య సప్తరాత్రమవిచ్యుతం ఉన్నతదోష  
యక్రొవాపునస్సంసారమర్హతీతి॥ బోపాననహిమస్యతు బహుకాలాతిక్ర  
మణేఅష్టభ్యోహోమకాలేభ్యఃపూర్వంప్రత్యేకింసర్వప్రాయశ్చిత్తపూర్వక  
మతీతహోమానికర్తవ్యాః-తథాసుదర్శనాచాన్యైరుక్తత్వాత్ - ప్రకృతేతు  
సంఖ్యావందనస్యబహుకాలాతిక్రమణే సప్తరాత్రాత్పూర్వమతీత సంధ్యాను  
ష్ఠానంగప్రాయశ్చిత్తపూర్వకంకార్యమితివత్తుంనశక్యతే - తథాశిష్టాచారా  
భావాత్-స్మృతికారైరనుగీకారాచ్చ- కింతుయథోక్తప్రాయశ్చిత్తమేవకృ  
త్వాతతాలోచితానుష్ఠానమేవకార్యమితిస్మృతివిదాంభితిః- ఇతోప్యన్యతే  
స్మృతివశాద్విజ్ఞేయంగంభవిస్తరభయాన్నేవాప్రపంచితమితిపాఠమ్ ॥ శ్రీకృ  
ష్ణంజగదేకమండితమణిం శ్రీరామభట్టారకశ్శ్రీలక్ష్మీరసియంజటానతనయం  
ప్రత్యక్ష్వబోధాజ్ఞవేమ్తస్మిన్గోధసమిపవాసిభగవాన్సంత్రాసుచింతాఫలే  
సంధ్యావందననిర్ణయేనిరగవద్గుచ్ఛయమాదిస్ఫుటమ్॥ \*

ఇతిశ్రీకృష్ణకండితస్మృతౌనిరణయవల్లభ్యసంధ్యావందనభాష్యే

ప్రథమగుచ్ఛః,

—(\*)/(\*)—

అం

ఓం నమో గాయత్ర్యే,

సంధ్యావందనభాష్యే ద్వితీయగుచ్ఛపారంభః.

—\* ఆచమనవిధిః \*—

అథాచమనవిధిః ప్రకారః ప్రతిపాద్యతే-ఆచమనంత్రవిధం-శ్రాతంస్తా  
తంపౌరాణికంచెతి-తత్రత్రత్యక్షశ్రుతిచోదితంశ్రాతం-సూత్రోక్తంస్తా  
తం-కేశవాద్యైస్త్రిభిఃపీఠ్యేతివచనోక్తంపౌరాణికం-తత్తాద్యంతైత్తి  
రీయారణ్యకేప్రసిద్ధం తద్బ్రహ్మచుష్ణైః-తచ్ఛాశ్వలాయనానామపిబ్రహ్మ  
యజ్ఞాః-తయోకశావ్యం ద్వితీయః పునస్సంధ్యాద్విత్యక్తర్తాః-తృతీయం  
పునర్నిష్ఠీవనశాచాద్యంగమితివివేకః॥\*శాచాంతేచతథాపానే-స్పృష్టా  
స్పృష్టేచకమణిపౌరాణాచమనంకుర్యాన్నామభిః-కేశవాదిభిః-ఇతిస్పృ  
త్యంతరేదర్శనాత్-విశేషేణశ్రుత్యాచమనంపట-ర్నచంద్రికాయాముక్తం॥  
దేవ్యాఃపాదైఃస్త్రిభిఃపీత్వాఅగ్నింహైర్నవభిస్సృజేత్॥ సప్తవ్యాహుతిసం  
యుక్తం గాయత్రీంత్రీపదాంశిరః శిరోమంత్రంద్విధాకృత్వాఏతేనమన్యవతు  
వికంతతిమంత్రాభవంతి ఏతేషాంపసియోగః-కేశవాదీనామపదవ్యవ్యతిరేకం  
శ్రాతాచమనందగ్ధపూర్ణమాసాదిశ్రాతకర్తాః-తథాహాశ్వలాయనః॥ప్రా  
గుదగాహనసీయాదవస్థాయప్రాజ్ఞుభోయజ్ఞోపవీత్యాచమ్యేతి-అత్రవృత్తి  
కారః-ఆచమ్యేత్యత్రఆచమనవిధానంశ్రాతాచమనప్రాప్త్యర్థమితి-గాయ  
త్రీజపకాలేవాశ్రాతాచమనకృత్వాప్రాణానాయవ్యగాయత్రీజపంకుర్యా  
స్సుఖ్యోపశుభితినన్యదేచ్చితాచమనంస్తృత్యంతరేకధితిం॥తదోంకారేణాచ  
మనంయద్వావ్యాహుతిభర్తృవేత్॥సావిత్సాగ్నివాపికర్తవ్యమితివ్యాసేనభాషి  
తం॥పురాణాచమనప్రకారఃస్తృత్యంతరేకధితిః॥ కేశవాద్యైస్త్రిభిఃపీత్వా  
ద్వాభ్యాంప్రత్యేషయేత్-శా॥ద్వాభ్యామోషేచసంమృజ్యద్వాభ్యామున్నా  
ర్జయేచ్చిరః॥ఏకేననామంసంహృత్యపాదావపితథైకతః॥ఏకేనాపిచమూర్ధ్వి  
స్సాన్యత్రతస్సంక్షర్ణాదిభిఃసర్వాసామంగుళీనాంతుమూలేనచికుంస్పృశే  
త్॥తతఃశ్చన్యంగుఢయోగేనఘ్రీణద్వయముపస్పృశేత్॥అంగుష్ఠానామికా  
భ్యాంచదత్తుశ్శ్రీతముపస్పృశేత్॥అంగుష్ఠేనకనిష్ఠేననాభిదేశముతస్పృ  
శేత్॥కిరణధ్వంసృద్ధిపాత్యకరాగ్రంశిరసిన్యసేత్॥ముకుతేనచహస్తేనచా  
హుమూలేనసస్పృశేత్॥ఏకమచమనంకుర్యాత్సాక్షాన్నారాయణాభవేత్  
అక్షరకృతోపయోగిస్తార్థాచమనముచ్యతే॥యఃక్రియాఃక్రియతేమోహదనా  
చమ్యేవనాస్తికః॥భవంతిహవృధాతస్యక్రియాస్సర్వానసంశయభివచనా

దాచమననిత్యతయావగమ్యతే. తత్రాయంప్రయోగః-కృతాష్టమోబద్ధకచ్ఛశి  
ఖాయజ్ఞోపవీతిపవిత్రకరోధూమాపాదాప్రతిష్ఠాప్యస్తేష్టదేవతాంహృదిని  
ధాయప్రకృతిస్థంఫేనబుద్ధ్యదరహితంఅంబుసంహతాంగుళినాపాణినాగృహీ  
త్వాబ్రహ్మతీర్థతస్త్రిస్తుష్ణీంపితే. అత్రశానకః॥\*॥ద్విజన్తనాంవై శుద్ధ్యర్థం  
స్మార్తాచమనముచ్యతే। శిఖాకచ్ఛనిబద్ధశ్చసోపవీతస్సమ హితః॥ధూమాపా  
దాప్రతిష్ఠాప్యప్రాజ్ఞుభోదబ్జుభోపివా । ప్రత్యుశ్యపాదాహస్తాచప్రభాతే  
ముఖమత్యంతం । స్నాత్వాశుద్ధ్యర్థంసంధ్యాదినిత్యకర్తాధికారయోగ్యతాసిద్ధ్య  
ర్థమేవమాచమనంకార్యమితితాత్పర్యార్థః- సమీచాచమనోజకమాహ॥ అచా  
మేన్మావమగ్నంవగోఽర్థమశుకస్థితమ్ । సంహతాంగుళిచాతోయంగృహీ  
త్వాపాణినాద్విజః।ముక్తజ్వస్తకఃస్తాభ్యాంఽతిపిబేచ్ఛప్రతీర్థతః।తతఃప్రత్య  
శ్యహస్తాచసంకుచ్యోష్టాత్రిమాప్త్యధఃసంహతాంగుళిభిర్ముతైర్ద్వికాఽప్రమృ  
జ్యతతోముఖం। ప్రత్యుశ్యహస్తాభ్యాంశ్చిపాదశీర్షితైర్దైత్యైర్దేవతైః॥ మధ్యమాం  
గుళిపృష్ఠేశ్చత్రిస్సప్తశ్చేద్ధాగ్నిమూలః।హస్తాప్రత్యుశ్యసంస్పృష్టాఘ్నా  
ణాద్ద్వితియంపునః।అంగుష్ఠేనప్రదేశిన్యాఘ్నాఽంపశ్చదుఃస్పృశేత్॥అం  
గుష్ఠానామికాభ్యాంవచక్షుశ్శోఽత్రైవసంస్పృశేత్ । అంగుష్ఠోఽకఃపార్శ్వాభ్యాం  
నాభింపశ్చదుఃస్పృశేత్ । తిలేనహృదయంస్పృష్టావస్పృశేదంగుళిభిశ్చ  
రః।అంగుళ్యస్తైర్పాహుమూలేసంస్పృశేదితిశానరః ప్రహరణోఽపకంప్యత్వా  
అత్తానంపరిషేదయేత్ । అనేవవిధినావిష్వక్వద్యదాచమనంసంహతాంబు  
నకాలేనియమోదర్శితః॥అచామేన్నాననస్థాన్గిర్బుబ్ధాననవిమలః।ప్రసా  
రితపాదోవాభిపాఞ్చానుకరోపివా । పరిషేదిఅచామేన్మూలకంప్రార్థమాద  
రాత్ । కుశమాత్రికరోవాపదర్శిమాత్రికరోపివా॥పరిశంపార్యం॥పరిశంపరి  
వైహరణ్యమితీశ్రుతేః॥\*॥స్నానేదానేజపేయజ్ఞాన్వాధ్యామేత్కృతార్థతే । స  
పవిత్రాసదర్భావాకరౌకుర్వీతనాన్యథా॥ త్యక్తార్థజేసంధ్యాదావిత్కర్తృః।అథ  
మహాజనపరిగహయాచమనఃధాయుకామూలసూత్రఖణ్డికాలిఖ్యతే॥ తిష్ఠ  
న్నాచామేత్ప్రేహ్వోవాసీనస్త్రీరాచామేద్ధృదయంగమభిర్బుప్రేఽప్రోత్త్య  
త్రిరోష్టాపరిమృశేద్ద్విరిత్యేకేనకృదుపస్పృశేద్ద్విరిత్యేకేనషణ్డేనపాణినాస  
వ్యంప్రోత్త్యపాదాశింశ్చేంద్రియాణ్యుపస్పృశేచ్ఛతుసీరాసికేశోత్త్రేచాథా  
పకంస్పృశేత్ । అత్రభాష్యార్థః-ప్రసంస్కృతైస్సంక్షేపైస్సోపసృజ్యైర్బుద్ధి  
వైశద్యాయలిఖ్యతే-భూమిగతాన్వపానవ్యవహారోధవశిత్యాదాఃత్వ  
కర్తాదాప్రాయత్సిద్ధిర్ధృతమాచమనంవిహితం - అత్ప్రీకారం హ- ఉష్ణస్మ  
తి-తిష్ఠన్ప్రేహ్వవానాదామీత్. నను అసీనస్త్రీరాచపాదిత్యానంధానాచే



వస్థానాదేర్నిషేధసంభవేపృథక్త్వత్వాచామేదిత్యారంభః-కిమర్థః-ఇతిచేత్య-  
 త్యం-ఇదంహిసూత్రంవతిష్ఠదాచమనంనిషేధతికింతుజలపానంతథావిధస్స  
 నాస్తీతివదతి-తథాచగౌతమః॥నాంజలినాపివేన్నతిష్ఠన్నీతియద్యప్యైదమన  
 ప్రకరణేజలపానప్రతిషేధోపపన్నః-తథాప్యాసీనస్త్రైరాచామేదిత్యాసన  
 విధానాదర్థాత్సాధానాదేర్నిషేధేపిశబ్దతస్తస్సిద్ధ్యర్థంపునరారంభః-అత్రక  
 చ్చిదనేనసిషేధనక్వచిజ్జలేపినాభిదఘ్నచోరుదఘ్నవాతివృత్తిః-హస్యవాచ  
 మగంభవతి-తస్మిషేధస్యఉద్భృతోదకాచమనవిషయత్వాత్॥గౌతమః॥నతిష్ఠ  
 న్నుదకేనోద్భృతేనాచామేదితస్తాదనుద్భృతోదకేతితఃప్రహ్లాద్యసాచమన  
 సిద్ధ్యర్థంతిష్ఠన్నీతిప్రతిషేధత్యాహుః-తచ్చింత్యంతిష్ఠన్నాచామేదితీసామా  
 న్యంషేధస్యపిశేషపర్యవసానాయోగాత్-నగ్నోపానాప్నోసతఃప్రయమణం  
 విద్యతఇహిసూత్రకారేణజలేవిద్యమానస్యనాచమనమస్తీతిప్రాగేవోక్తత్వా  
 చ్చ-నచగౌతమచనస్యకాగతిరితివాచ్యం-తస్యఉద్భృతోదకకరణకతిష్ఠత్త  
 ర్తృకాచమనప్రతిషేధకత్వేపిఅనుద్భృతోదకేవిద్యమానస్యతదస్తిత్వప్రతిపా  
 దకత్వాత్-సూత్రాంతరబాధాయాంతథాపర్యవసానాయోగాచ్చ-అథాచ  
 మనవిధిరుచ్యతే-అసీనస్త్రైరాచామేద్భృదయంగమాభిరద్భిః-ద్వితియాశ్లేష  
 తీయా-అసీనశ్శుచాదేశేఅనాసనేదక్షిణబాహుమూర్ధ్వరంతరేకృత్వా-  
 ప్రాబ్ధ్యఖండబ్ధభోవాహృదయంగమాఅపఃకరతలస్థానుయావతిష్ఠమామో  
 నిమజ్జతి-తావతీః-ఘనబుద్ధ్యదరహితాః-త్రిత్రివారమాచామేత్పిపేత్-బ్రాహ్మ  
 ణోనాభిగాః-క్షత్రియఃకంతగాః-వైశ్యస్త్రాటగాః-ఇతివివేకః-త్రిరోహ్యైపరిమృ  
 జేత్-త్రివారమంగుష్ఠమూలేనపిష్టాపరిమృజాత్-ద్విరిత్యేకేమన్యంతేతుల్యో  
 వికల్పః-సకృదుపస్సృశేన్మధ్యమాభిస్త్రీస్పభిరంగుళిభిరోష్ఠారేకవారంఅభి  
 మృజ్యాత్-ద్విరిత్యేకేతుల్యోవికల్పః-దక్షిణేనపాణినాదక్షిణహస్తేనసవ్యం  
 పాణింప్రోక్ష్యతథాపాదౌశిరశ్చగ్ధ్రియాణ్యుపస్సృశేత్-అంగుళీగ్ధ్రిన్వే  
 షామిండ్రియాణాముపస్సృశప్రసంగేనతద్యోగ్యేండ్రియాణిపరిగణయతి-  
 చక్షుషీతిభిగ్ధ్రిండ్రియాణీతవచనంస్వరూపపరంఅత్రాంగుష్ఠానామికాభ్యాంచ  
 క్షుషీయుగపత్పృథగ్వాసంస్పృశేత్అంగుష్ఠప్రచేశినభ్యాంనాసికేఅంగుష్ఠ  
 కనిష్ఠికాభ్యాంశ్రోత్రోశ్రోత్రీయోఃయుగపత్స్పృశ్యాసంభవేనపృథగితిస్త్రి  
 తంసమ్యక్-అథాపిడపస్సృశేత్-హస్తాప్రత్యేకయేత్-ఇదంహిస్తూర్వాచమ  
 నంసంధ్యాదౌకతకవ్యం-ప్రాయత్యసంపాదకత్వాత్-సూత్రకారేణముఖ్య  
 తయావిహితత్వాచ్చ-స్మృత్యంతరే॥\*॥సంధ్యాయాంకర్మకాలేచస్మృతే  
 రాచమనంభవత్-బ్రహ్మయజ్ఞేతువైకుంఠాద్భిచ్ఛేరాచమనంద్విజః॥గౌతమః॥

కృతిహస్తేనమాషమాత్రంపిబేజ్జలం|తస్మాన్మమధికంవాపిసురాపానసమంభ  
వత్|అంగుష్ఠాగ్రంసమాకంభ్యమధ్యమామధ్యపర్వణి|గోకర్ణంశర్ధ్ధిఃజ్వయం  
సర్వేష్వాచమనేష్యహ||సంహతాంగుళిహస్తేనగృహీత్వాచాక్షిపిక్షితమ్|ము  
క్తాంగుష్ఠకనిష్ఠాభ్యాంఃతిఃపిబేద్భ్రష్మాతీగ్ధః||అత్రాయంవిశేషః-స్వయమేవ  
వామహస్తావర్జితేనపయసాఅవమనంకర్తుంనశక్యతే-సూత్రకారానభిమతే  
త్వాల్-తథాహి-యంవాప్రయతేఅచామవిదితి-తత్రాయమధ్యఃప్రయతఃయం  
వాన్యమప్యాచామయేలోస్పిప్రయతేభవతిసర్వధాస్వస్యవామహస్తావర్జితా  
భిరద్భిరావమనంభవతి-ఏతేనశాస్త్రాంతరీక్రమంధలధారణమప్యా  
చార్యస్యనాభిమతమిగమ్యతే|అలాబుపాత్రేణనారీకళపాత్రేణవాన్యయ  
మావమనమాచరింతి-తన్నాభిమతమాచార్యస్యేతితాత్పర్యం-అన్యఃప్రయ  
తోస్తిచేత్తైనైవావమనజలంపరిగృహ్యస్వయమాచామేత్-నస్వయంపాత్రం  
తరేణవామహస్తావర్జితేనజలేనతత్కర్మాల్-ఋదాస్వయఃప్రయతోనా  
స్తితదావదితీరంగత్వాన్వయమేవాచామేత్-అతఃపాభూమిగతాస్వప్నాన్వ  
చమ్యప్రయతోభవతిత్యత్రఅచమ్యేతిస్వకత్యక్తత్వాత్ప్రత్యయనిర్దేశః|అన్యధా  
తదాసీమపిఅవమయిత్యేతినిర్దేశాపత్తే-ఇదమాశ్వలాయనానామపిసమా  
నంకథమితిచేదుచ్యతే-తస్మాదవమనన్య||\*||సంధ్యాయాంకర్మకాలేదస్త్యతే  
రావమనంరేదిత్యవిశేషేణసిద్ధిప్రత్యాల్-ననుసత్త్వాయామపిత్రాతావమన  
మస్తుకొదోపగతిచేన్న\*||అప్రాయజ్ఞైశ్చవైకుర్యాచ్చుతేరావమనంద్విజతి  
తివచనవిశేషేణతస్యత్రాతకర్మాగత్వావధారణాల్-కించ-ప్రాగుదగాహ  
వసీయాదవస్తాయప్రాప్తృభూయజ్ఞౌపవీత్యావమ్యేత్యాశ్వలాయనసూత్రే  
ప్యాచమ్యేపునర్విధానం|త్రాతావమనప్రాప్త్యర్థమివృత్తికారేణవ్యా  
ఖ్యాతం-ఎవంచేత్స్యస్తార్థకర్మణ్యపిప్రవేశేసూత్రతాత్పర్యవిదాంసూత్ర  
కారాణాంవ్యాకోపస్స్యాల్-అనుషాంనేమవిశేషోస్తితథాహి-తిఃపిబేద్దక్షి  
ణకరేణవామకరేజలంపిషీప్యహస్తావభ్యుత్థముఖంవివారం-పరిమృజ్యాధ  
పాదావభ్యుత్థవతిస్పృశిరంగుళిభిరోమేనాసమృజ్యాంగుష్ఠతర్జ్వనీభ్యాంనాసి  
కారంద్రద్వయంసంస్పృశ్యాంగుష్ఠమధ్యమాభ్యాంచక్షుషీసంస్పృశ్యాంగు  
ష్ఠానామికాభ్యాంక్రాత్రేసంస్పృశ్యాంగుష్ఠకనిష్ఠికాభ్యాంనాభింసంస్పృశ్యహ  
స్తతలేనహృదయంస్పృశ్యస్తాసర్వాభిరంగుళిభిశ్చిరోబాహూవసంస్పృశే  
త్-తదుక్తంయోధాయనేనప్రథమపానేనఋగ్వేదంషీతాతిద్వితీయపానేన  
యజుర్వేదంషీతాతిత్వతీయపానేనసామవేదంషీతాత్యధసప్యకరేణజలము  
త్సృజేత్తేనపితౄన్ప్రీతాత్యధహస్తావభ్యుత్థితేనేతిహసపురాతాదీనిప్రీణ

తిముఖద్విజఃపరిమృతేత్పరిభవమాత్తననాధర్వణచంప్రీతాతిద్వితీయమార్జ  
 నేనాంగానిప్రీతాత్యథపాదావభుక్త్యతేనఽష్టమగ్నిప్రీతాత్యథద తిస్సభిరం  
 గుభిరోష్మాసంస్పృశేతైవసరస్వతీంప్రీతాత్యథాంగుత్తతర్జసిభ్యాంనాసాద్వా  
 రేసంస్పృశేతైవనవాయుంప్రీతాత్యథాంగుత్తమధ్యమాభ్యాం చతుషీసంస్పృశే  
 తైవ చంద్రాదిత్యోప్రీతాత్యథాంగుత్తా నామికాభ్యాం శ్రోత్రేసంస్పృశేతై  
 నాకాశంప్రీతాత్యథాంగుత్తకసిష్ఠికాభ్యాం నాభిసంస్పృశేతైవపృథివింప్రీతా  
 త్యథపాస్తతలేవహృదయంసంస్పృశేతైవచపంచప్రాణాన్ప్రీతాతీసర్వాభిరం  
 గుభిశ్శిరోబాహుభవసంస్పృశేతైనాశ్వినాదేవతేప్రీతాతీతేనపరబ్రహ్మసా  
 నంపరబ్రహ్మప్రీతాతీదంత్యావ మనంసంధ్యావందనవేళాయాం కతావ్యం  
 బోధాయ నేనాధసంధ్యోపాసనకాలగతితేనైవోక్తత్వాత్-అశ్రకచిద్భగం  
 తి-ఋగ్వేదాయనమోయజుర్వేదాయనమసామవేదాయనమగిత్యాదిప్రకా  
 రణచతుర్థ్యంతైర్మంత్రైరపకల్పితైరనుష్ఠానంకర్తవ్యమితితావత్ప్రవృత్త్యాః  
 తత్తల్పనాయాంబోధాయనసూత్రంప్రమాణమాహోష్ఠీద్వచనాంతరం- న  
 ద్వితీయఃతథావిధవచనాంతరాశ్రవణాత్-నావ్యఃబోధాయనవచనస్య తథా  
 త్వేతికర్తవ్యతాప్రతిపాదకత్వేనతత్రసామధ్యాభావాత్-అన్యథా॥౩॥ త్రిః  
 ప్రాశ్చీయాద్యదంసంస్పృశీతానేనాస్యదేవతాఃబ్రహ్మఃఋశ్మరుద్రశ్చభవంతి  
 హిసంసృతాః॥ ౧౦॥ గావయమునాచైవ పియశేహస్తమార్జనాత్ । పాదా  
 భ్యాం పియతేవిష్ణుఃప్రహ్లాదిరసిక్రితః । నాసత్యావత్రప్రీయేతేస్సప్తేనాసా  
 వ్రుతేఃకేఢేస్సప్తేలోచనయోన్వైతాప్రీయేతేన్యనలాసతో । స్తంధయోస్సప్త  
 ర్శనాదేవప్రియతేనగ్వదేవతాః । నాభిసంస్పర్శనాన్నాగాఃప్రియంతేచాస్య  
 విశ్వతః॥ సంస్పృష్టేహృదయేచాస్యప్రియతేచంద్రదేవతాః । మూర్ధసంస్ప  
 ర్శనాదస్యప్రీతిస్తుపురుషోభవేదిత్యత్రాః । బ్రహ్మణేనమగతిప్రథమపానంస్యా  
 ద్విష్ణవేనమగతిద్వితీయపానంస్యాదుద్రదాయనమగతి తృతీయపానం స్యా  
 దేవంసరస్వయోజ్యం-నచేష్టాపత్తిః-అసంప్రతిపతైర్మహికత్రాపిదేశిష్టా  
 చదంతి-నచతద్వచనస్యపిణినేతాత్పర్యాన్నత్రేత్రసామర్థ్యమితవాచ్యం త  
 థాప్రకృతేపీతితథాదృష్టిర్నియతాం-అవిశేషాత్ । నచబోధాయనసూక్తం- క  
 సమాశ్వలాయనానాం గ్రాహ్యమితివాచ్యం - తస్మాత్శ్వలాయనాచార్యవత్త  
 ద్భాగభిమానత్వాత్ - తదుక్తంస్మృత్యంతరే ।\* ॥ బోధాయనోజయం  
 కచ్చ ఆశ్వలాయనకౌనకౌ । వృత్తిసూత్రకృతావేధియంత తత్ప్రవివచ్య  
 హమితి ఆశ్వలాయనవచనస్మృతికర్తావృత్తికృత్యున్నత్రకృద్గమ్యకతేతప  
 వేగితిసంప్రదాయః - ఆశ్వలాయన పరిశిష్ట గృహ్యకారేణప్రకారాం

త రేసిణీశమ-తథాహి - ఉదకం దక్షిణేన పాణినా దాయ కనిష్ఠాంగుష్ఠా  
 విశిష్టా పత్యేతి - స్మృత్యంశాంగుళిసంహతోర్ధావ్యక్తత్వాబ్రహ్మతీథేన  
 హృదయప్రాపినాంక్రిపీత్వా- పాణిపత్యేత్యసంస్మృష్ట్యాంభసా చాంగుష్ఠ  
 మూలేన ఆకు చితో వృత్తా-స్యంద్విఃపరిమృజ్యసకృచ్చసంహతమధ్యమాంగుళీ  
 భిః పాణిప్రత్యేత్యసంహతం పాదాశిరశ్చాభ్యుత్త్యస్మృష్ట్యాంభసాసంహ  
 తమధ్యమాంగుళీత్రయేణాస్యముపస్మృత్యసాంగుష్ఠ ప్రదేశిన్యామూగ్రిబిలద్వ  
 యమనామికయాచక్షుశ్శోక్తకనిష్ఠకయానాభితలేన హృదయం సర్వాభిరంగు  
 ల్లిభిశ్చిరస్తదగ్రైరంశౌచోపస్మృత్యేదిత్యేతదాచమనమేవోద్విరాచవ్యేతి- త  
 త్రకల్పద్వయే అంగీతశిష్టాద్ధారాదాచారోవేదితవ్యః-న చాపస్తవీయానాం  
 స్థారాదమనస్యారణ్యోక్తశ్రాతాపేక్షయానవిశేషోస్తీతివాద్యం ప్రత్యుక్త  
 త్వసూత్రోక్తశ్వాభ్యాంభదాత్-శ్రాతేప్రిరాచామేదిత్యాదయోమంత్రాస్తా  
 న్నరకశ్రాతాచమనంకుర్యాత్-స్తానైతుతూష్ణీమితిభేదమాహుః-ఇదవత్రా  
 కూతం శ్రాతేద్విఃపరిమృజ్యసకృదుపస్మృత్యేదిద్వివారంపరిమార్జనమేవార  
 ముపస్మర్నర్చనంద స్తాద్రేణత్రిరోష్ట్రపరిమృజేద్విరిత్యేకసకృదుపస్మృత్యేద్వి  
 రిత్యేకఇతితుల్యకల్పితానుష్ఠానేనవిశేషఇతిసర్వంసన్ధమ్॥



ఇశ్రీరాఘవదైవజ్ఞః శంకరయః పారావారసుధాకరశ్రీరాఘభట్ట  
 మహాపాధ్యాయతనయస్యశ్రీలక్ష్మీగర్భసముద్రసద్రత్న  
 స్య శ్రీకృష్ణపండితస్యకృతానిఞాయకల్పవల్లభ్య  
 సంధ్యాకందనభాష్యే-ద్వితీయగుచ్ఛః.





ఓంరమోసావిత్రేయీ

సంధ్యావందనభాష్యే-త్పతీయగుచ్చప్రారంభః.

—(ॐ) ప్రాణాయామలక్షణమ్—(ॐ)—

అథ ప్రాణాయామలక్షణముచ్యతే-అర్థంవాసిసాధయిమరితి- ప్రాణాయామకర్తవ్యతాద్రతిపాదకమాపస్తంబసూత్రం- అత్రవృద్ధికారః-అర్థంప్రయోజనంతచ్చదృష్టమదృష్టరివాసిసాధయిమసిసాధితమిచ్చుః-అతిమితోః-ఆశరీరగ్లానే-ప్రాణాయామశ్చైత్రివారం-ప్రాణాయామంకుర్యాదితి-తస్మాత్సంధ్యావందనస్యఅదృష్టార్థకత్వాత్-దాదాప్రాణాయామఆవశ్యక ఇతిసిద్ధంమనుః॥॥॥సవ్యాహృతీంసప్రణవాంగాయత్రీంశిరసాశుభా॥త్రిపలేదాయతప్రాణిప్రాణాయామస్పద్యతఇతి॥యాజ్ఞవల్క్యః॥॥గాయత్రీంశిరసాసార్ధమ్మపేద్యాహృతిపూర్వకామ్॥ప్రతిప్రణవసంయుక్తాంతిరయంప్రాణసంయమః॥యోగయాజ్ఞవల్క్యః॥॥భూర్భువస్స్వర్మహజ్జనస్తపస్సత్యంతతైవచసప్తచోంకారసంయుక్తప్రథాతత్సవితూపదమ్॥తథాఓంకారసంయుక్తమిత్యర్థః॥॥ఓంసావోజ్యోతిరీత్యేతాచ్చిరఃశ్చాత్పయోజయేత్త్రైరావర్తనయోగాస్తుప్రాణాయామస్సశబ్దితః॥ప్రాణాయామస్యసకలకలుషనివృత్తిః-ఫలమిత్యాహమనుః॥॥దశప్రణవసంయుక్తాఃపాణిణాయామాస్తుషోడశః॥అపిభూమిహనంమాసాత్పునంత్యహరహఃకృతాఇతి॥జ్ఞానేశ్వరీయే॥॥పాణిణాయామశతంకార్య సర్వపాపాపనుత్తయే॥ఉపపాతకజాతానామనాదిష్టస్యచైవహి॥పూరకకుంభకరేచకాత్మకాన్పాణిణాయామాకాసంధ్యాత్రయేహ్యదాత్రీసుకర్త్యాఃతస్మైతిరత్నాకరే॥॥ప్రాణాయామశ్రయంకృత్వాసంధ్యోపాసనమాచరేత్॥న్ననేదానేజపేహామేష్యశక్తామేకమేవవా॥అపరాచే॥ద్రాణాయామశ్రయంకార్యంసంధ్యాసుచతిస్సవ్యపి॥లోకోపకారే॥॥సంధ్యాదావర్ణ్యదానేదద్రాణాయామైకమాచరేత్॥అన్యత్రైవతుకర్తవ్యాద్రాణాయామాశ్రయశ్రయః॥సంధ్యాదావేకానేకయోర్వికల్పః॥ఏవంద్రాణాయామస్త్రీనిధిశతదుక్తం॥పూరకఃకుంభకోరేచ్యః॥ద్రాణాయామస్త్రీలక్షణః॥నాసికాకృష్టఉచ్చాసోధ్వాతఃపూరఃఉచ్యతే॥కుంభకోనిశ్చలశ్వాసోరేచ్యమానస్తురేచకః॥త్రయాణామనుకంధానప్రకారమాహ॥॥వామనాసాపుటేనైవపూరయేత్పూరకఃస్త్వతః॥కుంభకోఽశ్చలశ్వాసస్తావతాగ్లంసమంత్రికమ్॥దక్షనాసాపుటేనైవరేచయేద్రేచకఃస్త్వతః॥గ్రంథాంతరే॥॥వామేనపూరయేద్వాయుంపూరతాత్పూరకఃస్త్వతః॥వాయునిగ్ధ

హ్యమనసాజపేన్తంత్రమనన్యధీః॥కుంభకస్వతువిజ్ఞేయః॥సాదా యావస్యల  
క్షణమ్॥స్తృత్సర్థసా రివ్యాసః॥\*॥దక్షిణేరేచకంకుర్యాద్వామేనాపూర్వచో  
దరం॥కుంభకేనజపంకుర్యాత్ప్రాణాయామస్వద్యతే॥పంచాంగులిభిర్నాసా  
గ్రపీడనంప్రణవాభిదా॥ముద్రేయంసర్వపాపఘ్నిచానస్థగృహస్థయోః॥ క  
నిష్ఠానామికాంగుష్ఠైర్నాసాగ్రస్యచపీడనమ్॥ఓంకారముద్రాసాప్రోక్తాయ  
తేశ్వబ్రహ్మచారిణ్యతి॥స్తృత్యంతరేపి॥సన్నిమిలితదృష్టమానీప్రాణాయామం  
సమాచరేదితి॥ ఏవంప్రాణాయామఃకర్తవ్యః॥శ్చితేతద్వినియక్తాయంత్రస్తా  
వద్యాః॥శ్చాయతే॥ఓంభూరితిలనేనమద్రాణానాగ్రస్యస్థిలోచనస్తదభిధే  
యంబ్రహ్మహృదిధ్యాయన్సూర్యోక్తమూర్ధేప్రాణాయామత్రయంకర్తవ్య  
మితితాత్పర్యం॥అత్రప్రథమతఃప్రణవపదంభూలోకాభిమానిన్యోదేవతాఓం  
కారార్థబ్రహ్మే క్యేనసప్తాయంత్రభింతాత్పర్యేణాద్విష్టం॥వస్తుతస్తుఓమితపద  
స్యఅంగీకృతవాచకత్వవంగీకృత్య భూలోకాభిమానిన్యోదేవతా మయాకృ  
తమాహ్నికమనుజానంస్విత్యాశయేనభక్తిరేకాపూర్వకంత్వదైవతాయైస్వ  
కృతకర్తృనివేదనసిద్ధిర్థంతత్పదమాదానిన్దిశం - నిగమస్తుఓమిత్రాహ్నికః  
ప్రవక్ష్యాన్మాహబ్రహ్మసామనానీతి-ఓంకారస్తర్గద్వాంతస్తాప్రిహ్మేభ్య  
వ్యమాణపికదాఃప్రతిపద్యతే॥ఓంకారశ్చసశబ్దశ్చద్వకతే బ్రాహ్మణఃపు  
రాకంతంభిత్వావినిర్యాతేతస్తాన్తాంగులికాపుగామలి- శ్రుంసూత్రస్త్వలిమ  
ప్రణవపదస్యక్షాఘ్నతయాద్విష్టత్వాత్-అత్రాప్యదాతన్నిరేతః॥అత్రాయమ  
క్షిరార్థః॥అమతీసంసారసాగరాదితిబుద్ధ్యాయే పురుషభోరేయా నిత్యవైమి  
త్తికకర్తృభిఃఫలానభిసంధీపృతైఃపరమేశ్వరంసత్యమా రాధయంతి- తేభ్యఃసాన్వి  
తృతత్త్వంప్రతిపాద్యతాస్తుస్తంసంసారసాగరాంతాయతీతాత్పర్యార్థః॥తా  
రయతితస్తాదుచ్యతే తారమిశ్రుతేః । నమస్తారాయచేన్యత్ర తథావ్యాఖ్యా  
తత్త్వాచ్చాతతః॥ప్రణవపర్యా యేమతారపదయోగంసత్కారః॥ యమేవైష  
వ్యణితేతేనలభ్యంత్రుత్యాతదనగ్రహస్యసాక్షాత్కార హేతుత్వమితి॥తద  
నుకంపితవీచకోకంతరతినేతరభింతాత్పర్యం॥అసంసారనివృత్తిరవిద్యా  
నివృత్తిః॥సాచక్షానసాధ్యా-స్తేవపరమపురుషార్థః॥శ్రుతమేవందిత్యాతివృ  
త్తుమేతి,చాన్యఃపంథావిద్యతేయనాయేతిశ్రుతేః । అత్రాయంరూపనివృత్తి  
ప్రకారః॥అవరక్షణభిధానోః అవతేష్టిగోపకేత్యాదాదికసూత్రేణ మన్వ  
త్యయోఽహితః॥తస్యజ్ఞాత్వకేత్యాదినాహేతతోగుణితత్త్వేనాచారామి  
తి-ప్రక్రియయాఓమితినివృత్తం॥అకారదీకారమకారభింతానైకధానమభవ  
త్తదేతదోమితిశ్రుతే॥ అత్రాయంభావః ॥ బ్రాహ్మణమాత్రస్యఫలవదర్థావ

బోధపర్యవసాయిసకలవేదాధ్యయనవిహితం॥స్వకర్తబ్రాహ్మణస్యాధ్యయనమితిధర్మశాస్త్రాత్-తత్రదైవాన్తానుషాత్పురుషాయుషఃఅల్పకాలత్వాచ్చనతత్రతద్ధ్యాయంసంభవతీత్యతస్సర్వసాధారణ్యేనసకలవేదాధ్యయనఫలసిద్ధ్యర్థంసకలవేదసారమాత్రప్రణవఃప్రథమతఃపరితః॥యుక్తిక్రందైతత్॥\*॥ఓంకారస్సర్వవేదానాంసారతఃపరికిర్తితః॥ఇతివచనాత్-అస్యవేదసారత్వంబహ్యుచద్రాహ్మణేప్రజాపతిరకామయతేత్యస్మిన్భండేప్రతిపాదితం॥ ప్రణవస్సర్వవేదానామితిభగవద్వచనాచ్చ-ఓమితీదగ్ంసర్వమితీత్రత్యాచసర్వవేదమయత్వత్రవచాద్భు-ఋహోఅక్షరైపరమేవోమస్మితిత్రత్యాచసర్వవేదసారభూతత్వాచ్చ-సర్వమయత్వత్రవచాత్-తస్యాదాపుపదేశః ననుతస్యవర్ణాత్కత్యేనకథంసర్వమయత్వమితిచేదుచ్యతే-తస్యసర్వమయత్వంసర్వాత్కబ్రహ్మభివ్యక్తియోగ్యస్థానకత్వాత్-తదుక్తమాచారైర్హి॥\*॥ సేదీయోబ్రహ్మణస్థానంసాలగ్రామంయథాహరేదితి-ప్రకరణవశాదోకారస్యపరామర్శః తదక్షరంసేయః॥అంతఃతమస్తానంసిత్యానపాయ-తదభివ్యక్తియోగ్యమత్యర్థః॥అంతఃకణాధయోద్భేదసాదావతిపాణినిస్తరణాత్-అతఎవ॥శ్రు॥ఓమిత్యేకాక్షరం॥బ్రహ్మగిరామస్తైర్హిమక్షరమిత్యాచిమతస్సృబ్రహ్మత్వమేవోక్తం-తదభివ్యక్తియోగ్యస్యాశ్శాండానందచిదేకరసస్యనివర-శంకస్యపరమేశ్వరస్య స్వరూపపరీక్షకంసేవిదతరంపర్యాలాచయద్భిరపియోగిభిస్సప్తతరంగ్యహీతుమశక్యత్వాత్తస్మిన్నేవాక్షరేబ్రహ్మత్వవ్యవదేశః-స్థూలారుఢస్థిత్యాయేన తస్యబ్రహ్మత్వవ్యవదేశః ఇతిశ్రుతేస్తాత్పర్యవర్తనీయం అన్యథాయోగపాతంజలిసూత్రేతస్యవాచకఃప్రణవఃఇతిప్రణవస్యతద్వాచకత్వాభిధానంవృధాస్యాత్ఓంకారస్యేవబ్రహ్మత్వాత్తస్మాదస్తదుక్తవంపంథాఃస్వీకరవ్యః-కించ-తురీయాశ్రమస్వీకారవేశాయాం వేదానిమషముంలాకంచపరిత్యజ్యత్యాదినాసకలవేదపరిత్యాగోబాధ్యతే-తథాపిప్రణవస్యపరిగ్రహేవతేసకలవేదసారభూతత్వవచగమ్యతే॥యతేనా-ప్రణవోమంత్రఇతివచనాత్-యతిధర్మప్రకరణేమనునాప్యుక్తం॥\*॥ అత్తజ్ఞానైకమేదస్యాద్వేదాధ్యాసేచయత్నవానితి॥అత్రవేదాధ్యయనప్రణవాధ్యాసఇతినిజ్ఞానైశ్వరేణోక్తం-కించ-అత్తలాభాన్నపరంవిద్యతే॥\*॥న్యాయార్థితధనసత్త్వజ్ఞాననిష్ఠోతిథిప్రియిత్యాదిమత్యత్యత్యలాభఃపరమశ్రేయాసితీత్రాయతే-తత్రప్రణవంజపతస్తద్ధంభావయతిస్మిత్యాకాశ్రాద్విద్వారతీల్లాభస్సద్భ్యతీతిలాకానుజిఘృక్షయద్రథాస్తంసద్దేశఃకృతః॥అః-తజ్జపస్తద్ధానుసంధానపురస్సంకరవ్యతిక్రమంభవతిఅమక్తంయోగపాతంజలిసూత్రేతజ్జపస్తద్ధంభావనమితి-తత్రభాష్యమివతి

ఖ్యతే-ప్రణవస్యజపఃప్రణవాభిధేయస్యచేశ్వరస్యభావనంతస్తాదస్యజప్తుఃప్ర  
 ణవార్థంచిత్రమేకాగ్రంసంపద్యతే-తథాహోక్తం\*॥ స్యాధ్యాయాయోగమా  
 సీతయోగాత్స్వాధ్యాయమావసేత్ | స్యాధ్యాయయోగసంపత్యాపరమా  
 త్ప్రకాశత ఇతి॥ ప్రణవస్యాపిస్వాధ్యాయత్వేన తజ్జపాత్-చిత్రై కాగ్ర్యలక్ష  
 ణయోగస్సంభవతియోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధఇతియోగపాతంజలేయోగలక్షణ  
 ముక్తం-యద్వాసకలకర్మకలాపేచిత్రై కాగ్ర్యమావశ్యకమితిసంధ్యాకర్మకా  
 లేతత్సద్ధ్యర్థముక్తరీత్యాతిత్సంపాదకఃప్రణవఃకర్తవ్యఇతిప్రథమతస్తద్విదైశ  
 ఇతిసర్వంసుందరం-ప్రకృతమననురామః- ధూఃధూలాకః- ధూరితిధూలా  
 కఇతిగాయత్రీహృదయేదశ్మనాత్-ఓంప్రణవాత్మకః ప్రణవాభిధేయపరబ్ర  
 హ్మభిన్నఇత్యర్థః-ఆధశబ్దయోస్సామానాధికరణ్యమేకార్థకత్వమితివాద్యం- త  
 థాదప్రణవాభిధేయంబ్రహ్మే-ధూలోకాదీనామిత్యర్థః-పర్యవసన్నః బ్రహ్మ  
 సత్తావ్యతిరేకేణధూలాకాదిప్రపంచస్యపుష్కళత్వానంగీకారాదితిభావః- న  
 నుబ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వేకింమానమితిచేన్న- ఆధధూమాసవేవాధస్తాత్మజ  
 పరిష్టాత్సపశ్చాత్సదక్షిణతస్సడత్తరతస్సవేదగ్ంసర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ-నేమా  
 నానాస్తికించన, ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వ శ్రవణాత్ - న  
 నుసవేవాధస్తాదిత్యత్ర సప్రవ్యర్థేతిస్తా-వైత్యయవిధానా-దశ్శ్చ-త్వమేవ  
 ప్రతీయతేనసర్వాత్మకత్వమితిచేదుచ్యతే-బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వం ప్రామా  
 ణికమితిభావః - వస్తుతస్తుధూరితిధూలాకాభిమానినీ దేవతాః ఓమిత్యంగీకృ  
 తానితికోశాత్- ధూలాకాభిమానినీ దేవతామత్యంతమాహ్నికవంగీకరో  
 త్యతితత్తల్లాకాభిమానినీ దేవతామై స్వకృతమాహ్నికం సమపాయన్నా  
 ర్థయతీతిభావః ప్రతిపదంప్రణవకీర్తనమితిచార్థ్యార్థమిహోద్ధ్యం- తదుక్తం॥  
 \*॥సప్తవ్యాహృతయస్సప్త లాకాధూరాదయోక్తమాత్ | ప్రత్యేకంప్రణ  
 వాదిత్వాత్త్వయాఇతిసూచ్యతే॥ బ్రహ్మదిశ్చతురీయంచప్రణవస్యాధా  
 తురితఃత్రైత్వయత్వేనధూరాదీన్యాతాస్సప్రణవంజపేడితి॥ గాయత్రీతుజపా  
 వసరేవ్యాఖ్యాస్యతే ఓమాపోజ్యోతిరితిగాయత్రీశోభనహస్యం అస్మాద్యర్థః-  
 ఆపఃఓంబ్రహ్మేవైత్యర్థః॥ఆపస్త్రీభూమ్నవా-వ్వరీకోశాత్- జ్యోతిస్సారా  
 దితేజః-ఓంబ్రహ్మ, తేజస్తేజస్వినామహమితితావదవాత్ రిసోషధూరాది  
 బ్రహ్మే-వ-రసోహమభ్యుకాంతయేతిగీతావచనాత్-యచ్చామృతంచేవానా  
 మన్నధూతంతదపిప్రణవప్రతిపాద్యబ్రహ్మేవైత్యర్థః- బ్రహ్మసామపదః॥వె  
 దస్తత్త్వంతపోబ్రహ్మేతికోశాత్॥వేదానంసామవదోస్తీతితావచనాత్-  
 ధూమ్భవస్సువరోమితిస్తానాంధూరాదీనామపలక్షణం-సర్వంధూర్వైశ్చ



ఓంబ్రహ్మ-యద్వాబ్రహ్మశబ్దస్యపరిబ్రహ్మేవార్థః తథాచఓంకారవాచ్యంబ్రహ్మపరిబ్రహ్మేవైత్యర్థః శేషంనుగమంతథపాయంకాలేనద్యాదిజలశయంగత్వాపాదపాస్తాదప్రత్యాశ్య విధినాదన్యశుభవప్రప్రంభత్వా ద్విరాచన్యవాబ్జుఖండబ్జుభోవా ఊర్ధ్వజ్జరుపవిశ్య అంతర్దానుకరః కుశపాణిఃత్రీనాస్తితాయామాన్యత్వాఅశక్తశ్చేదేకంవాక్యత్వామమోపాత్తదురితక్షయార్థంస్వేష్టదేవతాప్రీత్యర్థంసాయంసంధ్యాముపాసంతిసంకల్ప్య ప్రశస్తముదకంబ్రహ్మముఖాభ్యేనమంత్రేవాభిమంత్ర్యతదుదకంస్పృష్టాప్రపాహీస్థేత్యాదిమంత్రైర్వార్జనంశిరసిసమాచరేత్ అస్మిన్సృత్యంతరే॥ః॥ప్రశస్తముదకంబ్రహ్మముఖాభ్యేనాభిమంత్ర్యదాప్రపాహీస్థాదిభిర్మంత్రైర్వర్జయేత్ శిరసిమార్జయేత్॥ బ్రహ్మముఖోయంమనునాసిరుక్తః॥ ఓంకారపూర్వికాస్తిప్రోవహవ్యాహృతయోవ్యయః॥ త్రిపదాచైవగాయత్రీవిజ్ఞేయం బ్రహ్మణోముఖమితిగోవిదః॥ః॥స్పృష్టాచాభిష్టువంతోయంమూర్ధ్నాబ్రహ్మముఖేనచ | ఆప్రపాహీస్థాదిభిర్మంత్రైర్వర్జయేత్ శిరసిమార్జయేత్॥ మూర్ధ్నాగాయత్రీశిరసాఓమపఞ్చత్యానంత్యత్తః-మార్జనంనామశిరసిప్రోక్షణం॥ః॥శిరసిప్రోక్షయేత్సంత్రైఃకుశైస్సోదకవిందుభిరీవచనాల్-అభిష్టుతమభిమంత్రితమిత్యర్థః-అత్రమార్జనప్రకారఉక్తఃసృత్యంతరే॥ ఆప్రపాహీస్థేతిస్మభిర్వర్జయేత్వార్జనమాచరేత్॥ పదేపదేషేపేనుద్ధిష్టప్రతిప్రణవసంయుతం॥తిస్సభిస్సృత్యంత్రైర్వర్జయేత్పదేరిత్యర్థః-పదేపదఞ్చిలింగాత్ ప్రశిపాదంప్రణవసంయుతమిత్యర్థః-మాజనస్యఫలమాహ, వ్యాసః॥ \*॥ రజస్తమోమోహజాతాన్తాగ్రశ్శవ్షసుషుప్తిజాన్॥వాజ్మనఃకాయజాన్దోషాన్మనైతాన్మవభిర్న్వరేత్॥ శానకః॥ః॥ అత్తానంప్రణవైఃపాదైర్వార్జనమకుశోదకైః॥యస్యక్షియామేతిజలంసకుశంప్రక్షిపేదధః॥శాతాతిపః॥ః॥ ఋగంతేవాధపాగాంతేమాజనంసుసమాహితః॥అగ్రర్వాంతేతథాకుర్యాచ్చిష్టానాంచతమిశృశమితి॥ తచ్చమార్జనమచిచ్ఛిన్నధారయాకార్యం తదుక్తంపరాశరమాధపియే॥ః॥ధారాచ్యుతేవతోయేనసన్ధ్యోపాస్తిర్విగర్హితాపిరౌనప్రశంసంతినప్రశంసంతిదేవతాః॥ కథంతర్గికర్తవ్యమిష్టప్రత్యైవోక్తం॥ నద్యాస్తీశేతటాకేవాభాజనేమృత్యుయేవివాబౌదంబరేవాసౌవర్ణేరాజతేవారుసంధవే॥ధృత్వాతువామహస్రైసంధ్యోపాస్తింసమాచరేత్॥ధృత్వేతిమృత్యుయభాజనాదిభిస్సర్వైస్సంబధ్యతేసర్వతోదకమితీశేషంననువామపాతౌజలం॥ధాయమార్జనం కార్యమితిచర్చితం॥ః॥వామహస్తేజలంకృత్వాయేతుసంధ్యాముపాసతే॥ సాంసధ్యామృతంస్తియాలనురాస్తేనుశర్పితాశ్చకాస్తాగ్నితరుద్దంభరీతిచేన్నుభవ్య

చనస్యపాత్రాంతరాసంభవవిషయత్వాత్-తదుక్తంపరాశర మాధవీయేమృ  
ద్భూయాదిపాత్రాంతరసద్భావేవామహస్తాఃపిదధిః-మృద్భూయాద్యభావేతుక్య  
త్వాతువామహస్తేవేతివిధానాన్నకోపివిరొధభృతి-మతాంతరేవిశేషఃకీర్తితః॥  
స్వప్రవృత్తాస్తేనవామేనతటేనద్యౌదికేషుచ॥పాణినాదక్షిణేనైవమార్జయే  
త్సకుశేనతు॥పాత్రస్థితోదకేనైవవామహస్తాదకేనవాగ్యహీత్వామార్జనం  
కుర్యాన్నాన్యథైవాదరెత్సదేతి॥ఎవమార్జనంకర్తవ్యమితిస్థితం-తద్వినియో

మూలమ్—అపోహిస్తా - ధనః॥

క్రమంతాగ్ధౌవిచార్యతే-అపోహిస్తేతి॥హేఅపఃహిశబ్దఃపాకారార్థః-తథా  
చయూయమేవత్యర్థః-పర్యవసన్నఃమయోధువఃసుఖసంపాదయిత్యః-స్థావర  
థా-దీర్ఘశ్చందసఃతాసాంస్తానాదిహేతుత్వేనసుఖోత్పాదకత్వంజగత్ప్రసి  
ద్ధమితిభావః-యద్వాహేఅపఃయూయమితిశేషః-స్థేతిలింగాత్-మయోధువ  
స్సుఖభూషయః-స్థావరవధులు-దర్శనస్పర్శసంపాదనపానాద్యనేకక్రియాభి  
స్సుకలభూతజాతస్యపరమానందకరాగితిభావః-మయితిసుఖవాచి॥యదై  
శివంతన్నయితిశ్రుతేః-అపోహిస్తామయోధువభృతిసుఖభువభృతిరుక్తేదర్శ  
నాచ్చ-కించ-తాఎవంసుఖభూషయోయూయంసంప్రాప్త-బహువచనస్యవ  
స్ససావితపాణిస్తరణాన్నపాదేశః-ఊర్జైలన్నాయదధాతనస్తాపయత్॥  
ఊర్జైలన్నాయేతిరుక్తేదర్శనాత్-అస్తదీయంకృష్యాదికంసవ్యధాగానిపా  
తైర్వర్ధయిత్వాబహ్వన్నమస్తభ్యం-సంపాద్యతేత్రప్రీతియుక్తానస్తాస్తాప  
యతేతితాత్పర్యంబోధ్యం-నన్వపామన్నసాధనత్వేనమానమస్తీచేన్న॥  
అపోవాఅన్నమితిశ్రుతేరేవతథాత్వాత్తత్రలభేదేననిరైశస్త్ర-ఏతావదేవఖ  
ల్వమృతత్వమితి॥పదాపచారికభృతిగర్వః-యద్వాఊర్జభృతిద్వితీయాయంప  
రిణమ్యతే-ఏకారశ్చందసఃఊర్జభృత్యుర్జశబ్దద్వితీయైకవచనస్య-ఏకారోవ్య  
త్యయత్వనిబంధనభృత్యే-తథాచాయమర్థః-ఊర్జమన్నందధాతదత్త-దధా  
తేగ్లోబ్యరస్తే-పదమధ్యమపురుషబహువచనస్యతనాదేశాశ్చాన్తసః-తస్తత  
స్తధనాశ్చేతపాణిస్తరణాత్-అత్రకశ్చిజ్జలప్తిఊర్జ-బిజ్జస్యనాన్నవాచిత్యం  
కింప్రప్రణబలయోర్వర్ధకఃకశ్చిద్రసవిశేషస్తస్యాగ్ధః-అన్యధాఇషేతోజ్జే  
త్యేత్యత్రపానరుక్తంస్యాత్-తత్రఇడన్నం-ఊర్జసంభవభావ్యాకారైర్బిణిత  
త్వాత్-కిమితిన్యాయమత్యంతశిక్షితః॥తథాసతియోవశ్శివతయోరసఃతస్యభా  
జయతేత్యత్రేతనవాక్యాగ్ధౌవిశేషస్యాత్-ఇషేత్యేత్యత్రతుణ్ణబ్జోరగ్నాబ్జ  
యోఃపదనాథాకల్పసేనపానరుక్తంస్యాదితిభిత్వాఊర్జగ్నాబ్జస్యాన్నపరత్వం  
నయుజ్యతే-వాక్యాంతరలపిశేషప్రసంగాత్-నచాయంరసఃకశ్చిదగ్రతనవా

కృష్ణపతిపాద్యరసాపికశ్చిదిత్యుభయోశ్చైవస్వీకారాన్నమద్రేమజామితాస్తీ  
తథావ్యకారవచనాద్వానపానరుక్తమితివాచ్యం. తత్తల్పనాయాముపపత్య  
భావాల-ఊజేనఅన్నాయేతిరుక్తవచనవ్యాకోపాచ్చ-నచైవమిషేత్సేత్య  
త్రాపినిరుక్తవచనవిరోధంపశ్యంతః. తథాకథంవ్యావత్స్యస్తద్వాగ్భ్యాతార  
ఇతిశంకసియం-ప్రకరణపర్యాలాచనయాతస్యనిరుక్తవచనస్య ఆపాహీష్టేతి  
మంత్రమేవోద్దిశ్యప్రవృత్తత్వాత్తత్రఊర్కబృహస్పరసోర్ధకత్వేపినకాచిద్ధానిః  
ప్రకృతేతుతథాత్వకల్పనేనిరుక్తస్యనిరవకాశతయాసర్వధాబాధఏవ భవతా  
సంపాదితస్యాదిత్యతస్యరసార్ధకత్వంపరంత్వస్తుదుక్తవచపంథాః సుగమనీ  
యఃననునాన్నయాచనంయుక్తం-తస్యకేవలైహికత్వాత్- తథాత్వేపిమహాజ  
నపరిగ్రహణస్యాత్-తదుక్తం॥ \*॥ఐహికాస్థకవృత్తింశ్చవాజ్మాత్రేణాపి  
వార్పయేదితిచేతశరీరమాత్రపాషణతయాతవంగికారేవోషస్యాత్ - న  
చైవంప్రకృతేఅన్నయాచనస్యతత్త్వజ్ఞానోపయోగిత్యాదిత్యాహ-మహేర  
ణాయేతి॥మహేమహతేరణాయరమణీయాయవక్షసేతజ్జన్యజ్ఞానేలక్షణా  
తథాశ్చజ్ఞానాయేత్యర్థః-బహున్నేసంపాదితేతేనసర్వేంద్రియై గామసన్తప్తై  
ర్భవతి-తథాచేంద్రియస్వాస్థ్యేనకలబద్ధయఃఫలవత్సౌభాగ్యమంతీతప్రథమతస్త  
ద్యావనమితితాత్పర్యార్థః-వస్తుతస్తుయాచితమన్నంకిమర్థమత్యాకంక్యసక  
లసత్కర్తోపయోగింద్రియస్వాస్థ్యసిద్ధ్యర్థమిత్యాహ॥ మహేరణాయేతిపద  
నిగమవ్యాఖ్యానేదవక్షసేతింద్రియాయ- ఛాంవసమేతత్-ఊజేనస్త్రాతనేతి  
పూర్వేణసంబంధః-ఇన్ద్రియాణాం మహాశ్వరషణీయత్వసిద్ధ్యర్థమన్నంయా  
చితం-అన్నేనహీన్ద్రియాణేషహంతిబలవైనైశ్చర్తానుస్తానక్షమాణిభవంతీతి  
యావత్తరమణీయశక్తీనిచభవంతి ॥ అన్నాద్భూతానిజాయంతేచాతాన్నేన  
వర్ధంతిఇన్ద్రియేషేంద్రియాణామపిఘాతత్వాదిత్యర్థః-తథాచ సర్వేంద్రియా  
దార్థ్యేనతిసకలసత్కర్తానుస్తానంసులభం-ఇన్ద్రియేషోభేతదసంభవాత్-అత  
వీవాళీశసమగ్నోవిచ్ఛాసిత్యత్రయాగాధికారిణస్సకలేంద్రియపటుత్వసిద్ధ్య  
ర్థంసామర్థ్యముపాత్తం-తచ్చదార్థ్యమన్నాధీనమితి తదర్థమన్నంయాచిత  
మితిఫలకార్యః - కించేదానింసరసమేవాన్నమింద్రియపుష్టికరమితీతంరసం  
యాచతే-యోవశ్యతివఃయుష్మాకంశివతవఃఅతిశయేనసుఖకరః-రస్యతేఅస్వా  
ద్యతతితిరసఃసారవిశేషఃరసతేస్వాదనార్ధత్వాదస్యతతిరసనిర్వచనాల్-ఇ  
హజన్తనికర్తృణివానఃఅన్తాతస్యతంసందివ్తియార్థేవస్థి విజ్ఞేయాభాజయ  
తస్మాదయితేభమితిచేత్-మాతంస్యపుత్రాన్స్వస్యంరసదానేనయథావర్ధ  
యంతితద్వనిత్యాహ-ఉపశీరితిః ॥ ఉపశీకామయమానాపీతియుక్తాఇతియా

వల్ ప్రథమాధ్యక్షియావచనంధాన్తసంమాతరః స్వపుత్రానితిశెవః స్వప్ర  
 న్యరసమివేత్యర్థః-యథామాతరోవత్సలాభూత్వాస్వవత్సాన్ సన్యంపాన  
 యంతి-తద్వద్యామనుస్తాన్యత్వదీయరసంభాజయతేతివః-ఇదాసీంజలని  
 వ్రతసంపూర్ణయాచితమపిఆదరతయాభజ్యంతిరేణపునరపియాచితేతస్తా  
 ఇతి-యస్యరసస్యక్షయాయనివాసాయనివాసేశ్యర్థః-తృతీయాధ్యక్షియావచ  
 నంధాన్తసం జిన్వభయాయంప్రీతాభవథ-యాద్యశంరసవిశేషమవలంబయూ  
 యంపరమానందనిమగ్నభవత్యర్థః-వయంచత్తస్మైతాద్యశరససిద్ధ్యర్థం  
 వఃయుష్మాన్-అరంభ్యశం-గమామగచ్ఛేమపాప్సుమిత్త్యర్థః-హేఆపఃయూ  
 ష్మానుయోరసోస్థితంరసవస్తుభ్యందదతేత్యభైవతాఃప్రార్థ్యతఇతి తాత్ప  
 ర్యార్థః-అనేనమనైఃసంధ్యజలమధోనిషిడేత్-తదుక్తం-యస్యక్షయాయ  
 తిజలంసకత్-ప్రక్షిపేదథఇతి-కిం-ఎవవాఅన్యథాయఃపుత్రీతిశ్రుత్యాప్రజా  
 సంతతేరాన్యథాహేతుత్వేనఆవశ్యకత్వప్రతిపాదనాత్తత్సిద్ధ్యర్థకమభైవ  
 తాఃప్రార్థయంతే-ఆపఇతి-హేఆపఃజలాధిస్థానదేవతాః-నఃఅస్తాన్జనయ  
 థప్రజోత్పాదకాన్కూరుత తంరసవస్తుభ్యందత్వాస్తాకంభ్రత్రసంతింశంపా  
 దయత-వయంచతేనైవరసేనజాత్యాః-తథావిధిరసస్యసకలపాణిజన్మ  
 హేతుత్వాత్-నచాగ్రప్రమాణాభావః-శ్రు-అపావాదింసర్వంవిశ్వా  
 భూతాన్యాపిపాణావాఅపఇతిశ్రుత్యాసకలభూతానామప్రయత్నశ్రవ  
 ణాదితితాత్పర్యమక్త్యర్థః-అగ్రకరూపేణకథ్యతే-॥ అపస్సుశకరానిశ్యం  
 యాయంతాధత్రనోశనంరవ్యభూరిశ్యశేస్తాకమన్నంలేనహివర్ధతే-యో  
 రసోవశ్యవతమస్తుప్రాపయతచేహనః-స్వ్యంవత్సాన్వాయంతిమాతరో  
 వత్సలాయథా-తిస్మైతత్సిద్ధయేయూష్మానలంగచ్ఛేనుసాదత్-యాయం  
 యద్వాసతప్రీతాఆపాజనయథస్ఫుటమ్-అత్రనవసుపాదేషమూజఃసం  
 కార్యం-తథాశిష్టాచారాదితాత్పర్యం-ననుమాజనైసబాహ్యశరీరశుద్ధిస్స  
 వ్యవేషిణాంతరశుద్ధిస్సంభవతి-అన్యత్రపినియక్తస్యవస్త్రోగ్యవచనమంతరా  
 న్యత్రవిషయోగాయోగాత్-నహిమాజనస్యా-తరశుద్ధావపిహేతుశ్యసం  
 పాదకంకించస్త్రీ-నచమానసదోషానాస్త్రీవాచ్యం-కాయకాదివస్త్రహేం  
 సాదింతనరూపస్యతస్మాప్రసిద్ధత్వాత్-నచతథాపికానోహసిః-మానసపా  
 పాః-నిష్కృతావధికారప్రచ్యుతిప్రసంగాత్-నిత్యపరిశుద్ధస్యైతదపేక్షితత్వా  
 త్-కించఅభోజ్యాపియాచానాదిదుష్టవస్తుసంసర్గాకంజనిబద్ధనముదరకృ  
 తంపాతకమస్త్రీత్యుక్తేననిష్కృత్యాగ్నితస్మాదనోకమామం-రవాపానం  
 సత్వేనకథముత్తరైకవాణీత్యంకమధికానిస్సాగ్నిత-ఇత్యాశంక్యంవివర్త

షనివతఃకంజల పానమాచరణేయమితీతేనఅంతర్బహిష్కృతైశ్చలంక శుద్ధిగ్భవతీతద్యనియుక్తమంతంతావదాహ||అగ్నిశ్చైతి|| అనేనమంత్రేణసాయంజ

మూలమ్—అగ్నిశ్చ- స్యాహ.

అపానంతఃకవ్యం-సూర్యశ్చైతిసాతః-ఆపఃపునంత్యితిదినమధ్యగతివివేకః|| సర్వత్రతదంతేఆచమనంకార్యం-తదుక్తంఽగంధాంతరే||\*||సాయమగ్నిశ్చైతి త్యుక్తాప్రసాతస్సూర్యైత్యపఃపిదేత్ ఆపఃపునంతుమధ్యాహ్నతతఆచమనం చరేదితిమంత్రస్యాయమక్షరార్థః యోయమగ్నిరస్తీయోమన్యఃక్రోధఃయే చమన్యపతయశ్చక్రోధస్యామనః రాగద్వేషాదయఇత్యన్యైసర్వేపి దేవాఃమన్యకృతేభ్యఃమన్యవాకోపెనకృతేభ్యఃనిష్పాదితేభ్యైత్యర్థః-పాపేభ్యఃదురితేభ్యఃమామాంత్యమాచేకవచనగతిపాణిస్సరణౌత్-రక్షిత్రాంపార్థవా యాంలూట్-తేనసర్వదేవాస్తత్త్వాపవినాశననమాంపాలయంత్యితిదేశకరణఃకర్మకర్తాసర్వానైవాస్వశీగ్రోతీతిభావః-కింవ-అహ్నాఅతీతేనదినభాగనైత్సిర్వతి|| ఘనోదినామానీవాత్స్యితికోశాల్ యత్పాపందురితమకార్షంకృతవానస్త్రి-సాతఃకాలాదారభ్యైతావతాగలపర్యంతంమధ్యవర్తినికాలేయద్దురితంతకార్షమితిభావః-అహ్నేతిశృతీయైకవచనంసప్తమ్యాంపరిగమతగతితాత్పర్యం-కిమత్రసాధనంకేనతత్రనివృత్తిరిత్యతఆహ-మనసేతి-మనసాఅంతఃకరణేన వాచాభాషణేనమాస్తాభ్యాం పద్భ్యాంపరణాభ్యాం పదాదయః-పృథక్పద్మా ఇత్యన్యైశ్చపృథక్పిదేశశాత్ || పదంఘ్రిశ్చరణౌ స్త్రీయామితి కోశాచ్చ - శసాదౌవాదశబ్దస్యపదాదేశగతికేచిత్ - ఉపరేణ జతరేణ శిశ్నాశిశ్నైన || స్త్రీచిహ్నంచపుమాన్ శిశ్నగతికోశాత్-తత్రన్వీపమిచ్ఛంతి కేచిచ్ఛాపసమన్యన్యైశ్చాపమకార్షమితిసంబంధః-ఏవంధూతంపాపం అహరవలుంపతుహరతు-నసుసాయంసంధ్యావందనకాలేతపనపరిస్పృన్తాత్మకస్యాహ్నస్సమకీతతేనన అవిద్యమానత్వాత్కామహస్తవలుంపత్వైతి ప్రాథ్మికతయాచెన్న - అహ్నస్తచానీమసతోపి వ్రాగనభూతస్యసంభవాత్ - అహశ్చబ్దేనతదభిమానిన్యాదేవతాయాస్తాదృశసావధ్యకసంపన్నాయా వివక్షితత్వాద్వాతత్సంభవః - అం-అహరవలుంపతు తదభిమానీదేవనాశయత్వైతిపూర్వన్యాభ్యాతారః. అత్రపరిసంవాద్యనుచింతనంమానసం అపి యాన్తతమఖిలసంభాషణాదికంవాచికం - తృణచ్ఛేదనకాష్టమదకనాదికం పాణీకృతం-గోబ్రాహ్మణస్పర్శరాదికం పాదకృతం అభోజ్యభోజనాదికముదరకృతం అగమ్యాగమనాదికంశిశ్నకృతమితివివేకః - కేదంబునా పరిగణనైసఅనైతిసర్వంసకృదేవసంగృహ్యైతి-యైగంవేతి - యచ్ఛాన్యతాపం

మయినివృత్తంకించేతివాక్యాంతరౌపన్యాసేనభద్రంపాపజాతంసర్వంశత్రు  
 రాకంమాంబఅహంకారాఖ్యకర్తృత్వాద్యాత్రయగ్రంధినిశేషం-లింగశరీర  
 రూపమిత్యేద్యే అమృతయోనౌమరణరహితజగత్కారణేనత్యే బాధంహితే  
 జ్యోతిషిస్వయంప్రకాశేఅహంబహోమిప్రప్తిపామి- అహమనేనహోమేనత  
 త్వర్వంభస్మీకరోమిత్యథాః శదర్థమభిమంతిశబలంస్వాహ-మదీయవదనాం  
 తరాగ్నౌదేదీప్యమానేనపుమాతలస్తుసుష్టుఅహవాగేవ వాస్వాహతం హ  
 విష్టుహోతీనియుక్తదర్శనాత్-ద్వితీయపక్షేవాగ్నేవతా ఏవమాహ వదతీత్య  
 థాః-అథప్రాతరపాంప్రాశనవినియుక్తంమంత్రమాహఃసూర్యశ్చేతి॥ ౪౦

—\* మూలమ్—సూర్యశ్చ-స్వాహ.\*—

త్రోగతార్థః-విశేషస్తుసూర్యోభాసుః-యద్రాత్యాగ్రాత్యాగ్రయత్నపంఅ  
 కార్షంరాత్రస్తదవలుంపతు రాత్రిఃరాత్యగ్నిమూనిదేవతాతత్త్వపమవలుం  
 పతు పరిహరతు- యతిగ్రంబదురీతంమయి-అన్యచ్చయతిగ్రంచిత బుద్ధ్యా  
 కృతంపాపరూపంమయిమచ్చిత్రైయద్వర్తకేతత్త్వశలమార్థంభద్రమహం  
 మామమృతయోనౌసూర్యేజ్యోతిషీబహుమిస్వాహ- సూర్యేసూర్యోత్త  
 కేజ్యోతిషీబహుమిస్వాహేత్యుక్త్యాజలంపితే అత్రపితావహ వచనం॥  
 \*సూర్యశ్చేత్యనువాకేనహ్యపఃపీత్యాసమాహితః॥ ప్రాతఃకాలేవిశుద్ధాత్మా  
 కర్తృజ్యోభవతిద్విజగతి॥అత్రమంత్రార్థః-పురాతనైశ్శ్లోకరూపేణకథ్యతేసత్విశ్వా  
 తే॥\*సూర్యమన్యశ్చమామన్యపతయోమన్యజాదఘాత్॥ ముందంతమహ  
 స్తవచ్చిక్షమనోవాగుదరైః॥ రాత్యాగ్రమకార్షంపాపంయద్రాత్రిశేవావ  
 లుంపతు॥ అబద్ధికృతమప్యేనోయతిగ్రంచిదురీతంమయి॥తచ్చాంత్రైయమామ  
 హంసూర్యేబహోవిజ్యోతిషిస్వయమ్॥ ప్రప్తిప్యామృతయోనౌ మామచ్యే  
 యంమృత్యుబంధనాదితి॥అథమధ్యాహ్నజలపానవినియుక్తంమంత్రమాహ॥

—\* మూలమ్—ఆపఃపునంత-స్వాహ.\*—

ఆపఃపునంత్యితి॥యాఅపస్సంతితాఃపుధివీంపునంతుప్రతౌశనేనశోభయంతు  
 అపాంసకలదేవతాస్వరూపతయాపరమపవిత్రతవస్తుత్వాస్సేచ్ఛికరంయు  
 క్తం॥ఆపోదైసర్వాదేవతాఞ్శ్రుతేః॥ ఆపస్స్వభావతోమేధ్యాఞ్శ్రుత్వైతే  
 శ్చపాదపుధివీతాభిర్భూరాభిరితిశేషః- పూతాపవిత్రీకృతా-శుద్ధాసతీత్వ  
 ధ్ధః-మామనుషాతారంపునాతుశోభయను- ఉత్తరేకమణ్యధికారిణంకరో  
 త్విత్త్యర్థః-నవర్షధారాస్వాచామేదితిసిమేధావర్షధారానుప్రాయత్యకరణ  
 స్వావమనాదేకతుణమశక్యత్వాద్భూమిగతత్వసిద్ధ్యర్థమాపః పునంత్యితి  
 ప్రార్థితం-ఘామిగతాస్వప్నావదమృప్రయతోభవతితి విధాయక వచనా

ద్యుమిగతానామపాంప్రాశనకరణాత్స్పృహీపూతాపునాతు మామితిప్రా  
 ధ్యతభితిపారంబ్రహ్మణోవేదస్యపఠేనకలవేదప్రతిపాద్యఃపరమాత్మైక్యః  
 వేదైశ్చనైవైవరహమేవవేద్యోఽస్మిన్నతేః పట్టాఃపతిచైతేత్యావనాపత్యా  
 దౌపదేవస్త్రిన్యస్యధ్వంససిబహుళమితీసత్త్వంపరమేశ్వరః పునంతపునాతుబ  
 హుశ్చక్షణవంధంసః- ఇతిద్వాదాష్టాఃవేదస్యపఠేఉపదేవామూమకాచా  
 ర్యమిశ్యధ్వంసుపాంసులిగీతీసునః సుత్యయమాదేశితంమానకమాచా  
 ర్యమాచిపునంతుతస్యభలయోహబ్రహ్మైతి || బ్రహ్మవేదస్యరూపంలక్ష్యం  
 తేనాచాశ్చేణోపకీర్త్యమితిశేషః - పూతాస్వయంపూతంసత్ సుపాంసులిగీ  
 త్యాదినానుబాణాదేశః-మామధ్యేతారంపునాథ- ఆచార్యస్యాపః ప్రాయ  
 త్యంసంపాదయంతు-తాదృశాచార్యోపకీర్త్యవేదాంతర్పూత సంధ్యావంద  
 నమంత్రాన్యస్యప్రాచయశ్చ్యంసంపాదయంత్యితిభావః-ఇదాసీంస్వకృతపాత  
 కజాలంపరిగూర్కతస్మిన్వత్తయేసాక్షాదేవాఃప్రార్థయతి-యతి-ఉచ్చి  
 ప్తంఅపశిష్టమనృభుక్తావశిష్టరూపముచ్చిష్టంయదస్తితత్-అభోజ్యంభోరుమ  
 యోగ్యంకేతకీటమూషకాఃపురీషతదలిగావపన్నమన్నంయదస్తి ఏతద్వివి  
 థం-సముత్పయద్యోతకవకా రాభాఃశ్యాంవనః-మయాకదాచిద్భుక్తం కీటా  
 ర్యపపన్నమన్నవభోజ్య మిత్యేతత్సామయాచారికమదృశ్యతే - యస్మిం  
 శ్చాస్తేకేతస్యావశ్యద్వామేధ్యమేధ్యైరవశ్యప్తంకీటావామేధ్యసేవీమూష  
 కలంగంవేతి-మూషకలమూషకపురీషంఅంగంమూషకాంగం ఉపసమస్తమ  
 వీమూషకపదమిత్యేతత్తత్త్వద్వికారః-అథవాఉచ్చిష్టంపిత్రాదిభుక్తావశిష్టం  
 ఏతుత్యేతస్యదభ్యామరుచ్చిష్టంభోజ్యమితి, సూత్రేహేహితమపి తయోర్ధర్మా  
 నుష్టానువ్యాజ్యేఅభోజ్యభోరుమనన్తంధర్మః ప్రతిపక్షావభోజ్య విత్యాప  
 న్నంబన్తరీకాత్-అత్రన్యత్రికారః-యతి-యోర్ధర్మాన్విప్రతిపత్తిరపాయోభ  
 వతి-తతోనభోజ్యంయద్వాభంజానస్యైష్ట్యచారిణోఽర్చనాప్రతిష్ఠాభవం  
 తి మధుమంసాదిమిశ్రితేన్వతతోనభోజ్యమితి-తాదృశమపికదాచిత్ప్రీనా  
 చాదినానుయాభుక్తమస్తి-యద్వాఉచ్చిష్టంసర్వజనభుక్తిజీవం యదస్మితద  
 భోజ్యంభోజనానన్తం-స్త్రీశావనుసంస్కరూచ్చిష్టంవర్తయేదితి సేవేధా  
 త్ - ఇథావభుషకీదాచిద్భుక్తంమయాప్రమదాత్-కంద- మమకర్తుర్యజ్ఞాన  
 మయాకోనస్యసిద్ధాంతేతిన్యైవకర్తృత్వాత్రయత్వాభిధానాదిత్యర్థః-తథా  
 దాప్యతీమమేయిన్దిరిపేయపానాభాద్యభావనాగమ్యగమనలక్షణంగన్తి  
 తాచంగంవత్పృశంయదస్మిన్వర్థః-దుష్టంచరితమితిగ్రహ సావధ్యాన్త  
 వ్యవహరకన్యతావానన్తోలభ్యతే-తత్సర్వంపరిహృత్యైతిశేషః-తతోమామా

పశునంతు-శతఃఅనతాంశూద్రాదీనాందుష్టకర్తృణాంవాసంబంధీనంప్రతి  
 గ్రహించపునంతు-అప్రతిగ్రాహ్యంప్రతిగృహ్యేత్వాశ్వభాయన సూత్రే  
 దుష్ప్రతిగ్రహణానంతరంప్రాయశ్చిత్తంకార్యమిత్త్యుక్తత్వాత్. తదర్థమభి  
 మంత్రితమువకంస్యాహం- మదీయేవక్త్రాగ్నాసుప్తహుతమస్తుతేనసర్వంవా  
 పంశస్త్రీకరోమిత్త్యర్థః-అత్రగ్రంథాంతశేషంత్రాన్వేషణీయమితిపురాతనే  
 గర్భితః-సలిఖ్యతే॥ఆపశునంతువృథివంపూతతాభిప్రనామమామ్. పు  
 నంతుబిప్రూహస్వతిర్వేదవేద్యంపునాతుమామ్పూతాద్భిర్భూతపూతేతిహ్య  
 పూతాపునాతుమామ్.యదుచ్చిత్తమభౌజ్యంవియద్యాపిశ్చేరితంవిషమ్॥సర్వ  
 స్థానంవాసోస్తానానసతాంవప్రతిగ్రహంతే. పునంత్యాగిరిధ్యాత్వాశ్వ  
 హేతుకైర్జలంపిపేతియబద్ధార్థచమంతానాహం॥దధికాపుణ్యోఽత్యా  
 మూలమ్—దధికాపుణ్యోఽతారివత్.

చి- దధీనిహపీంషికాస్తాదీనివాక్రూమతిగచ్ఛంతిచధికామాహూష్యం - అగ్ని  
 పురుషభితియావత్. తస్యదధికావజ్ఞఃదధి. కావజ్ఞఃస్థితే-స్వతఃపూర్వంవ్యం  
 జనంద్యవర్ణంవ్యంజనపరమిన్వనపూర్వకసంఖ్యం జనాహూష్యభావిత్వావభితి  
 వ్యంజనస్యద్విత్వేప్రాప్తేవకాపూర్వవృద్ధిపౌషక-రసాదీనివకారపూ  
 ర్వస్యస్వర్ణస్యకారస్యద్విత్వం హితంప్రాతిహేతి-విజనంతరమేకీరీతేదధి  
 క్రావజ్ఞభిరిసిద్ధం భాషాయాంతదధికావజ్ఞఃపూర్వకంపారీతాభిభవంతి-  
 జిహ్వోర్థయశీలస్యతశ్చవ్యవ్యాకరణ్యఅయావ్యాభౌతవ్యనూన్యవా॥ అగ్నిర్దే  
 వేభ్యోలిలాయత, అశ్వేయావర్యత్వంశ్రుతేః॥ సర్వపాం దేవానాంవిద్యేత  
 వైర్వజలన్నాపిత్వానన్నసంపన్నశ్యేగ్భిర్భాః॥ అగ్నిర్వాతకామయతలన్నా  
 దోదేవానాగోస్యమితేసంపదగ్నయ్యేతికాభ్యః పురోదాశవస్తాకపా  
 లంనిరవపత్-తతోదైసోన్నాదోదేవానామభవత్ - అగ్నిర్దేవదేవానామ  
 న్నాదభ్యోశ్రుతేః॥వగవతోవావాయుసఖత్వాదతిశీఘ్రగామనశ్చత్సర్వః. ఈ  
 దృశస్యాగ్నేఅహమకారిపంతస్యంబంధస్తోత్రంశుర్యాం - తస్యకంకరో  
 భూయాసమిత్సర్వః-అకారిపమిత్యప్రశేషస్యేతిగకారతస్యంబంధ-సవత్సర్వః  
 సఃఅస్తాకంముఖాచుఖాచిదావ్రత్యయః॥దత్వరిశ్యం గేర్భ్యతతథావర్జనాత్  
 సురభిసురభిడితత్సం లోపశ్చాంబసః - అన్యత్సృక్పతసమసాదితసౌర  
 భ్యాజితకరీతీతిరోత్-శాంబసమేతత్॥పరిశుద్ధావిమర్శానిర్భాః- ఓం  
 నఃఅస్తాకంఅయాంపప్రశ్నాధేక-తథాచాయూగోమ్మిదతారిషత్ పర్థియతు  
 ప్రేతుర్వపర్థస్యధాతునావాసంబంధీతథావ్రతారిషపితిసిద్ధ్యతి- ఒకశ్చ  
 దవర్థయోవ్యభిభాః-సరుపద్రవంవేదోదితంఅమువ్యవస్థభ్యంతిగుహ్యోఽన్య



తిథావః- విజ్ఞేతేడితివిధ్యాదాల్లేత్తస్యభందసిబహుళంలేడితి లేటస్సుట్ లే  
టోడాపితికిత్వేనాదాగమః-అత్రమంత్రాగ్నేపురాతనసిబంధనతోకా లిఖ్యం  
తే॥దధిక్రావారవిర్వహ్నిర్దధిక్రామతియజ్జగత్॥జయవ్యాప్తిజప్తైర్యోగాజ్జి  
స్తూరశ్వస్యవాజినః॥అకారివంస్తుతింకుర్యాంతస్యసంబంధసీంతదా॥సురభీణి  
సుశుద్ధానిముఖానిసకరోతునః॥ప్రతారివశ్చృదద్యాచ్చపూగ్దాన్వాయూం  
పిచంప్రభుః॥ అతదధికారివచ్ఛబ్దస్యసూర్యపరత్వేతుమంత్రార్థస్తేవంవ్యా  
ఖ్యేయః॥దధిక్రావ్ణిఃలోకయాత్రానిర్వాహకస్యసూర్యస్యజిహ్వాఃపూర్వవద  
శ్వస్యవ్యాపకస్యవాజినఃపేగవతఃశేషంపూర్వవత్-మంత్రాంతేమార్జనం-త  
థాశిష్టాచారాత్॥\*॥అష్టాతురంనవపదంపదాదౌబ్రహ్మహాభవేతిప్రదాంతే  
ప్రక్షిపెత్త్యయమశ్వమేధఫలంభవెదిశివనాత్॥మంత్రాంత్రైకిర్వాచీన్న  
న్నిపాతయెదిత్యాయాచ్చ- అపొహమ్మేతిగతం-మాజఃశేషంత్రింతరమా

మూలమ్—పీరణ్యవర్ణా-భవంతు.

మా-పీరణ్యవర్ణాభి-పీరణ్యవర్ణాఃసువర్ణఃకాయాఃతామ్రవర్ణాభియావత్  
నివేలశేషః-తిథాచబ్రాహ్మణంయవైవీవాభవత్యపోరాత్రిఃప్రవిశతితస్తా  
త్తాద్రాహివేదివాదద్యశ్యతి - శుచయశ్శుద్ధాః- పావకాఃపావయిత్ర్యః-  
స్నానాదినాజగత్పావనసామర్థ్యాభియావత్ - ఎతాదృశాయాగ్నివృంతి-  
కించ-యాస్తవ్యైకశ్యపఃప్రజాపతిః-యద్వాపశ్యతీతివశ్యకఃసూర్యఃసహిసర్వ  
లోకసాక్షీకర్తృసాక్షిజగచ్చక్షురీత్యధిధానాత్ - ఆద్యంతవణకవిపర్యాస  
శ్చాందసః-కశ్యపఃపశ్యకౌభవతి-యత్సర్వంపరిపశ్యతీతిసాక్ష్యాదితిశ్రుతేః-  
సదాపుజాత్యతిపౌరాణికాః॥యోమువ్యతపతతయతినంవేష ఆయతనవా  
న్భవతి॥అపొహఅమువ్యతపతతయతనమిత్యత్ర - సూర్యస్యాబ్ధికారత్వం-  
ఇంద్రఃసురేశ్వరః-సదాపుజాతఃవిగూపానానారూపాః యాఆపఃఅగ్నిం,  
బాహుభాగ్భింవహ్నింగర్భంగర్భస్థజంతుందధిరే- కుక్షిస్థితజంతుత్వేనస్థాపిత  
వశ్యత్యత్కర్థః-త్వీతియమప్సన్మమణౌఅజస్రమంధానవిసంజరతేస్వాధీరితిశ్రు  
తేః-తాఃఎవంఘాశాఆపః-నఃఅస్తాకంశంసుఖహేతవః-స్యానాఃఅవైషయ  
కసుఖజనకాశ్వభవంతు - అధవాశుదుఃఖంశమయంత్యితిశేషః॥స్యానాస్సు  
భికారిణ్యోభవంతు-మార్జనవినియక్తమంత్రాంతరమాహ- యాసాగ్ంరా

మూలమ్—యాసాగ్ంరాజా-భవంతు.

జేతి-వరుణోరాజాయాదసాంపతిర్వామకొదండధరత్కర్థః - జనానాంస  
త్యాన్పతేపుణ్యపాపెలవపశ్యకవివేచయన్-యాసామఘాంమధ్యేనసతీతిశే  
షః॥యాతిగచ్ఛతి-అయంపుణ్యకృదయంపాపకృతిపుణ్యపాపానుగ్రహసిగ్ర

హయాపవ్యాపారచిక్కిర్నయాశత్రవసతిత్యర్థః-అపిచ-మధుశ్చురేఃమధుస్యంది  
 న్యఃమధురప్రావిగ్యతితియావత్ - శుచయఃపావకాః యాస్తీవంతితాఅపఃశి  
 వ్యంగంతం-యద్యఃహిరణ్యవర్ణాశ్చదయఃపానకాగ్నిత్రైశువిపావకపదేగృ  
 హీతేవపువరత్రాపిగృహీతంపానరుక్తంతథాప్యాదరాత్పునర్వచనం-మం  
 త్రవిషయేపానరుక్తమపినాస్తి-తదుక్తంభగవతాభాష్యకారేణ- ఈశావాస్య  
 భాష్యేనమంత్రేజామితాస్తీః, పూర్వమంత్రోక్తవపార్థః-పునరున్యతేతి-కిం  
 చ-యాసాందేవాగ్నితి - యాసామపాంభక్షంభక్షణంభక్షాయాప్రాయయా  
 గాయతిశ్రాతేదర్శనాత్ - దేవాఃచవిద్యులౌకేమదాకిన్యామితేషః-కృణ్వం  
 మూలమ్-యాసాందేవా- భవంతృ.

తికుర్వంతి-పూరణగుణైత్యాది నానుహితార్థేవప్రీ ద్యులోకేయ-అపఃదేవా  
 భక్షయంతి - అన్యతరూపత్వాదిత్యర్థః-యాశ్చాతరిషైబహుధాబహుప్ర  
 కారంభవంతి-సంతి, ధూసత్తాయాం - సర్వానుధౌరాన్తనిలీనంతరిషేప్ర  
 తిష్ఠితాగ్నిశుతే-యాఅపఃపృథివీపయసాన్యస్యాత్వదంతిక్షదయంతి- సకల  
 లోకానుగ్రహభకః - పృథివీం వర్షధారాత్తరాసిందంతీతిభాషః - శుక్రాః  
 మూలమ్-శివేనమాచక్షుమా- నిధతృ.

శుభాగ్రేతాఅపగ్నితి- గతమన్యత్-శివేనేతి-అహేపఃశివేనసుఖస్వరూపేణ॥  
 శివంభద్రంకల్యాణమితికోశాత్-చక్షుషాకటాక్షేణ-మామాంశశ్శతమయిని  
 రంతరధూయసీకరుణాదృష్టింసంపాదయేత్త్యర్థః - శివయాతనువాకల్యాణ  
 మూర్త్యామేత్వదంశస్పృశితమదీయాంత్యచముషస్సర్వసేనపూతాంకురుతే  
 త్యర్థః ఇదానిమధికారిస్వకృత్యమాభావతేనర్వానగ్నీనితి- హేఅపఃవఃయు  
 ప్తాకం-అప్పుసీదంతితివ్రంతి అప్పుషదంజలస్థాన్బాహదీనర్వానగ్నీహు  
 వేఆవ్వయామి-కిమర్థమిత్యతఆహ-మయీతి-మయివర్చఃదీప్తిః - బలంశక్తిః  
 ఓజఃఉత్సాహః-ఏతత్సర్వమయినిధత్తస్థాపయత-మాంవర్చస్వినం బలవం  
 తమోజస్వినంకురుతేత్యర్థః-అగ్నినప్పుషదగ్నిస్థితే-అనితిపరోగ్రహఖ్యాయా  
 జ్యోమహాపుష్టహిరణ్యవణికయేష్వీకారణాకారపూర్వో రేఫమాకారపూ  
 ర్వశ్చయకారమితిప్రాతశాఖ్యంసూత్రం-అత్రప్రభాష్యకారః ఎతేమఈకా  
 రపూర్వణాకారపూర్వోవానిఅతిపరోనకారః రేఫభావమాపద్యతే-ఆకార  
 పూర్వశ్చైద్యకారమాపద్యతే-హిరణ్యవర్ణియేషుసర్వానగ్నీనితి, ఇతిస్థితేఆ  
 కారపూర్వత్వాన్నకారఃయకారమాపద్యతే-ఈకారపూర్వత్వాన్నకారో  
 రేఫభావమాపద్యతే-అప్యతేత్వర్ణపూర్వాయ వకారావితయకారోలుప్యతే  
 నకారస్యరేఫోష్టయకారాభావాల్లక్షణేదమలౌపాచ్ఛపూర్వస్యోనునాసిక

ఇతి॥ అకారస్య తఃకారస్య చ సానునాసికత్వమితి వ్యాచక్ర రితి సర్వం సుస్థం- ఏవం  
మార్జనం విధాయ తతః పాపపురుషవనిర్గమనాయ దక్షిణ రేజలం సిద్ధాయ నాసి  
కాగ్రం ప్రాప్తయ్య వామభాగే మేదిన్యాం నిషీప్య జలం నావలోకయేత్- తదు  
క్తం వాసిష్ఠే॥\* గృహీత్వా పాణినా వారిస్వశాఖోక్తా మృచం జపేత్॥ ఉద్భృత్య  
దక్షిణే హస్తే జలం గౌకర్ణ వత్కృతే॥ నిధాయ నాసికాగ్రే తు పాపపూషణం ద  
సంస రేత్॥ విభృత్యా న్నాసికాయాం తు నిరుద్ధ్ర పాణి మారుతే॥ వామే నిషీ

మూలమ్- ద్రుపదా- మైనసః.

వ్యమేదిన్యాంతజ్వల్లనావలోకయేదితి॥ తత్ర వినియుక్త మంత్ర మాహ- ద్రుపదా  
దితి- మాంబనసః ముందతుకర్మ సాక్షీ సూర్య ఇతి శైవః - తత్ర నిదర్శనం ద్రుప  
దాదివలపరాధినాం పాదేశలితం కాష్ఠం ద్రుపదం- హో రాదీన్నిరోద్ధృం గ్రా  
మమధ్యే దారుమయం పాదకీలితం విధాయ గ్రామస్వామినస్థానపయంతీ తిప్ర  
సిద్ధం- తస్మాద్వివేకార్థం- యథాకృతా శుశ్వామితద్భంధనాదపరాధినం మో  
చయతి తద్వదితి భావః- కిం చ- ఆపంబనసః పాపాస్తాం శుంధంతు శోధయం  
తు- అన్తిన్న ధేత్రయోద్వస్తాం తాః కథ్యంతే- ద్రుపదా త్వాదకీలితకాస్తాత్  
ఇన్ ముముచానామక్త ఇవస్వన్నం సేవదవాన్ సాక్షీ స్సా త్వాస్సుత్పూరయ  
శ్చేతి నిపాతనా త్సాధుః- మలాత్ సర్వశరీరవ్యాపిషంకాత్ ముక్త ఇవ పునాశ్య  
నేన ఆజ్యాదికమితి పవిత్రం- పూజాస్సంజ్ఞాయామితి కరణే ఇత్ర ప్రత్యయః- తే  
న పవిత్రేణ సమాసాగ్రదర్శనరూపేణ॥\* సమాసాగ్రదర్శనా ప్రాజేతమాత్రా  
పః శ్రీకృత్వా- ఇతి త్రాతేదర్శనాత్- పవిత్రం బైదర్చ ఇతి శ్రుతేః- తేన పూతం  
శోధితం ఆజ్యస్థాన్యమాజ్యం నిరూషేత్ త్యాగభ్య ఉదగగ్రాభ్యాం పవిత్రా  
భ్యాం పునరాభారమాజ్యం త్రిరుత్పాయేతి శాస్త్రోక్త విధానాత్- సంసక్తా  
తమాజ్యం సర్పిరి వవేత త్వర్వం తద్దోషాద్వినిముక్తం సత్ యథా పరిశుద్ధం  
భవతి- తథా నామాపాపం సర్వస్మాదేన సః శోధయంత్యితి తాత్పర్యాధికః- అత్ర  
కారికాకారః॥ యాభ్యోజాతోకశ్యపేంచాగ్నిం వైద్యుతబాడబమ్ | గ  
భౌం యాదధిరేనానారూపాస్థితివశేనతాః॥ శండుఃఖం శమయిత్వానః  
సోమనాస్సంపంసుప్రతాః | యాసాం మధ్యేదండధరః పూజాపాపేవివేచ  
యన్॥ వరుణాయాతమధురస్యందిన్యః పూర్వవత్పరమ్ | యాసామమృతరూ  
పాదాంభక్షణం కురుతేమరాః॥ వృష్ట్యాన్మనాచమనథాశేచకాః పృథివీమపి  
పయసాతద్గతాకానైస్సింహతీతి త్రిలోకగాః॥ శుక్రావిశుద్ధాస్తా ఆపశ్శంతు  
దాస్సంతుక్తిర్నదాః | ఆపంకల్యాణద్యస్త్యామాపూతస్యాగ్నితపశ్శృత॥ తనువా  
సోమ్యయామూర్త్యో స్పృశతాగ్రం చమాషకిమ్ | ఆహ్వయావ్యభువన

గోఽహ్నిన్వోబాడబాదికాః ॥ ఆప్తోయాయం యతోవరో బలమోజోని  
 భత్తజై । ఏతత్సర్వంసమానంస్యాత్సంధ్యానాంచత్రయేషిద ॥ జలప్రాశన  
 మంత్రాస్తువణితాస్తువిశేషతః । ఆప్తోహిష్టేనవభిర్భావంపూర్వమీరితమ్ ॥  
 పశ్చాదపితదైవాస్యాదితరేషాంతుమార్జనమ్ । ఉక్తంచైవతుకర్తవ్యంశిష్టా  
 చారాత్రదైవహి । ప్రాతస్సంధ్యాముపాసీష్యేప్రాతస్సంకల్పకీరితః । మధ్య  
 మాధ్యాహ్నకంసంధ్యాముపాసీష్యత్తీరితః ॥ సాయంఽపిప్రాతస్సంధ్యాయా  
 స్సంకల్పస్సవ్యగీరితః ॥ అశవిద్యారణ్యస్వామిభిర్భుదాహృతంమాధవీయే ॥ అ  
 ధాతస్సంధ్యావందనవిధింవ్యాఖ్యాస్యామః-తీర్థంగత్వాప్రాయతోభిషిక్త్వాప్ర  
 త్యేశ్యపాణిపాదమాచమ్యఅగ్నిశ్చమామస్యశ్చేతి సాయమాపః పీతాసు  
 ర్యశ్చేప్రేతాతఃసావిత్ర్యసురభిమత్కాల్దింగాభిర్విర్యావన్త్రయాభిఃపావమా  
 నీభిర్వ్యాహృతిభిరవైశ్చశ్రవంత్రైరాత్మానంప్రేక్ష్యప్రాయతోభవతీతి- అథా  
 ర్ఘ్యదానంకర్తవ్యం-తద్వినియుక్తమంత్రేస్తవపదమేవ వ్యాఖ్యాన్యతే-మా  
 మూలమ్-హగ్ంస- బృహత్.

ధ్యాహ్నికసంధ్యాయామర్ఘ్యప్రదానవినియుక్తమంత్రమాహ-హగ్ంసఇ  
 తి-హంతిఆహవనియాదిదేహు వ్యాపకితయాగచ్ఛతీహంసః- పరమాత్మా ॥  
 హంసోనామసదాశివభువననాత్-కీదృశశత్రుశ్చేత్సాయాంతహ-శుచివదతి-  
 శుచాచేశేఅవిముక్తాదిపుణ్యక్షేత్రజాలేనీదతీతశుచివత్-క్షేత్రాణాంగతయేన  
 షణ్మత్యాదౌతథావర్ధనాత్-సంశ్యస్త్యస్తగంతీవసుఃవాసయతీతివావసుః ॥ వాస  
 నాద్వాసుదేవస్యవాసీశంతేజగత్రియమితివనాత్-అంతరిక్షేనీదతీశ్యంతరి  
 ష్మసత్ ॥\*యోంతరిక్షేతిథన్నితిశ్రుతేః హోతాఅగ్నిరూపేణదేవానాంతహ్వ  
 యితః ॥ ఋషిర్హోతానిషసాదేతిశ్రుతేః-యద్వాహోతాదేవానామాహ్వయ  
 తావహ్నితప్రాశభిర్వర్తః-అగ్నిందూతంప్రణేమః ఇతిశ్రుత్యావహ్నేదేవ  
 హోతృత్వావగమాత్-వేద్యాంభూలోకాదావ్యాపకత్వేన సీవతీతివేదివత్-  
 సావాఇయగ్ంసవైవవేదిరితిశ్రుతేః-యద్వావేద్యాంసరివక్రూతీభూమా  
 నీదతీతివేదివత్-వేదిఃపరివక్రూతాభూమిరితీకోశాత్-వేదివేదపరోంతఃపు  
 థివ్యాఇతిశ్రుత్యావేదికాయాస్సర్వోవక్రూప్తత్వావగమాత్ప్రత్ర-పరమాత్మా  
 విర్భావోయుక్తఇతిథావః-అతిథిరతిథిసదృశోల్లక్షణంతు-స్యధర్మాయుక్తం  
 కుటుంబినమభ్యాగచ్ఛతిధర్మపురస్తానోనాన్నప్రయోజనసామీకీభ్యవతీతి-  
 ధర్మపురస్తారిః కృత్వాద్యనుష్ఠానం పురస్కృత్యతత్త్విద్యర్థంయచ్చాపరభ్య  
 ధః-కేచిదభ్యాగతఇతివదంతః\* ॥ అభ్యాగతస్త్వయం-విష్ణురితివచనముదా  
 హరింతి-తన్న,అభ్యాగతస్యాన్నమాత్రాత్ప్రేత్సత్-అతీధేను-దేవత-అక్షణం

శీతత్వైవతద్విలక్షణత్వాత్-తస్మాదతిశయబద్ధనాన్నమాత్రాధ్యక్ష్యాగతో  
 భాః-కింశు-వశేతవచాగ్ధాతననుభ్యాగతపదమపితథావిధవాచకంనాన్న  
 మాత్రాధివాచకమితిచేత్-ఓంసంజ్ఞాభేదేపితమసంజ్ఞ్యభేదభిసారం-దురో  
 డేషుగ్ధమేషునీతిగచ్ఛతీతిదురోణత్-అజసోదీపహినోదురోణభిత్వాది  
 షదురోణశబ్దభృష్టానపరశ్వదగ్ధనాత్-బ్రహ్మాండాభ్యగృహవశేత్యర్థః-  
 నృషుమస్యేషువైశ్వానరరూపేణసీతీతివృత్-అహంవైశ్వానరోభూత్వా  
 ప్రాణినాందేహమాశ్రితభిష్టప్రతేఃవరైశ్చైవైశ్వానరదాసీదతీతివరసత్-||\*||  
 నమస్తీగ్ధాయచేతిశ్రుతేః-యద్యపిశుచిపదిత్యసేవైవలయమర్థస్సిద్ధఃతథా  
 ప్గాదరాశ్చునర్వదనమగ్రేషుజామితానాస్తీప్రాగుక్తమితిభావః-ఋతే  
 యజ్ఞేషుషాదకత్వేనసీదతీతిఋతసత్వోమనిసూర్యాత్మనాసీదతీతివ్యోమస  
 త్-అప్సుజలేషుజాయతభిత్వబ్జాః||యోలప్సుతిష్ఠస్థితిశ్రుతేఃజనసనఖక్ర  
 మగమోలిడితిచేర్లిట్-లిడ్వనోరనునాసీకస్యాదినికారస్యాదాదేశః-గో  
 వ్యంతర్యామిత్వేనప్రాచుర్భూతోగోజాః||\*||పశుపతయేచేతిశ్రుతేః-ఋతే  
 యజ్ఞభోక్తృత్వేనజాతఃఋతజాః-భోక్తారంయజ్జకర్మణామిన్ద్రప్రతేః-అ  
 ద్రిషుపర్వతేషుజాతఃస్థితభిత్వద్రుజాః||\*||యస్సగ్ధహితేషుతిష్ఠస్థితిశ్రుతేః-  
 ఈద్యశఃపరమాత్మాబృహదధికంఋతంఉపాసనాత్మకంయజ్ఞంనిష్పదయ  
 త్స్వితీశెషః-అథజలేనపాణినాత్మప్రదక్షిణమనువ్రజనంకర్తవ్యం-యత్ప్రదక్షి  
 ణంప్రకరవంతితేనపాష్టానమనధూన్వంతీతిశ్రుతేః||\*||అసావాదిత్యమంత్రేణ  
 సోదకేనైవపాణినా||ప్రదక్షిణమనువ్రజ్యవాచయేత్సంధ్యయోర్వయోరితి  
 స్మృతేత్సంధ్యయోరిత్యుపలక్షణం-సద్ధ్యానామపీతివిజ్ఞేయం-అతఏవతత్సం  
 ధ్యాత్రయేపిసమానంతితైవశిష్టాదారాత్-తత్రవినియుక్తంశంత్రమాహ|

మూలమ్-అసావాదితోబ్రహ్మ.

అసావీతి||అసావీతిపాణినానిర్దేశః-ఆదిత్యఃబ్రహ్మపరమాత్మా-ఉభయోరై  
 క్యానుసంధానంసంధ్యావందనస్మప్రధానభూతంఫలంభవతి||\*||అసావాది  
 తోబ్రహ్మేతిబ్రహ్మేవసన్సృష్ట్యైతియలంబేచేతిశ్రుతేః-అత్రేదంరహ  
 స్యంప్రకాశ్యతే-కాలత్రయేష్యుక్తదానంకర్తవ్యం-తత్రసాణంప్రాతఃకా  
 లయోరభ్యుక్తాయంప్రకృతం-వసుతస్తుమధ్యాహ్నాప్యేవమేవలౌకికాఃకేచి  
 దేకాభ్యుక్తామాచరింతి-ఇవచయథాకాలమేవకర్తుంశక్యంకాలేత్వతిక్రాంతే

\* అభ్యుక్తనిర్ణయః. \*

ప్రాచ్యుత్తరయూప్రాచాయామోప్యభ్యుక్తప్రత్యేపశ్చకర్తవ్యః-ఉభయో  
 స్సముచ్చయః-సతునికల్పిత్యుక్తమధస్తాత్-తత్రతాయంప్రయోగః-విధివదా

చవ్య-యథాశక్తిప్రాణానాయమ్య-మమసాయంసంధ్యాకాలాశ్రమణదోష  
పరిహారార్థం (ప్రాయశ్చిత్తాఘ్నాభ్యాసం అర్ఘ్యప్రదానం కరిష్యతిసంక  
ల్ప్య- సూతినోదకేనసంరసాయాసవ్యాహృతకయాగాయత్ర్యాప్రాయశ్చి

—(\*) (ప్రాయశ్చిత్తాఘ్నానిగయః- (\*)—

త్వార్ఘ్యమేకందద్యాత్-ఏవంప్రాతః - నచైవంప్రాయశ్చిత్తకరణేప్రమాణా  
భావః-నియమాశ్రమజేచాన్యస్మిన్నితిసూత్రకారవచనాత్-ప్రాణాయామః  
ప్రాయశ్చిత్తతయాకర్తవ్యః॥ \*॥ ఆదాంతోవిధివత్ప్రాణానాయమ్యచతుర  
ర్ఘ్యంకాలాతీతవిశుద్ధ్యర్థం దత్వాసంధ్యాంసమాచరేదీ-స్త్రుతేః చతుర్థస  
ర్ఘ్యం దేయమితివివేకః-యథాకాలమనుష్ఠానేషిఃప్రాణాయామఃకర్తవ్యః॥  
\*॥సంధ్యాదాపఘ్నాదానేచప్రాణాయామైకమాచరేదితివచనాత్-వట్క-  
మకచంద్రికాయామప్యక్తం॥ \*॥ ఏవంసంమార్జనంకృత్వా బహిశ్శుద్ధ్యర్థకా  
రకమ్,అతోభ్యంతరశుద్ధ్యర్థంప్రాణాయామః సమాచరేత్ ॥ అత్రాయంసి  
ద్ధాంతః-యదాకాలాతిపత్యై సంధ్యావందనంక్రియతే - తదాప్రాయశ్చిత్తా  
ర్ఘ్యమేకం చాతవ్యం తనంతరంసాయంప్రాతఃక్రియ్యైవేదాతశ్చాని-త  
ప్రాయశ్చిత్తార్ఘ్యదానాత్పూర్వమేకఃప్రాణాయామఃకర్తవ్యః-నచసాధ  
ధానార్ఘ్యకాలేషికర్తవ్యః ఏకఃప్రాణాయామమేవాదాయప్రధానార్ఘ్య  
దానస్యాఃప్రాణాయామపూర్వకత్వసిద్ధేః-యథాబహిష్కృతమానసంసర్వణే  
అధ్వర్యుప్రముఖాఃపసర్వంతీత్యత్రఏవకేవై వాధ్వర్యుడానశ్వేతస్త్రోతాదయః  
అధ్వర్యుప్రముఖాభవంతి - యథాఆశ్వలాయనసూత్రేబ్రహ్మ ఋజ్జప్రకరణే-  
ఓంపూర్వావ్యాహృతయశ్శత్రోతఏవకం ప్రణవమాదాయసంస్వసాంవ్యాహృ  
తీనాం నారాయణాశయాత్ప్రణవపూర్వకత్వంయథాఉభయోరపిదర్శపూ  
ర్వ మానుయోరేకామన్వారంభణీయామాదాయతదారః భక్తిత్వంతద్వత్ప్రకృతే  
పినకాపిహోవః-నచాభయత్రాఃప్రాణాయామానుష్ఠానవస్తుచాగ్రకాభావా  
దితివాచ్యం-తథాత్వేవచనాభావాత్తతకలప్తనాయామపపత్తిరోధాచ్చ  
తథాహి-ప్రథమమాచమనంకృత్వాప్రాణానాయమ్య - ప్రాయశ్చిత్తాఘ్నా  
దానంకరిష్యతిసంకల్ప్య-తతఃఉత్థాయర్ఘ్యంచత్వా పునరుపశ్శ్య-పునరా  
చవ్య-ప్రాణానాయమ్య-పునరుత్తాయప్రధానార్ఘ్యాణేదేయానీతివాచ్యం-న  
వ్యాత్రాపగీతశిష్టాచారోదృశ్యతే - తస్మాదుపపత్తివిధిద్వయంపక్షభిః అస్మ  
దుక్తఏవసమ్యక్-తత్రాయంప్రయోగః-పర్ణితరీత్యావమ్యయథాశక్తిప్రాణా  
నాయమ్య-దేశకాలావనుకీర్త్యమమసంధ్యాకాలాశ్రమణదోష పరిహారా  
ర్థంప్రాయశ్చిత్తార్ఘ్యదానపురస్సరవఘ్నాదానంకరిష్యతిసంకల్ప్య - జలం

ప్రహితోద్ధృతాయతర్జవ్యంగుత్తయోరసంసర్గంయథాతథాప్రాయశ్చిత్రాఘ్నః  
త్వాసాయంప్రాతశ్చక్రిగ్భూఘ్నఃణిదద్యాత్-ఆతస్యైతవనాన్యదాహీ)  
యంతే॥\*॥ ప్రాబ్ధ్యభిన్నతతంవిప్రస్సంధ్యోపాసనమాచరేత్॥అఘ్నఃప్రత్యే  
పణంకుర్యాదాదిత్యాభిముఖోద్విజః॥ ప్రాతఃప్రహ్వాఃక్షిపేదస్సమధ్యాహ్నో  
ముజసంస్థితః॥అఘ్నఃప్రత్యేపణంకుర్యాత్సాయంతూపవశస్సువి॥ పాడభ్యం  
జలమాదాయగాయత్యోచాభిమంత్రితమ్॥గోశ్యంగమాత్రముద్వర్త్యజలమ  
గ్ధ్యజలంక్షిపేత్॥జలత్యేఘ్నఃప్రదాతవ్యంజలాభావేతుశ్చస్థితేసంప్రాప్త్య  
వారిణానస్యకృత్పాదఘ్నఃప్రయథావిధి॥ ఇతి॥ ఆత్రాపిదాతవ్యమిత్యన్వయః-  
త్రిదంవచనంప్రాతర్తర్కధ్యాహ్నసంధ్యాకాలాఘ్నఃదానవిషయం-తదుక్తం॥  
ఉపవిశ్యతుసాయాహ్నోజలత్యేఘ్నఃప్రయథావిధి॥ ౧౩క్షిపేద్విద్యుదీమాధాత్వా  
రౌరవంసరకంప్రజెడితి॥ సాయముపవిశ్యవారిణాసంప్రాప్త్యభూమావఘ్నః  
దానంకార్యం-నజలత్రిశ్యర్థః-ఆశ్వలాయనశాఖిభిరపిసాయముపవిశ్యేవ  
అఘ్నఃదానంకార్యంతదుక్తం బహ్వౌచస్తృతిసంగ్రహకారేణసాయంత్యతో  
ఘ్నఃవిధానంశాఖాంశరవిషయం ఆశ్వలాయనస్తుసాయముపవిశ్యఘ్నఃప్ర  
త్యేపణంకుర్యాత్ ప్రత్యేపణానంతరిముత్థాయలచ్చిరాత్మానంపరిషిద్య-ప్ర  
దక్షిణంకృత్యా-ఉపవిశ్యచామేడితి-మధ్యాహ్నోతుయథాకాలమేకమఘ్నః  
దేయం-కాలాతి-త్రైప్రాయశ్చిత్రాఘ్నఃకందత్యా-ప్రధానాఘ్నఃదేయమి  
తివివేకః॥ మధ్యాహ్నోచాంజలిత్యేసంసక్యదేసమాచరేతవచనాత్ - నచమ  
ధ్యాహ్నోప్రాయశ్చిత్రానుష్ఠానేవచనాభావశ్చంకనీయః॥\*చతురఘ్నఃకు  
గాయత్యోగిరోవ్యాహృతిసంపుటం॥కాలాతీతఃశుద్ధ్యర్థంత్రీసంధ్యాసుస  
మాచరేడితవచనేనసద్ధ్యాత్రయపితదనుష్ఠానవిధానాత్-అత్రాయంపశేషః-  
మధ్యాహ్నోప్రాయశ్చిత్రానుష్ఠానోపమాచస్తంబశాఖినాంసంధ్యానుష్ఠానంకా  
ర్యం-యథాప్రాతరోపాసనానంతరింబహ్వయజ్ఞః॥పాపేషితథామాధ్యా  
హ్నోకసంధ్యాంకృత్యైవకతశ్యః - తదైవశిష్టాచారాతస్త్వతికారైరం  
గీకారాచ్చ-ఆశ్వలాయనశాఖిరాంతు మాధ్యాహ్నోకసంధ్యాకందనాత్ప్రా  
గేవబ్రహ్మయజ్ఞఃకార్యః-తతోమాధ్యాహ్నోకీంసంధ్యేతి-నిగర్వః-తదుక్తంబ  
హ్వౌచస్తృతిసంగ్రహకారేణ॥\*మాధ్యాహ్నోహ్నోనవేశాయంసన్న  
వస్త్రంపీడయేత్పీడయేద్విద్యుదీమాధాత్వాశిత్సన్నంనవఫలంభవేత్॥తీరే  
నిష్యేతవస్త్రంబ్రహ్మయజ్ఞంసమాచరేత్॥తతోమాధ్యాహ్నోకీంసంధ్యాం  
కుర్యాదిత్యశ్వలాయనంతరి॥శానకః॥\*॥ మధ్యాహ్నోచపునస్సన్నత్యాబ్ర  
హ్మయజ్ఞంసమాచరేత్॥తతోమాధ్యాహ్నోకీంసంధ్యాంకృత్యాతుగృహమా

విశేష్-ఇతి॥తత్రమాధ్యాహ్నముఖ్యకాలః॥మధ్యమాహ్నానకర్తృణీతివదనా  
 ల్-మధ్యమామాధ్యాహ్నకీసంధ్యాహ్నానకర్తృణీమధ్యాహ్నకాలశ్చిత్తధిః-  
 తత్రగౌరకాలః - సంధ్యామాధ్యాహ్నకీవ్యవర్తతే॥ మధ్యాహ్నతాత్త  
 మాప్రోక్తాసంగమేమధ్యమాస్పృతా॥ అపరాహ్ణానమాప్రోక్తామధ్యసంధ్యా  
 త్రిధామతేతి॥తర్జన్యంగుప్తయోగేననామ్యుదానంకార్యమిచ్ఛక్తం-స్మృత్యం  
 తరే॥\*॥తర్జన్యంగుప్తసంయోగాద్రాక్షసీముద్రికాభవేత్॥యోదదంతియోచా  
 ఘృణంతత్తోయంరుధిరంభవేతి॥ ఏవమఖ్యుదానంకృత్వాప్రదీప్యమానువ్ర  
 జ్యరామేత్॥తథాచక్రాయతే॥\*॥యత్ప్రీతిగంధ్రైమృతేనపాస్తాన  
 మవధూన్వంతితి॥\*॥మంచేనానినాశాయనిషేప్తృజలాంజలిః॥వ్రాత  
 శ్చితార్థమావవ్యమువ్యశేబహుహత్యయేతి॥అథసంధ్యాంగతర్జ్వంకతా  
 వ్యం-శిష్టాచారాల్-తదుక్తమాహ్నికే॥\*॥క్రమాత్సంధ్యావగాయత్రీంబా  
 హ్నించనిమృజీంతథా॥తర్పయామివక్తవ్యంచితసో)దేవాతాఃక్రమాత్॥త  
 త్రాయంప్రయోగః-అవవ్యపాణానాయవ్యమమదురితక్షయార్థంపరమేశ్వ  
 రప్రీత్యర్థంసాయంసంధ్యాంగత్యేనతర్జ్వంకరివ్యశితసంకల్ప్యసంధ్యాంతర్ప  
 యామి-సరస్వతీంతర్పయామి,రౌద్రీంతర్పయామి,నిమృజీంతర్పయామి,చ  
 తసో)దేవతాస్తర్పయేత్,ఎవంప్రాతఃసంకల్పంకృత్వాసంధ్యాంగాయత్రీం  
 బాహ్నించనిమృజీమితిప్రాతః,మాధ్యాహ్నాంగంధ్యాంగసావిత్రిందైష్ట్యంనిమృ  
 జీమితితర్పయేత్-అత్రాయంవిశేషః - సంధ్యాత్రయేవ్యఖ్యుదానానంశరం  
 కేచిదస్తో)పసంహారాంతంకుర్వంతి తద్వాంతికసంధ్యావిషయం - నతువై  
 దికసంధ్యావిషయికం-ప్రత్యక్షవేదేవేదమూలానుస్మృతీమచిస్తో)పసంహ  
 రణస్యఅనుక్తత్వాత్ - తద్దాదస్తో)పసంహారాదికంశక్తివ్యమిత సవంరమ

—(\*) ఆశాచేసంధ్యాః ధిః. (\*)—

ణీయంఅతే)వంతత్త్వవిచారే-ఆశాచేసంధ్యావందనకర్తృవ్యముతాక  
 ర్తవ్యంచేతి-ఆశాచాదాసంధ్యావందనమఖ్యుదాంతమిత్త్యుక్తం అథస్తాతేస్తృ  
 త్యంతరేవిశేషఃకథితః॥\*॥సంధ్యామిష్టించహోమంచయావజ్జీవంసమాచరేత్॥  
 నత్యేజేత్సూతకేవాపిత్యజగ్గవృత్యధోగతమితి - ఏతద్వచనంమానసికసంధ్యా  
 వందనాభిప్రాయం- తదుక్తంపులన్యేన॥\*॥సూతకేవ్యుతకేచైవసంధ్యాక  
 మేవసంత్యజేత్॥మనసోచ్చారయేత్తంత్రాప్రీతాయామమతేద్విజగతి-న  
 నుఏవమపిఆశాచాదాసంధ్యాకర్తృనకర్తుంశక్యతే-ఆశాచస్యకర్తృధికారిపరిపం  
 ధిత్యేనతదయోగ్యత్వాత్,అతఏవవిష్ణుపురాణేపి॥\*॥సర్వకాలముపస్తానంసం  
 ధ్యాయాఃపాధికవేవ్యతే॥అన్యత్ర)సూతకాశాచవిభి)మాతురభీతితెఱితి॥



సూతకాదానత్యేపి సామర్థ్యేసంధ్యాకమనకార్య మిత్యాహమరీచిః॥ \*॥  
 సూతకైకర్తృత్వాంత్యాగస్సంధ్యాదీనాంవిధీయతఇతి॥ అత్రీహ్నిమః-పూర్వో  
 దాహ్నుశ్చలస్త్యవచనబలేన తాసామాచమనాద్యభివాదనాంతకర్మరూప  
 సంధ్యాకలాపస్యసవిశేషానుష్ఠాననిమేధేతాత్పర్యకల్పనాత్ అతఏవపరాశ  
 రమాధవీయే-పాణ్డాయామంచినామానసికమన్యతాగ్రగ్నిత్యక్తం-య  
 త్తుతకౌచస్యకర్తృధికారపరిపంథిత్యాదౌకౌచకాలే నానుష్ఠానంసంభవతితి  
 తదపిన,తత్కాలికశుద్ధస్సంభవాత్-తదాహపరాశరః॥ \*॥ ఉపాసనేతువి  
 పాణ్డాయంగశుద్ధిచ్చజాయతఇతి॥ గోవిలః॥ \*॥ అగ్నిహోత్రాదిహోమార్థం  
 శుద్ధిస్తాతాగ్రలిక్ష్మ్యతేతి॥ననువ్యాధితస్యకథమనుష్ఠానవికారః-ఉచ్యతే-జ్వ  
 రితస్యయావదనుష్ఠానాభావేష్యదోషాత్ - స్వస్థస్థైర్యవత్స్నియమాత్తదా  
 హయాజ్జవల్బ్యః॥అనార్తశ్చిత్స్వజేద్యస్థసవిప్రీహ్నాదగ్రవృత్తః॥ప్రాయ  
 శ్చిత్తీభవేద్యైవలాకేభవతీనీందితఇతి॥అత్రీరపి॥ నోపతివంతీయేసంధ్యాంస్వ  
 స్థాభవస్థాశ్చయేద్విజాః । హింసంతివాసదంతేవైభగవంతండివాకరమితి॥న  
 న్వాతకస్యకాగతిరిచేప్సితాభ్రాతావాస్వానుష్ఠానంకారయితవ్యంనతు  
 సర్వాత్సనాలోపనిత్యకర్మత్వాత్తదుక్తంస్త్వత్సంతః॥ఉన్నతదోషయు  
 క్తస్యవ్యాధితస్యచనిత్యశః॥పితాభ్రాతాభిథాన్యోవాసంధ్యావందనమాచరే  
 త్॥అత్రాయమాశయః-జ్వరాదినాయతిగంచిత్రీడితత్సేశుద్ధవంబరంధృత్వా  
 వాగ్రతస్సమాసీనస్సేవ్యదేవతాంధ్యాత్వా - విధూశిలేపనంకృత్వా-శప్త  
 వారిణాతి)రాచమ్యయథాశక్తిసంధ్యావందనంకుర్యాత్ - రుగ్లస్యతప్రాదకా  
 చమనంసిద్ధమిత్యవస్తంబమునిరామా॥ తప్రాభిశ్చకారణావతి॥ కారణం  
 జ్వరాదికమిత్యవృత్తికారః-అత్యార్థకేత్తితరం భ్రాతరమన్యశిష్యాదికంవా  
 సమాచూయనామామనుష్ఠాతుంశక్నోమిత్యమేవతదాచరేతినిదికారేత్ - య  
 జమానస్సోపాత్రదురితక్షయార్థమితిసంకల్పః-ఎతేనఉన్నత్రోవ్యాఖ్యాతః॥ \*

ఇతి శ్రీరాఘవదైవజ్ఞవంశపయః పారావారసుధాకరశ్రీమభిట్ట  
 మహాపాధ్యాయతనయస్య శ్రీలక్ష్మీగర్భసముద్రసద్ర  
 త్మస్యశ్రీకృష్ణపండితస్యకృతానిఁకల్పవల్లభ్య  
 సంధ్యావందనభాష్యే తృతీయగుచ్ఛః.



శ్రీరస్తు.

శ్రీమత్పరమేశ్వరైశ్వరమః-

సంధ్యావందనభాష్యే, చతుర్థగుచ్ఛపారంభః-

—(\*)—

అథ గాయత్రీజపాత్పూర్వమేవ ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మేతి గాయత్రీహృ  
దయంపఠనీయంతదాహశాసకః॥ ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మేత్యేతదయముచ్య  
తే॥ గాయత్ర్యాస్తత్పరిత్యాదౌజపకమకసమాచరేతి॥ తదిదానీంవ్యాఖ్యా  
యతే-ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మపరమాత్మైతివాదకథూర్నిదైశః-ఏతస్సర్వంవ్యా  
హృతివ్యాఖ్యానావసరేనమృగ్యర్థితమధిస్తాత్-ఓమితిరూపనిష్పత్తిప్రకారో  
దర్శితః-ఏతేషస్తుభగవత్పాదీయమతానసారేణప్రపంచ్యతే-ప్రపంచసారే  
మంత్రస్సప్తప్రకరణైర్దిప్తం॥\*॥ యాయంపరమహంసాఖ్యోమంత్రస్సోహమి  
తీరితః|సహార్లోపేకృతేపూర్వసంధ్యాఓమితిజాతుతే॥ అకారశ్చతథోకా  
రోమకారశ్చత్రవర్ణకాంతి॥ యాయంసోహమితిపరమహంసాఖ్యోమంత్రః-  
తస్యసకారహకారయోగ్లోపేపూర్వసంధౌవక్యతేఓమితిరూపం జానత ఇ  
తివాక్యధాః-బ్రహ్మధ్యాయన్నేవఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మే-తదాహుప్తత్ర  
శంకరభగవత్పాదీయః-ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మధ్యాయన్నేవజఃస్త్విజఃఅ  
వాప్తసర్వకామోసావాశ్చతత్త్వాదుకల్పతే॥ప్రకృతమనుసరామః-తస్య

మూలమ్—అగ్నిదేవతా-పనియోగం.

ఋష్యాదికంరక్షయతి-అగ్నిదేవతేతి-తస్యే-శేవః-అగ్నిఃఅంగఃసకలవేదాం  
తప్రతిపాద్యస్వంగచ్ఛతీతప్యస్మిత్త్యైఅగ్నిశేబ్యస్యపరమాత్మపరత్వంఅగిరిగిగీ  
తిదండకథాతుః-అగ్నిర్లూపశ్చేతిబైబాదికసూత్రేణాప్రశ్నయః - నలోప  
శ్చ॥\*॥ యోదేవానాంనామధాఇశ్రుతేః-అస్యప్రణవస్యఅగ్నిఃపరమాత్మాదే  
వతాఅధిదేవతేశ్లోధః-బ్రహ్మపరబ్రహ్మఅర్హమృషిఃగాయత్రంభందం గాయ  
త్రీభందంపరమాత్మంసగూపంపరమాత్మస్వరూపంతదభివ్యక్తియోగ్యస్థాన  
త్వాదితిభావఃసాయుజ్యంపనియోగంమోక్షేపనియోగః-ఇశ్రుతాకారాద్దే-త  
థాచైవంప్రకారేణప్రణవస్యరూపంజానీయాదిత్వే-తదుక్తంశంకరభగవ  
త్పాదైః॥\*॥ ప్రణవేబ్రహ్మఋషిఃప్రోక్తశ్చందోగాయత్రముచ్యతే-పరమాత్మా  
దేవతాయామోక్షాదౌపనియుజ్యతే॥ అశివేవాగ్నిపదస్యపరమాత్మపరి  
త్వంవ్యాఖ్యాతం-అథసకలవేదమాతరం గాయత్రీంపార్థయతే-ఆయాత్వతి-

మూలమ్—ఆయాతు-శ్రియమావాహయామి.

వరదాడపాసకానామభీష్టప్రదానశీలా-దేవీనిత్యానందసంపన్నామాత్మకా  
త్మికేత్యే- ఆయాతుఅన్తఃదనుగ్రహార్థమన్తత్సకాశమాయాత్విత్వే- అథ

తాంస్తాతిఅక్షరమితి. అక్షరంక్షరరహితంనిత్యంసమ్యక్సద్దాంతప్రమాణేనసిద్ధితం-బ్రహ్మపరమాత్మాత్వమేవేతశేషః - అస్తుతతంకింతత్రాహగాయత్రీమితి-ఛందసాంమాతాసర్వేషాంవేదానాంజనని - సకలవేదనిర్గతసారభూతత్వాదిత్యర్థః-తదుక్తమాపస్తంబసూత్రే. \* సర్వభోజైవేదేభ్యస్సాచిత్యోనూద్యతేఇతిహిబ్రాహ్మణమిత-తదాహమనుః. \* త్రిభ్యవపతువేదేభ్యఃపాదంపాదమదూదుహత్. తదిత్యచూస్యాస్సాః త్ర్యాంపరషేష్టీప్రజాపతీరితి॥ గాయత్రీం గాయత్రీఛంకోభిమానినీదేవతేత్యర్థః-ఇథమాథ్యేసీయాపాతశ్చాండసః-ఇవంమత్యంతంస్తోత్రరూపంబ్రహ్మశపః॥ వేదస్తత్త్వంతపోబ్రహ్మేతివదనాత్-జుషస్వగృహా-త్వమితశేషః జుషస్వేసీలింగాత్- గాయత్రీత్వమాగత్యమామసుగృహ్యమదాచరితంస్తోత్రంజుషస్వేతికృతంభగవత్యైస్సమర్చయతీతిభావః- అథవావరదాదేపిఅక్షరంనాశరహితంసమ్యక్సద్దాంతప్రమాణేనసిద్ధితంబ్రహ్మజగత్కారణంపరతత్వంఉపదేష్టుమితిశేషః-అయాతుఅగచ్ఛతుఅస్త్వాంబ్రహ్మశత్త్వం బోధయితుమాగచ్ఛ్వేత్సర్వార్థః-ఏతదేవస్తద్బయతి-గాయత్రీమితిఛందసాంమాతాగాయత్రీపదాభిధేయాపరదేవతామేమమిత్యంబ్రహ్మ వేదాంతప్రతిపాద్యంతేత్త్వంజుషస్వతోషయతుఉపదిశతిత్వార్థః- జుషస్వేసీఛాండసంరూపం-తస్యఫలమాహ- యదహ్నదితి అహ్నోఅహ్నియత్పాపంకురుతేకరోతితత్పాపంఅహ్నో అహ్నిప్రతిముచ్యతే - ఉపాసకపురుషాణామితి శేషః - యేతేనయద్రాత్యాగ్రీతితివ్యాఖ్యాస్సర్వాత్కత్వందర్శయన్నేవసవిశేషంప్రార్థయతే- సర్వవర్ణేణైతి- సర్వవర్ణేణహదేపితి గాయత్యాగ్రీస్సంబోధనం- ఏతాద్యస్విధేహదేవిత్యంజీజోసిఇంద్రియాణాంశక్తిరసి- సహోసిశత్రూణామభిధవనశక్తిరసి- బలమసిశతీరసామర్థ్యరూపాసిభాజోసిదీప్తిరూపాసి - దేవానాంఅగ్నింద్రాదీనాంధామతేజోయదస్త్రితన్నామసితదేవతవనామేత్యర్థః- అథవాదేవాంధామనివాసభూమిః- అసిధవసి - నామేతిప్రసిద్ధా - సర్వాదేవతాశ్రయభూమిభావసీత్యర్థః- విశ్వంసర్వంసర్వజగద్రూపం త్వమేవాసి- విశ్వాయుఃసపూర్ణాయుస్సర్వరూపాసి ఎవంసర్వామసి సర్వాయురిత్యుక్తానువాదః- యద్వాచిశ్వంసమస్తంస్థావరజాతంఅసిభవసి- విశ్వాయుఃస్థావరచాతస్యాయురపిత్యమేవాసి-అత్రాయుశ్చబ్రేనసత్తాకాలో విపక్షితః - నతుముఖనాసికాంతర్వర్తిప్రాణైశ్చాయుసంచారః తస్యచేతనధర్మత్యాదితి శ్లేషం- సర్వంసిభింజంగమజాతంత్యమసిసర్వస్యజంగమజాతస్యాయురసి ప్రాణైశ్చాదిని అభిధూః సిభిలపాపస్యతిరసారహేతుః - ఓంప్రస

ప్రతిపాద్యపరమాత్మయాపాసినితత్సర్వంసర్వాత్మకపరమేశ్వర ప్రతిపాద  
కత్వాద్ధాన్యత్రాస్సంభవతీతిభావః- తాదృశీహ్నయత్రీమదీయే మనస్సా  
వాహాయామిదేపాసితుమితీశేషః- ఏకంసాత్త్వాదిరూపేణ గాయత్త్యా  
వాహనంఅత్రైకస్యావేసంధ్యాదేవతాయఃకాలభేదేననామ భేదాంగికా  
రాల- గాయత్త్యాదిభేదేనఅవాహనంయుక్తం-తదుక్తంపరాశరమాధవీ  
యో॥\*॥ గాయత్రీనామపూర్వాష్టోసావిత్రిమధ్యమేదినే । నరస్వతీసాయా  
హౌనైవసంధ్యాత్రిధామతేతి॥ నామత్రయస్యోర్వచనంకృతం-గ్రంథాంత  
రే॥\*॥ గాయత్రీహోద్యతేతస్తాద్ధాయంతంత్రాయతేయత్యసమక్ష్యోతనా  
త్త్వైవసావిత్రిపరికీర్తితాజగతఃపసంతీవాగూపత్వాచ్చసరస్వతీః॥భందం  
సిగాయత్త్యాదీక్షబుష్పీశ్వమిత్యాదినావాహయామి-శ్చయంత్యేతామితి  
శ్రీలక్ష్మీః-తామావాహయామి- అథగాత్త్యాఃభందయుసి-దేవతాది స్వరూ

మూలమ్— గాయత్త్యా వినియోగః.

పందర్శయతి-గాయత్త్యాగతి-గాయత్త్యాగాయత్రీభందః శిష్టంస్థపం- గా  
యత్రీస్వరూపమాహప్రాణాపానీతి- పంచప్రాణాత్త్రిశతికదంబకార్థకః  
ప్రాణాపానఇత్యమరవచనాత్ తత్సర్వరూపమేదితవ్యంసప్రాణాదేవదత్త  
కూర్తధనంజయనాగక్యకరాఃపంచోపప్రాణాత్తైర్ముక్తతస్యాకివర్ణ  
ఇశ్యపెత్తాయామాహస్వేతవర్ణేతితదముపలక్షణం-గాత్త్యాదిభేదనరక్త  
వర్ణాకృష్ణవర్ణాచేతేదేదితవ్యం తదుక్తం॥\*॥ గాయత్రీమధ్యమేద్రక్తసావిత్రిశ్వే  
తవర్ణకానరస్వతీశధాకృష్ణాడపాస్యావర్ణభేదతేతి-సాకింగోత్రేత్యతహ  
సాంఖ్యాననేతి-సాంఖ్యాననోనామకశ్చిద్వృషిః- తేనసమానంగోత్రంయ  
స్యాస్సాతథోక్తగాయత్రీచతుర్ధికాంశేతితావత్పరిమితాఃఅక్షరాణియ  
స్యాస్సాచతుర్వింశత్యక్షరా-సంఖ్యానాలప్రీయస్యాగతిచతశ్శబ్దస్యపూర్వ  
నిపాతఃత్రిశేషదానియస్యాస్సాత్రిపదాబీభావేయత్వఃకార్యః- ఋగ్యజు  
స్సామరూపపాదత్రయయుక్తైత్యర్థః-వటురాషీ వట్టుతయోయస్యాస్సావ  
టురాషీ-పాచ్ఛాదిదిక్పత్రయంఉద్ధౌపరే ద్వైతహత్యక్షవటురాషీ ర్భవతీ  
త్యర్థః-పంచశీర్వాణియస్యాస్సావ్యాకరణంప్రథమంశిరః శిత్వాస్వతీయం-కల్ప  
ద్వైతయం-సిరుక్తంపత్యర్థం-జ్యోతిషామయచమితిపంచమంపత్యర్థం-గాయ  
త్రీహృదయేప్రతిపాదితమితీశ్యేయం-సాక్షత్రీవినియజ్యవగత్త్యతహ ఉపన  
యనఇతి-ఉపనయనంనామఅచార్యకర్తృకః-మాణవకసమ్మశ్చానిసంసార  
విశేషః- తస్మిన్వినియోగఇత్యర్థః-అత్రేదమాకూతం-తథావిధనంసారస్య  
గాయత్త్యాపదేశసాధ్యత్వాత్-సాత్రనినియుజ్యతేయంత్రార్థస్తు గాయత్రీః

పప్రసంగేవసమ్యగగేవత్కృతే అత్రైకచిదుపనయనశబ్దంనిరాహుః ఉపసమి  
 పెనయనం ఉపనయమితిఉపసేతగర్భాప్తమేవదైవసం తేచాగ్మణమాజ్ఞా  
 నముపనయస్వేతిబ్రాహ్మణాదిభిర్ధాయనవచనముదాహరంతి-ఉపసేతారం  
 ప్రతిఉపసేయస్యమాముపనయ స్వేతిప్రయోజకవ్యవహారఉపనయనమితిఉప  
 నయనపదంవ్యావకుః-అథగాయత్రీజపఃకర్తవ్యః-కథమితిచేత్తత్యశంఖః-

—\* గాయత్రీజపఃధిః \*—

కుశబ్ధస్యాంసమాసీనఃకుశోత్తరాయాంవాకుశపవిత్రీపాణిః పశ్చిమాంభిము  
 ఖిస్సూర్యాభిముఖోవాక్షమాలామాదాయదేవతాంధ్యాయం - గాయత్రీజ  
 పంకుర్యాపిజపాత్పూర్వమాదయనంకాగ్యం-తదాహమనుః॥\*॥ ఆచమ్యప్ర  
 యతోఽస్తిముఖేసంధ్యేసమాహితః । శుభదేశేజపస్తవ్యముపాసీతయథావిధీ  
 తి ॥ తత్పాచయనంత్రాతంస్తారంవాకర్తవ్యమిత్తుక్తమధస్తాచ్ఛంఖవదనేగా  
 యత్రీజపమిత్తుక్తం॥ప్రణవవ్యాఖ్యాతియుతాంగాయత్రీంవైజపేద్విజఇత్యర్థః  
 ఉపనయనకాలేతథోపదిష్టత్వాదితి ననువచంచేత్పహ్వర్ధగ్నసత్త్యాదికమ  
 పిజప్తకాలేభవేత్ - ఉపనయనకాలేతథోపదిష్టత్వాత్-ఇతిచేన్నఅగ్రేతస్మిన్నసి  
 ప్యతే॥\*॥ప్రణవవ్యాఖ్యాతియుతాంగాత్రీంవైజపేత్తతకతివ్యాసవదవాచ్ఛ  
 ప్రిణవవ్యాఖ్యాతియుతాంగాయత్రీంజపాదిత్యవగవ్యతే॥యత్తు॥ ఓంకారం  
 పూర్వముచ్చార్యభూమ్భువస్స్వస్తధైవద॥గాయత్రీంప్రణవంఛాంతేజపవ  
 మదాహుతిఇతి॥అంతేప్రణవప్రతిపాదకయోగయాజ్ఞవల్క్యవచనం- తత్తు  
 వసస్థయితివిషయంబల్హూచారిగృహస్థవిషయం తథాచాక్షం చంద్రికా  
 యాం॥\*॥గృహస్థోబ్రహ్మచారిచప్రణవాద్యావిమాంజాత్॥అంతేయఃప్ర  
 ణవంకుర్యాన్నానాన్ధివివాపుయాదితి॥తథైవ॥ సంపుటైకవదోంకారా  
 గాయత్రీత్రిధాయతా॥తత్రైకప్రణవాకార్యాగృహస్థైర్జపకర్తవ్యః॥తత్రీ  
 త్రీయాణాంకత్రాణామధ్యేగాయత్రీఏకప్రణవాకార్యావతుప్రథవాంతరస  
 హితేతితాత్పర్యం-గృహస్థవద్యతోరపిజపః॥ తదాహవసిష్ఠః \* గృహస్థవత్తు  
 జప్తవ్యాసదైవబ్రహ్మచారిధిరితి॥ననుకథలభూతేనగాయత్రీజపః కర్తవ్యఇతి  
 చేదుచ్యతే-సాయముపవిశ్యరత్నజ్మభోజనమారబేత్ - పాత్రీః కాలేవత్  
 న్వాగ్నిజ్మభిగతినియం-తదాహమనుః ॥\*॥ పూర్వాంసంధ్యాంజపేత్తిష్ఠంసా  
 విత్రిమారాదర్శనాత్॥ పశ్చిమాంతుసమాసీనస్సమ్యగార్థవిభావనాదిపూ  
 ర్వసంధ్యాంప్రాతఃసంధ్యాంపశ్చిమాంసాయంసంధ్యామిత్యర్థః- అత్రేదంత  
 త్వంసిరూప్యతే-తత్రార్థదర్శనాత్-అర్చవిభావనాదిశ్శుభయత్రఅత్వవగ్న  
 తే-తస్యవశ్యర్థకత్వంవాచ్యం-అజ్మర్యాదాగ్నిధ్యోరితిపాణిఃస్మరణాత్-తి

త్రమర్యాదావధిరితిసూత్రాంతః-తథాదనక్షత్రసూర్యయోర్ధర్మసంగాయత్రీష  
 పస్యైవముఖ్యతయావచనప్రతిపాద్యత్వాత్-తేనగాణకాలేనధ్యాసప్తాన  
 వేళాయామపిషపస్యావశ్యకత్వేనతత్రాపిసాయంకాలతపవిశ్లేష్టప్రాతస్త్రి  
 వజ్జేవజపేదితిగమ్యతేగంధాంతరే॥\*॥ప్రాతఃకాలేతథాస్థిత్యాదర్శేషుసు  
 సమాహితఃప్రాతాదాయామత్రయంకృత్వాధ్యామేత్సంధ్యామితిస్మృతిః॥  
 ఇదంప్రాతస్సంధ్యాజపపరంసంధ్యాం గాయత్రీం-నన్విదమనుపపన్నం॥తి  
 వ్రాత్తాత్తర్జపేదేనీంబ్రహ్మచారిసమాహితఇతివిశేషవదనాత్-వటోరేవతివృ  
 త్తోగాయత్రీషపప్రాతర్వహితః-నగృహస్థస్థలభ్యతే-తస్మాద్విదంకథంవశేష  
 తం-అత్రోద్యతే-భావానభిజ్ఞాసి-అత్రబ్రహ్మచారిపదంనవటుపరం-పరంత్రబ్ర  
 హ్మధ్యామిత్రపరంతదుక్తంప్రాతే॥\*॥బ్రహ్మభావేమనశ్చారోబ్రహ్మ  
 చర్యంప్రవక్షితిశ్చ॥తేనసర్వోపిబ్రహ్మధ్యాయన్నాస్తివ్రహ్మజపంకుర్యా  
 దిత్యథోకలభ్యతే॥వృషాకపిః॥కన్యాదానంబగోదానముత్తరాఘోమ  
 వచ॥ప్రాతస్సంధ్యాజపంకుర్యాత్రివ్రహ్మజపంశయితి॥సంధ్యాగాయత్రీ  
 త్యర్థః-నన్వేదమపిప్రాతస్త్రివ్రహ్మజపంకర్తునశక్యతే-సంధ్యయోగ్విహితా  
 మాదానీనోవాగ్యతశ్చేతిసూత్రకారేణసంధ్యాభ్యమేషిసముపవేశనప్రైవ  
 స్వీకృతత్వాత్-ఇతిచేదేవంమావోదః-అత్రాసనపదస్థిసానోపలక్షణత్వం  
 గీకారాత్-అతఏవవృత్తికారస్సిద్ధాంతరహస్యమాహ-అస్యేతుఅసనగ్రహ  
 ణంసానసోపలక్షణంవాగ్యతశ్చేతిత్రోకీక్యాఃవాచోభవతిసప్రతి-నతుసావి  
 త్రిజపస్యేతివర్ణయంతీతి-నచాసనస్యతదప్రయోగాతరథంస్వసిద్ధాంతస్యాది  
 తివాచ్యం-ప్రాతస్త్రివ్రహ్మజపంకార్యః-సాయంతాపవేశత్రైవకార్యఇతిస్మ  
 ర్తంనిజకాయతాంమన్వాదిస్తృతికారాదామాశ్వలాయనాదిగృహ్యకారా  
 దాంబంధానమవలోక్యవృత్తిస్థానశబ్దస్యముఖ్యకల్పపరత్వాంగీకారాత్-  
 దృష్టంవైతాదృశపదస్యఇదామేకేభూర్వగ్ంసమామనంతిప్రాశిత్రమేకత్వస్య  
 త్రైకౌతముఖ్యకల్పపరత్వంతస్మాన్నకొపివోదః-ననుతిషన్నాసూర్యచర్యనా  
 దితివచనంశాఖాంతరవిషయం-నత్వాపస్తంబవిషయమితిచేత్-క్వచిదైవంవి  
 షయమారీతిః-యతోవృత్తిమప్యనాలోద్యజల్పసీ-వృత్తికారస్తుతస్యవచనస్య  
 బ్రహ్మచారివిషయత్వమాబధామే-నతశాఖాంతరవిషయత్వం-తస్మిన్వస్తీత్వ  
 సురోధాత్తస్యవచనస్యబ్రహ్మచారివిషయత్వమేవాస్తునతగ్రహస్థవిషయత్వ  
 మితిచేత్-వార్తమేతదవృత్తికారేణప్రాతఃకాలేచిహ్నమాధాతుంత్యతేత  
 దుక్తంనతుస్వమతేననహివృత్తికారోభగవాన్నిభిజనపదవర్తిశివ్విధాః-ఇ  
 జసానుష్ఠానకలాపవిశేషమవిశేషపాతిమన్వాదిస్తృతికలాపంపరిశ్రవ

స్వధాన్యాకర్తుమిష్టై-తస్మాదన్యేత్విశ్వయమేవసిద్ధాంతైశ్చసంక్షేపః ఆత్మలూ  
యనశాభిధిపిసాయముపవిశ్లేవప్రాతఃస్థితైవజపః కర్తవ్యః-తదాహభ  
గవానాశ్వలూయనః॥ వాగ్యతస్సాయమాసీనడత్తరాపరమభిముఖాన్వప్తమదే  
శంగాయత్రీంజపేదగ్ధాస్తమితేమండలేఅనక్షత్రదర్శనాదేవంప్రాతఃకాలే  
ప్రాబ్రుఖస్త్రీక్షన్నాదిత్యమండలదర్శనాదితి॥ సాయంకాలేడత్తరాపరముఖో  
వాయవ్యాభిముఖైఃపృథ్వికారః-అత్రకారికారత్వే॥\*॥ కుశాసనేసమాసీనో  
గాయత్రీజపమాచరేత్| ఆశాగకొదయాత్సాయమగ్ధాస్తమిత భాసూరాది  
తి॥ భాసూరేఅగ్ధాస్తమితేఅగ్న్యదానానంతరంకుశాసనేసముపవిశ్య వాయ  
వ్యస్యాప్తమోయోభాగఃడత్తరస్త్రీక్షతదభిముఖోజపేదిత్యర్థఃతదుక్తంచిత్వా  
మిత్రసంహితాయా॥\*॥ వాయవ్యస్యాప్తమోభాగఃడత్తరాయస్తదాసనే| స  
మాహితోజపేద్దేవింకుశపాణిరతంబ్రతితి॥ ఎలేనసూత్రమపివ్యాఖ్యాతంయ  
ద్యపిగృహ్యకారమతే ఆశాగకొదయాదితి- తారకొదయకారస్త్రైవజపావ  
ధిత్యంప్రతియతే- నతుదశాదిసంఖ్యాఃతథాపితావత్సంఖ్యాకార్యా॥\*॥ ఆ  
సంఖ్యాతంతుయజ్జీవంతత్పర్వంస్యాన్నిరర్థకమితి॥ సంఖ్యాహీనస్యవైఫల్యశ్ర  
వణాల్-గృహ్యకారమతేసంఖ్యాత్వాద్ధికీత్వవగమ్యతేసంకల్పస్తు- తారకొద  
యపర్వంత్యంగాయత్రీజపంకరివ్యక్షసంకల్ప-నతుదశవారవిత్పాదిప్రకారే  
ణ-యత్తు॥\*॥ గ్రహస్థోబ్రహ్మచారివశతమష్టోత్తరంజపేత్| వానప్రస్థాయతి  
త్రైవసనప్రాదధికంజపేదితి॥ తత్తుగౌణకాలజపవిషయం-నతుముఖ్యకాల  
జపపరమితి-నకశ్చిద్దోషః-అత్రేదంబచార్యతే- జపకాలేతుగాయత్రీసంకృదవి  
చ్ఛిన్నపాదాజప్రవ్యానతువిచ్ఛిన్నపాదా తదాహశానకః॥ యథానిశాంతం  
గాయత్రీముచ్ఛరేప్రపమాచరేత్-సన్ధ్యాసుభిన్నపాదాచేత్సజప్తానిష్ఫలోభ  
వేత్| అత్రయథానిశాంతంయథాధ్యయనమితి-చంద్రికాకారః॥ నను॥ అపిచ్ఛి  
న్నపాదాగాయత్రీబ్రహ్మహత్యాంప్రయచ్ఛతి | చిన్నపాదాతుగాయత్రీబ్ర  
హ్మహత్యాం వినాశయేదితివచనాద్విచ్ఛిన్నపాదైవ జప్రవ్యానత్వవిచ్ఛిన్న  
పాదేతిచేన్న-ఇదంహివచనంగాయత్రీకల్పద్యాగమానుకోధేనతచ్ఛాస్త్రో  
క్తద్యష్టాద్యప్రఫలసిద్ధయేప్రయోగంకుర్వతాంగాయత్రీమంత్రోపాసకానాం  
విచ్ఛిన్నపాదాగాయత్రీజప్రవ్యతిబోధయతి-నతువేదోక్తమార్గేగసన్ధ్యాసు  
గాయత్రీంజపతాంత్రేథేతివ్యవస్థాస్వీకారాల్- ననుఉపనయనకాలేపచ్చార్థ  
ర్వశస్తతస్సర్వామితిత్వ్యాగాయత్రీమంత్రస్యోపదిష్టత్వాల్- తద్వదేవి  
త్యంజప్రవ్యాగాయత్రీచేన్న-భావనానభిజ్ఞోసి- చటోగ్రిహణానమథా  
త్వాస్తథోపనయనకాలేఉపదేశఃకృతః- నహిదానిమపిభవాన్గ్రహణసమ

ధో భవతి-అతఏవ సుదర్శనాచారైర్గురుక్తం-తస్మై కుమారాయ గ్రహణార్థం  
 తత్సంతుర్వరేణ్యమిత్యేతామ్నవమాచార్యో వ్యాపాతి-అన్యథాపురస్తాత్ప్ర  
 త్యజ్జుఃకుమారోదక్షిణేన పాణినా గురోర్దక్షిణపాదమన్యారభ్యత్సాదికమ  
 పితౄణాం విహితం ప్రసక్తం స్యాత్-అవిశేషాత్ తత్ప్రార్థనాద్యర్థమేవ ఉప  
 నయనకాలే తథా పదిష్టం నతు నియమాద్ధం-అన్యథా తస్యైవ యతి సకలగా  
 యశ్చ పదేనోన స్యాత్-తథాచాద్యప్రార్థత్యాత్మియా గాయత్రీజప్త్యా-అన  
 ఏవ సుదర్శనాచారైర్గురుక్తం-అత్ర సాపిత్రవాచకస్య అష్టప్రార్థత్యాత్-గ్రహీ  
 తుమనమర్థస్యాపి కుమారస్య సర్వానిగద్యతే ఇతి తత్పదవిచ్ఛిన్నపాదావాచ్యే  
 తిసిద్ధంత్రప్రార్థం జపమభిశయజపః కర్మవ్యభిశక్తింతదభావేపినతి-తిత  
 స్య పర్వభిరేవ ర్తుం శక్యేత్-త్వత్ అత్ర సహేతుక మాహ వ్యాసః॥\*॥ పర్వకస్తుజ  
 పాదైరీమన్యత్రేణ్యమస్త్యుతిః॥ గాయత్ర్యా జపబీజత్వా ద్యేదః పర్వసుగీయ  
 తే ఇతి॥ ఆరభ్యా నామికాయామధ్యమే పర్వణిక మాత్-తర్జనీ మూల పర్వంత  
 జ్జపేద్దశను పర్వస్తు॥ మధ్యమం గుళియా లేసుయస్పర్శద్వితయం భవేత్-తద్వై  
 మేయం విజానీయా జ్జప సన్నాతి లంఘయేత్॥ మధ్యమా పర్వణ్యయ మనత్తిక మై  
 వ పురావృత్తైవ పునరనామికాయామధ్యమ పర్వారభ్యజపః కర్తవ్య ఇత్యర్థః-ప  
 ర్వభిరేవ జపః కార్యః-నాం గుళిభిరిత్సాహ వ్యాసః॥\*॥ పర్వభిస్తుజపః కార్యో  
 నాం గుళి నాం నిపాతనైః॥ నిపాతనైస్తుచ జ్జప్త-తత్సర్వం రాక్షసం భవేదితి॥ అ  
 త్రాయం విశేషః ఆపస్తంబశాఖినామయం ప్రయోగః-ఆచమ్య త్రివారం ప్రా  
 తానాయమ్య మో వాత్సదురితక్షయార్థం గాయత్రీజపం శతవారం సహస్ర  
 వారం అపరిమితవారం వాకరిష్య ఇతి ఆగూర్వజపేత ఆగూర్స్సంకల్పః తదాహ  
 భగవానాపస్తంబమునిః॥ దర్శ్యావసీనోదర్భాంధారయమాణస్సోదకేన పా  
 ణీనా ప్రత్యజ్జుఃకుమారిన్త్రీంసహస్రత్వే-ఆపర్తయేచ్ఛతకృత్వోఽపరిమితకృ  
 త్వోపేతి శ్వబాయనా నాం నైవ మితి ప్రాగుక్తం జపలక్షణముక్తం॥ గ్రంథాంత  
 రే॥\*॥ ప్రాతర్నాభిసమంకుర్యాన్నధ్యాహ్నోహ్నయేతథా సాయాహ్నో  
 నాసికామాలే గాయత్రీజపలక్షణమితీ॥ నను జపాదోసంకల్పః కార్య ఇత్యర్థక్తం  
 తదసంగతం మానాభావాత్॥ ఇతి చేన్న॥\*॥ శ్రుతిస్త్రిప్రపంచితం కర్తవ్యతే॥  
 యదాతదాయతాసు రాగురంవచేత్తదాదితోజలం స్పృశేత్॥ ఇత్యస్త్రైవమా  
 నత్వాత్ ఆగురస్సంకల్పః సుకల్పాభావే కర్మవైఫల్యందస్మర్మతే॥\*॥ సతచ్ఛా  
 ద్ధం నతద్దానం నహోమోన జపస్తథా॥ న ప్రాప్తోతి ఫలం తస్య సంకల్పరహితం ద  
 యదితి॥ ప్రదోషాధికారే జపనియమఉక్తశ్చంద్రికాయాం॥\*॥ శ్రాద్ధే ప్రదో  
 షేన ర్భేదగాయత్రీదశసంఖ్యయా అష్టావింశత్యనధ్యాయే త్రయోదశ్యాంకు



మానసమ్ | శ్రాద్ధశ్రాద్ధభోజనానంతరం సంధ్యాకర్మకాలేదశసంఖ్యాకౌజవః  
కార్యత్వభావః | ననుతదాసింసంధ్యాధికారివినాస్తీశ్రాద్ధభోజనస్యకర్తాధి  
కారపరిపంథిత్యాత్ సస్యంతథాపి గాయత్ర్యాదశవారాభిమంత్రితం జలంపీ  
త్వాకర్తాధికారిభవతితదుక్తం లోకాపకారే ||\*|| దశకృత్వఃపిబేదావో గాయ  
త్ర్యాశ్రాద్ధసన్నిజితతస్యంధ్యాముపాసీతజపేచ్ఛబహుయాద్ధవః || ఇదం  
సాయంసంధ్యాదివిషయమితి ధ్యేయం యత్తు పాదాన్యాసముదాదీకంకుర్వం  
తికేచిత్ తత్తునవైదికంసంధ్యాకర్మాంగంకేంశు ఆగమశాస్త్రానిసారేణ గా  
యత్ర్యుపాసకానామంత్రసంధ్యాంగంననువైదికసంధ్యాయా మప్యస్త్రీతే  
న్నతద్విధానుకేమగృహ్యేషుమన్వాదిస్త్ర్యుషుచానుక్తత్వాత్ యత్తువంది  
కాకారాదిభిర్వింశనకారైః కైశ్చిన్నాన్వాదికముక్తంశత్తుఆవశ్యకతాసం  
పాదకంనభవతికింమాతామహాశ్రాద్ధవత్కరణేతితయ్యాగ్ధోభవతి కృతేతి  
భ్యుదయఃఅకృతేనపాదీకర్మవైగుణ్యమితిఅభ్యుతేగృహ్యేషుమహాస్మృతిషు  
చాప్రతితేప్రాయశస్సర్వజనపదవర్తినోపహజనాఃహృదయాదిపడంగన్యా  
సమంశుశిన్యాసంధ్యాసంపదవర్తంతిఅచారానుసారేణతన్మాత్రంకర్తవ్యంత  
దుక్తమాపస్తంబముఃభిఃసర్వజనపదేషు ఏకాంతసమాహితమాగ్యాదాం  
వృత్తిగోసమగ్నీవీతానాంవృద్ధానామాత్మవతామలాలుపానామదాంభికా  
నాంవృత్తసాదృశ్యంభజైత్రేనముఖాలోకావభిజయతీతి || ఎవంస్థితే గాయత్రీ

మూలం—ఓంభూర్భు - ప్రచోదయాత్ .

మంత్రోవ్యాఖ్యానుతే | ఓంఓతిఓంకారోవ్యాకృతః వ్యాహృతయశ్చ వ్యాకృ  
తాఃప్రత్యుక్తప్రాకృతబోధికాశుద్ధాగాయత్రీవ్యాఖ్యానతేతదితీ సావత్రి  
పదీ\*త్రిపదాగాయత్రీతిశ్రుతే ||\*|| త్రిశ్శ్వవశతువేదేభ్యపాదంపాదమదూదు  
హదితినునువదనాచ్చ | ననుచతుర్థపాదః కిమితిపత్యతి క్తిచెన్నఅధికారా  
భావాత్తథాహిఉపనయనంసామశ్రుతివిహితసంస్థారఃసావత్రితి ||\*|| త్రిపదా  
గాయత్రినచతుష్పదీతథావయావతామంత్రేణ ఉపనయనం విహితంతత్రై  
వోపసీతస్యాధికారిసాన్యత్రచతుర్థపాదస్యాధర్మవేదాంతఃపాతిశ్చేనతత్ర  
పృథగుపనయనస్యావశ్యకత్వాత్తదభావేన సాధర్మ్యవేదాంతఃపాతినచతుర్థ  
పాదేధికారోస్తీతమక్తముజ్జ్వలాయాం || అధర్మగన్యతువేదస్యపృథగుపన  
యనంకార్యంతథావప్రాహుగాం || సాన్యత్రసంస్కృతోభ్యుగ్విగీరసావధీయా  
తేతి తస్మాద్చతుర్థపాదవతీనాస్తీతిసిద్ధం మంత్రార్థస్తుదీర్ఘతేజదయా  
స్తంగమనాభ్యంతలోకయాత్రాం ప్రవర్తయన్యాతితి దేవఃదిప్తుక్రిడాదౌ పచా  
ద్యవదీర్ఘతిప్రకాశయతితివాదేవఅసాయోవిగర్భతి నీలగ్రీవాపిలాహితభి

శుతేః అసాప్రత్యక్షసిద్ధిః గ్రహ్యంతుదకమిగ్రివాః రత్నయన్తమస్సంపరాహ  
 లాభవగ్రీవారత్నయఃయస్సః నీలగ్రివఃవిశేషేణలోహతోః లోహితఃసం  
 ధ్యారాగసంపరాహత్ ఏవంభూతోయఃఅవసర్పతి అవాచీనంసర్పతి ఉదయా  
 స్తంకమనాభ్యాం లోకయాత్రాం పవతాయన్దైశాంతరంయతీతిరజ్జ్వకారా  
 వ్యతిప్రకాశయతీతివాచేవఃధ్యాత్వహృదయారవిందమధ్యేక్షిడతీతివాచేవః  
 మృలాకవర్మిత్యాద్వాదేవః దేవోద్యులాకవర్మిత్యాదేవనాదీపనేన ఇన్యభి  
 నానాత్తస్యదేవస్యతదికపప్యారణమతేత స్సేత్సర్థః సుపాం సులుగిరిపా  
 శిఃసర్పకాత్ సూతేనసకబజననిర్వృతి హేతుంవృష్టింజనయతీతివాసంతా\*  
 కృత్పచావితృచ్ఛయాభిరాదిత్యస్తపతిరశ్మిభిస్తాభిఃపర్జన్యవర్షతీతిశుతేః  
 అగ్నోపాస్తాహుతీస్సవ్యగాదిత్యముపతివ్రతే । ఆదిత్యజ్ఞాయతేవృష్టిర్వృ  
 ష్మేగన్నంతతఃప్రకాశిస్తృతేశ్చ ॥ యద్వాసూతేనకలశ్రేయంసంధ్యాత్వ  
 ణామితిసంతా\* ॥ ఉద్యంతమస్తంయంతనూదిత్యమభిధ్యాయనుగర్వన్న్యా  
 న్నానోవిద్వాన్సకలంభద్రమశ్చుతఃఇతిశుతేః ॥ ఏవంవిధస్యావిత్యస్యభగవత  
 స్సంబంధివ రేణ్యంవరణీయంపురుషార్థకామభిర్వరణీయంశ్రేష్ఠంవాత్సవాదీ  
 నాంవికల్పనేయజవజారిత్యనేన ఇయజోదేశవ రేణ్యమిత్యుత్రవర్ణ చతుష్టయం  
 పరిజ్ఞేయంనతూచ్చరణీయమతివృద్ధాఃప్రవదంతిసర్వతితమపాఠాండంహంతీ  
 తిభర్తఃతేజఃఅవ్యజయుజిభ్యజాంకుచేత్యేడాదికసూత్రేణప్రత్యయఃకవర్గ  
 శ్చాంతాదేశఃసాంతమేతత్ భర్తఃభర్గసీతిరూపంనేయంశివపరిస్య భర్తశబ్దస్య  
 అదంత్యంపుంస్త్యంనార్థాంతరపరస్యాపితిన్నియమఃమహాన్యైవోచోభర్తోమే  
 వోవతితిసామక సూత్రేతేభాదగ్భనాదితివేకః అతవవార్భప్రణిత శ్లోకోఽప్య  
 స్తి\* ॥ భర్గస్సూర్యాత్మకోహరిఃమహాసోవాచకతాదితీషహీధ్యాయేషహీ  
 త్రిపార్థనాయాంలిజేధ్యాయతేస్సంప్రసారణమేఛాందసంధ్యాయేషహీతిశ  
 బ్దోక్తాధీషహీత్యేతదుద్యతేతితిపూర్వవ్యాఖ్యాత్యవదనాత్ ఏతేఛాత్రాదిసహ  
 తావయంసారంతజోధ్యాయేషహీతిపిండితార్థఃఅతోబహువచనస్య నాను  
 పపత్తిఃధ్యానధారానైగంతర్యాచ్యవాబహువచనోక్తిరితిద్రష్టవ్యంతేత్ య  
 దధంత దాహాధియతియస్సవితానఃఅస్మాకంధియఃబుద్ధివృత్తిఃప్రచాదయాత్  
 ప్రక్షల్లేప్రపేరయేత్ యస్సవితాధియః ద్వితీయార్థేభూమాపాతః ఛాందసః  
 సకలసకలార్తానుష్ఠానప్రవకాఃదుషగర్తవిముఖాశ్చ అస్తద్బుద్ధిః కరోతితస్య  
 సవితుఃతేజఃధ్యాయేషహీతిసంబంధిప్రచాదయాదితీజే వాతఃఛాందసఃస  
 నుసదాశివాదిదేవానాం సత్త్వాత్కథమాదిత్యస్యగాయత్రీప్రతిపాద్యత్వంఉ  
 చ్యతేఆదిత్యస్యాపిసదాశివరూపతయాఅబాలగోపాలంప్రసిద్ధతేనతదుపప

తైః॥ ఉత్తరంగో పాత్యశంసద్యశస్సుదహశ్యో ఉత్తరం విశ్వాభూతానిస  
ద్యభ్యోమృదయాతినః ఇతి శ్రుతే. దేవస్సమూర్త్యంతరప్రసిద్ధః తథాహి ఉతతి  
పిదవనమాదిత్యరూపం దేవంగో పాత్యజ్ఞైః శిరోమణయః అవ్యతన్వశ్యంతి సూ  
ర్యజితిః సూర్యస్తమేతి గావోగ్రామంగమనీయా ఇతి తథా ఉదహర్యః జలఘ  
టాహర్త్యః గోపేభ్యో శ్యతి క్షుద్రాః అపృశక్ సూర్యోన్మంగవ్యతి జలంశీ  
ఘ్రీమా నేయమితి కిమనేన విధజ్య కథనేన విశ్వాసమస్తాస్యః భూతాని వివంధగ  
వంతం ఆదిత్యరూపం అవ్యతన్వనో వాచామగోచరం పిదతు మైవపశ్యంతి మృ  
గశకునివరాహదీనామపి సిదగమనా దైతవధీనత్వాత్ ద్విజాతివామపి అగ్ని  
హోత్రసంధ్యావందనాదీనాంతరధీనత్వాత్ క్షేపిజానంతి కింశ్చ జ్ఞైరావ్యత  
త్వాత్ తత్వతోన జానంతి సభగవాన్ జ్ఞైః పదీపెన పృష్టన్ కనః అక్రామ్య ఉదయాతి  
సుఖయతుసచ్చిదానరంసస్వరూపో లభ్యైర్భూభవతీతథా అనుగ్రహంకరోస్వి  
ఉతద్వ్యాఖ్యాతారవీణంశ్చుతిపర్యాలాచనయా ఆదిత్యస్య శివయా సత్వాచ్చి  
వపరత్వముక్తం వసుతస్తు గాయతీమంత్రస్సాక్షాత్ పదాశివపరవీణ తథాహి స  
చితు ఔవస్యసవిష్ణురూపకేవశ్యే శ్యధః రాహో శ్చిరభివదోపచారిక వష్టి  
మండలాంతరగతమితి కేవలం మండలాంతరగతం హిరణ్యయం భాజమానవ  
పువంశుచిస్త్రితమ్. చండదీధిమఖండవిగ్రహంచితయేస్తు సహస్ర సేవితమి  
తి శ్రుతేః వరేణ్యం శ్రేష్ఠం శివస్య బ్రాహ్మణదేవత్వాత్ త్వం దేవః బ్రాహ్మణే  
వ్యహం మనుష్యేషు బ్రాహ్మణోదై బ్రాహ్మణముపధావతి ఉపత్వాధావామితి  
త్వామతీజయతీధగవన్యస్తుంజదై వంద్యజాతికులజాతః ఉపయభ్యోన శ్యే  
దభ్యుదయోపాంశుయాజివశ్యభితి శివసూక్తియాలికాకారే ఉక్తత్వాచ్చతద  
తిద్వితియా యాంపరిమితేషు యాంసులుగిత్రిపినిధిక్తిర్లోపః తంసదాశివంధీ  
మహాధ్యాయేమహిసదాశివధ్యానస్య పృథగ్జనదుష్ప్రపస్య ఏకేవకర్తామశ  
క్యత్వాత్ తదభిసంధానకశతైః పురుషపుండరీకైస్సహకర్తృంశక్యత్వాత్ బ  
హుత్వోక్తిరీతి శ్శ్శయంశతీ-మర్తమిత్యో ఆసాధియతియః భర్తః శివః పూర్వ  
వాదస్థ్యాపి పర్వశబ్దస్త్రుతిత్రాన్వయబలాదనువంజనంకార్యమితి విచేకః నః అ  
స్తాధియః అజ్ఞైవాత్ ధీశబ్దోక్తివ్యతిరేకలక్షణయా అజ్ఞానపరో భవతి య  
థానష్ట్యేందోర్మశబ్దప్రయోగః యథాధీరేకాతీతశబ్దప్రయోగః ప్రచోద  
యాత్ ప్రకర్షేణ జ్ఞైంపారింగమయేదతి ప్రార్థ్యత ఇత్యర్థః అస్మిన్నశ్చేద్యుక్తిః॥  
॥ ఉత్తరంగో పాత్యశంసద్యశస్సుదహశ్యో ఉత్తరం విశ్వాభూతానిస  
ద్యభ్యోమృదయాతినః ఇతి శ్రుతే. దేవస్సమూర్త్యంతరప్రసిద్ధః తథాహి ఉతతి  
పిదవనమాదిత్యరూపం దేవంగో పాత్యజ్ఞైః శిరోమణయః అవ్యతన్వశ్యంతి సూ  
ర్యజితిః సూర్యస్తమేతి గావోగ్రామంగమనీయా ఇతి తథా ఉదహర్యః జలఘ  
టాహర్త్యః గోపేభ్యో శ్యతి క్షుద్రాః అపృశక్ సూర్యోన్మంగవ్యతి జలంశీ  
ఘ్రీమా నేయమితి కిమనేన విధజ్య కథనేన విశ్వాసమస్తాస్యః భూతాని వివంధగ  
వంతం ఆదిత్యరూపం అవ్యతన్వనో వాచామగోచరం పిదతు మైవపశ్యంతి మృ  
గశకునివరాహదీనామపి సిదగమనా దైతవధీనత్వాత్ ద్విజాతివామపి అగ్ని  
హోత్రసంధ్యావందనాదీనాంతరధీనత్వాత్ క్షేపిజానంతి కింశ్చ జ్ఞైరావ్యత  
త్వాత్ తత్వతోన జానంతి సభగవాన్ జ్ఞైః పదీపెన పృష్టన్ కనః అక్రామ్య ఉదయాతి  
సుఖయతుసచ్చిదానరంసస్వరూపో లభ్యైర్భూభవతీతథా అనుగ్రహంకరోస్వి  
ఉతద్వ్యాఖ్యాతారవీణంశ్చుతిపర్యాలాచనయా ఆదిత్యస్య శివయా సత్వాచ్చి  
వపరత్వముక్తం వసుతస్తు గాయతీమంత్రస్సాక్షాత్ పదాశివపరవీణ తథాహి స  
చితు ఔవస్యసవిష్ణురూపకేవశ్యే శ్యధః రాహో శ్చిరభివదోపచారిక వష్టి  
మండలాంతరగతమితి కేవలం మండలాంతరగతం హిరణ్యయం భాజమానవ  
పువంశుచిస్త్రితమ్. చండదీధిమఖండవిగ్రహంచితయేస్తు సహస్ర సేవితమి  
తి శ్రుతేః వరేణ్యం శ్రేష్ఠం శివస్య బ్రాహ్మణదేవత్వాత్ త్వం దేవః బ్రాహ్మణే  
వ్యహం మనుష్యేషు బ్రాహ్మణోదై బ్రాహ్మణముపధావతి ఉపత్వాధావామితి  
త్వామతీజయతీధగవన్యస్తుంజదై వంద్యజాతికులజాతః ఉపయభ్యోన శ్యే  
దభ్యుదయోపాంశుయాజివశ్యభితి శివసూక్తియాలికాకారే ఉక్తత్వాచ్చతద  
తిద్వితియా యాంపరిమితేషు యాంసులుగిత్రిపినిధిక్తిర్లోపః తంసదాశివంధీ  
మహాధ్యాయేమహిసదాశివధ్యానస్య పృథగ్జనదుష్ప్రపస్య ఏకేవకర్తామశ  
క్యత్వాత్ తదభిసంధానకశతైః పురుషపుండరీకైస్సహకర్తృంశక్యత్వాత్ బ  
హుత్వోక్తిరీతి శ్శ్శయంశతీ-మర్తమిత్యో ఆసాధియతియః భర్తః శివః పూర్వ  
వాదస్థ్యాపి పర్వశబ్దస్త్రుతిత్రాన్వయబలాదనువంజనంకార్యమితి విచేకః నః అ  
స్తాధియః అజ్ఞైవాత్ ధీశబ్దోక్తివ్యతిరేకలక్షణయా అజ్ఞానపరో భవతి య  
థానష్ట్యేందోర్మశబ్దప్రయోగః యథాధీరేకాతీతశబ్దప్రయోగః ప్రచోద  
యాత్ ప్రకర్షేణ జ్ఞైంపారింగమయేదతి ప్రార్థ్యత ఇత్యర్థః అస్మిన్నశ్చేద్యుక్తిః॥

స్తూతీ పరమిత్రుత్వార్థః || సర్వవేదాంతసిద్ధాంతమవలంబ్య ప్రకాశ్యతే | గా  
యత్రీనిగమార్థో యంసదాచార్యప్రసాదతః | తదితివ్యతిరేకం దక్షిణవంశం  
జానంతైకరసత్త్వార్థః | తదితివత్త్వార్థం సరిణమతే | స్వదేవస్వసూతేనానోపా  
సనాభలానీసంతానిర్వశేషస్యాపితత్తదాకారేణ ఉపాసితస్య తత్త్వస్థలజన  
కత్వాభ్యుపగమాత్ | యద్వాసూతేజగంతీతి సవితా సకలజగదుపాదానకార  
ణమిత్యర్థః || సంతాప్రసవానామీశే సవితాప్రసవామధిపతిరితి ద్వాభ్యాం  
సవిశృణోబ్రహ్మోత్పన్నార్థకత్వాత్ | ఇదంచ జగత్ప్రాలంబిత్యుజగత్సంహార్యుత్వ  
యోరభ్యుపగమతః తథాచ జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణత్వం లభ్యతే తత్ తస్య  
బ్రహ్మణః తదితి బ్రహ్మవాచివ్యవర్తంతం సుపాంసులుగితి పాణిని స్మరణాత్ ||  
ఓంతత్సదితినిర్దేశో బ్రహ్మే ప్రాప్తివిధస్త్వేతి || ఇతి వచనేన తత్త్వబ్రహ్మ  
వాచకత్వాత్ వరేణ్యం పురుషార్థ కామిభిరర్థమానం శ్రేష్ఠం చాభ్యుపగమ  
ద్యాతో వభజకం తేజః || పీఠ్యం వైభవ్య ఇతి త్రుతేః పీఠ్యం తేజ ఇతి త్రుత్వ  
ర్థః భగ్గృహీతే జోవవసమితి వ్యధైః పూర్వం వ్యాఖ్యాతత్వాద్భూతప్రవాచినాః  
భగ్గోవృజనభర్తనాఽతిభగవదనిరూపః బ్రహ్మైజోరూపత్వే శ్రేష్ఠత్వస్య  
పరమానంద ఇతి వత్ భేదవ్యవధేయైః పారిగతి ప్రవృత్త్యం శభాదాద్యయా  
నందలక్షణం సర్వజగదుపాదానం సరి పూర్ణజ్యోతిరూపం చింబస్తానీయం బ్ర  
హ్మవాక్యాభ్యుపగమయా పర్యవసన్నం ఏతాదృశ్యప్రాంతద్యూపత్వే నేతి శేవః  
ధీమహి ధ్యాయేమహి సకోసాయస్య బ్రహ్మైజోవసమీత ఇత్యాశంకా ప్రత్య  
గ్రూప ఇత్యాహ ధియ ఇతి యప్రత్యేక నేతి వ్యాకంధియః అంతఃకరణవృత్తిరిత్య  
ర్థః ప్రచూదయాత్ ప్రేరయతీ అంతఃకరణవృత్త్యాదికం ప్రకాశయతీతి యావత్  
తథాచాంతఃకరణభూతాభాసక సాక్షిత్వేన పూర్వోక్త బ్రహ్మభ్యామే మ  
హీతిః గళితోర్థం వస్తుతస్తు పూర్వోక్తం బ్రహ్మధీమహిసోహమిత ప్రత్యగ్  
జ్ఞాతయా ధ్యాయేమహి నను బ్రహ్మ ప్రత్యగ్జ్ఞాతాంతం ప్రత్యుత్తరీర్విలక్షణమే  
వకత్వత్వాద్యరాశ్రయత్వాఽత్యాశంక్యతే స్య ప్రత్యగ్జ్ఞాతాంతాత్వమేవ అ  
సిద్ధమిత్యాహ ధియ ఇతి యద్యుక్తా పుంస్త్రీనిర్దేశాత్ శ్లోకందశః || \* ||  
యచ్ఛబ్దస్య యదిత్యర్థే లింగవ్యవస్థయతో భవేతి లోహితకం తవచనాత్  
జీవాత్మప్రవేశ్యధియః అంతఃకరణవృత్తిః ప్రచూదయాత్ ప్రకాశయతి తథాచ  
చింబస్తానీయం బ్రహ్మైజోవసాక్షిరూపమితి లక్షణతయా ధ్యానముపపన్నమి  
తి కచ్చిదోపసంప్రత్యాత్మత్వద్యయేషి ప్రత్యుక్తాత్వేన సర్వవ్యవస్థాతిపూర్ణ  
బ్రహ్మైజోవగాయత్రీనుంత్రాథః అత్ర వాంత్రాథశ్లోకరూపేణ విద్యార  
ణ్యస్వామిభిరుదాహృతః || తేజశ్లోకాడు దామోయంతే || తదిత్యవచే మ

నోగమ్యంధ్యేయంసంతృప్తుండలేసవితుస్సకలౌత్పత్తిస్థితిసంహరకారిణః॥ వ  
 ర్యోమాశ్రయేణీయంయదాధారమిదంజగత్భగవత్స్వసాక్షాత్కారేణా  
 విద్యాతతాగ్ర్యదాహమ్ ॥ దేవస్యద్యోతమానస్యస్వానందాత్ప్రదీప్తాపి  
 వాధీమహ్యహంసవివేతితేనైవాభేదసిద్ధయే॥ధియోంతఃకరణవృత్తిశ్చప్రత్య  
 క్ప్రవరచారిణీః॥యథత్వలింగభవణంయత్సత్యజ్ఞానాదిలక్షణమ్॥నోస్తాకం  
 బహుధాధ్యస్తభిన్నభేదదృశాంతథా॥ప్రహృదయాత్ప్రేరయేద్బ్రాహ్మణే  
 యంవిశిష్టతత్త్వలి॥అశ్రుభావోపకారేజపలక్షణంనిఠీతం॥ తథామధ్యాహ్న  
 సంధ్యాయామాసీనఃప్రాజ్ఞుభోజపేత్తత్త్వన్వాపిజపేద్దేవీమాదిత్యాభిము  
 ఖోద్విజః॥కృతోవృత్తానాకరాప్రాతస్సాయంచాధోముఖాకరా॥ మధ్యేప్రసా  
 తితకరాజపవనముదాహృత్॥యితర్వాభిసహౌహస్తామధ్యహ్నదయస  
 మ్నితౌ॥మధ్యేమధ్యాహ్నఇత్యర్థః ॥ సాయంముఖసమోక్త్యాజపేతాగ్రల  
 త్రయంసుధీః॥ గాయత్రీజపదాకరశుద్ధిరదాహృతాతల్లక్షణం ॥ \*॥ ప్ర  
 కాష్టేచుణిబంధేదపార్శ్వయోఃస్థలయోరపి॥ తత్సప్తమేచతద్రేచకర

—\* కాలత్రయేఉపసాధనమంత్రనిఘంటుః. \*

శుద్ధిరుదాహృతేతి॥అథోపసాధనమంత్రాన్వాప్యభ్యాసామః॥అపస్తంబీయా  
 నాంతత్రసాయమిమమేవరుణేభ్యుపసాధనమంత్రః॥మధ్యాహ్నాత్రేనేతి  
 ప్రాత్రస్తుమిత్రస్యేతితత్రవృద్ధవసీపః॥ \*॥ ప్రాణామామైస్త్రిభిః పూతోగా  
 యత్రీజపమాచరేత్॥అథోపతిష్ఠేదాదిత్యముదయంతంసమాహితత్వలి॥ చం  
 ద్రికాయాం॥\*॥జపంకృత్వాపిధానేవసంధ్యోపాసనమాచరేత్॥ఉపసాధనం  
 స్వత్రైర్మంత్రైరాదిత్యస్యతుకారయేత్ ॥ స్వత్రైస్సృశాఖాపరితైస్తల్లంగై  
 ర్మంత్రైరిత్యర్థః॥\*॥ఋగ్విశ్వాంవారుణీభిరుపస్థాయప్రదక్షిణమ్॥ కుర్వన్తి  
 శోనమగుర్వాదీగీశాంశ్చపృథక్పృథగితే ఆశ్వలాయనశాఖివామయం విభా  
 గః॥ ప్రాత్రైర్మత్రిభిస్సాయంవారుణీభిరాదిత్యముపతేమేతతదుక్తమాశ్వలా  
 యనస్తృతౌ॥\*॥అథోపతిష్ఠేదాదిత్యముదయంతంసమాహతః॥మైత్రీభిర్వా  
 రుణేనాస్తంగతనూక్తేనబహ్వృచఇతి ॥ యద్యపిగృహ్యోనోక్తం తథాస్మిన్  
 తౌతేనైవోక్తత్వాత్కర్తవ్యంగృహ్యోక్తంసాధనానుక్తిస్తుతస్మాదౌత్సన్న  
 శాఖాయామధివాత్-గృహ్యసోత్సన్నశాఖాయాలత్వమాపస్తంబీయేదృ  
 శ్యతేతేహముత్సన్నాః॥వాతాప్రయాగాదనుమయంతఇతిసనుసపవాశ్వలా  
 యనఃకథుస్తృతౌతన్నిబంధేతిచేన్నలనుమేయవేదమూలస్తృతిమాపస్తాన  
 సోక్తత్వాదాశ్వలాయనేనస్తృతౌనిబంధనంకృతమితికల్పిదోషః॥శ్రుతేర  
 యవాగ్ధిప్రాత్రేతిస్మభిఃమైత్రీభిఃమిత్రస్యేత్వాదిభిఃఅదిత్యముపతిష్ఠేతవారు

జేనయచ్చిద్ధితేవిశోయథేతిపంచ ద్వేనసూక్తేనసామితిఅథసూత్రేమిత్రస్య  
 వర్షణీకృతశశినతప్రోమైశోయచ్చిద్ధితేఃశోయథేతిపంచర్షం వారుణమితిజ  
 పాంతేవ్రాతపోర్నైర్మంత్రైస్సూక్ష్మమునతిష్ఠేతిసాయంవారుణేనయవ్యో  
 రియత్రజాతవేద ఇశ్యశ్వలాయనశాఖివామవస్థానమంత్ర ఉక్తఇహచేన్న  
 పూర్వోక్తాశ్వలాయనస్మృతిపరోధాశ్వలాయనావధిమతఃస్వత్ గార్గా  
 శ్వలాయనాచార్యవిరోధాచ్చకరశాఖాశ్వలాయనాన్తుకాలద్యమపిజాతవే  
 దసంభవ్యవస్థానమాచరంతితస్యహ్యచారవిరుద్ధమిత్త్యుపేక్ష్యణీయంసాయము  
 పఠానమంత్రోవ్యాఖ్యాయతే॥ ఇమంమేవరుణేతి పురాకల్పిచ్చుపశ్చేదోనామ  
 మూలమ్—ఇమంమేవరుణ—ప్రియంసహ.

ఋషిఃపశుత్వేనయూపేబద్ధస్సేకతద్బంధవనిమోచనాన్తంవరుణంప్రార్థయా  
 మానత త్ప్రార్థనాప్రకారశ్చానేనమంత్రేద్యోత్యతేతథాహమేవరుణఇమం  
 మేమదీయంహవమాహ్వంచతుర్ధిశ్వణశ్వణశ్చాశ్వభ్యశ్శంవసీవిహేర్దిబిశ్వే  
 హమపిద్యశ్వతఇతిదీర్ఘః ప్రార్థనాదూపమాహ్వనంశ్చోవిభావఃకీంలేన్మృతవ  
 జేనేత్యతాకాలద్యేతిఅద్యఇహసీందీర్ఘశ్చాంధసఃస్మృతయబంధంపరిహృత్య  
 మాంసుభినంకుర్యత్కర్థంనన్వావయోకిన్సంబంధిత్యేతిఅహ త్వమితిత్వాం  
 ధవంతంఅహంతవస్యఃఅవనమాత్మనభిచ్ఛక్ ఆదకెనపీతారంకామయేనక  
 వలంకామనామాత్రంకింతుస్తతిపురస్సరంకరితాగతోస్తిత్యాహకదితి తత్త  
 స్త్రైవిభక్తిలోపశ్చాంధసరిశిణాయేత్యర్థఃబ్రహ్మణాసుత్యాత్మనామంత్రేణ  
 వందమాననమస్తారంకుర్యత్ త్వత్వాంయూమిప్రవద్యేయతస్త్యంభక్తజనప  
 ిపాలకోధవసీఅశోహంత్యామేదగతీతారంధిజత్ తివశరితాగతోస్తి తేన  
 మాంస్మృతయఅన్యధాశరణాగతవరిత్యాగోమహాదోషానుభవేతి భావః  
 రకేవలంమష్టవైతదభిమతం అపిత్వద్వియ్యుత్సర్గజమానస్సాపి తద్రక్షణ మక్ష  
 మాణమేవేత్యాహతదితియజమానయస్తాహాద్భిరంజ్యాభిత్వదర్శంసమర్చి  
 త్రైత్యర్థఃకరణైతద్రక్షణమాశాస్త్రేసార్థయతే తప్తావశ్యం సుభియేతి భా  
 వఃవినియూహ్యకంస్వకృతంయోచనంవిరుదానుభవతేనసంపూర్ణతితిహే  
 దమానఇతిహేవరుణత్వమహేదమానానాగరకవ్యక్తామిధ్యన్వాఇహా  
 స్త్రివారాలేబోధిమమయాదనంబుద్ధ్యస్వమతేగతంయోచనం అనుగ్రహజేత్య  
 ణఃభవి తార్థమాహఉరుశగ్ంసంభవతీరుభిమంత్రైఃశంససీయఃతస్యసంబుద్ధిః  
 హేఉరుశంసఉరుకీర్తిమకనఃఅస్థాకంయజమానాద్యపేక్షయాబహుళ్యోక్తిః  
 అన్యధాఇమంమేవరుణేత్యత్ర ఏవచప్రయోగాదత్ర బహువచన ప్రయో  
 గాచ్చఅనన్వయప్రసంగఇతిమంత్రీత్యంతయుః జీవితంమాద్ర మోషీ మాద్ర

జాతయతిప్రాకంవేదోక్తమాయుష్యం దేహీత్సర్థః యదితివిద్విత్య వ్యయ ద్వ  
యంపాదపూరణార్థం హేదేవరుగతేతవ ఉపాసనాత్కంప్రవతయతేత  
త్ ద్వంద్వవిదివనేదివ సేవతదివసమిత్యథఃప్రకర్తైగమిసీమసీతర్కయామః  
ఇదంతమసిదితిమసిశబ్దేపరేతదంతఇకారతత్రదృష్టాంతః విశోయథా సర్వాః  
ప్రజాఃస్వస్వవ్యాపారంయథాశరగ్-యంతితద్వత్ హియస్తాత్త్వదీయ మేవస  
ర్వదాతరగ్-యామఃశస్తాత్త్వమేవపరిచరామేతివాక్యశేషః యద్వామిని  
మసిపగజ్జంకుర్తఃతత్రదృష్టాంతః విశోయథేతివిశోమనుష్యాః అజ్ఞానినః య  
థాతద్వసిత్సర్థఃమదియవ్రతలోపనిమిత్రకాపరాధంక్షమస్యేతి వాక్యశేషః  
యత్కించేతి హేవరుగదైవ్యేదేవలోకవహినిజనేశ్వర్యాత్సర్థః యత్కించే  
దమభిదోహంస్వల్పమధికంవాదోహంతినాచారయూపమిత్యథః అచిత్తీతి  
చింత్యాఅజ్ఞానేనమనుష్యాశ్చరామసిమమఃకించతవయద్యదపి ధర్మాధ  
మకంపీఘశ్చందనః త్వదీయంకమయయోపి మచినాశయామః హేదే  
వతస్సాదేనసఃద్రోహాత్ నః అస్మాన్మారీరిషః మహిగంసీధర్మలోపనిమిత్ర  
మేవఃపరిహృత్యఅస్మాన్మాలయేత్సర్థః కించ కితవాసధూర్తసమానాః ఆజసే  
తసుగితిజసేనసు గాగమఃస్వార్థపాధనపగాఃఋత్విజఃయత్కర్తాంగంరిపుః  
నాశితవంతఃనదీసమ్యగ్వ్యవహృతౌసప్రవాతకం తేత్సర్థః యద్వాఉతత్స  
వ్యయద్వయంపతౌంతరవాచిఘృతిపాదపూరణే పాపవాచకౌవానిపాతః  
యద్వాఅపవాదుత్పాపసత్కమవశ్యంకృతంఅజ్ఞాత్వైవకృతమిత్యథః య  
దఘంసత్కమివ్యవయ ఉతిఅపిచయతిధర్మస్వరూపంనవిద్యజానీషఇతియత్  
వగ్దాశ్రమబోధితస్యధర్మస్కృతత్త్వంజానీషఇత్యర్థఃఅస్తుతతఃకింత్రాహస  
ర్వేతిసర్వాసర్వాణీఋత్విభాసీతంజ్ఞాత్వాస్మతవజ్ఞానేనకృతంచేత్యేవమ  
స్మాభిర్బహుధాక్యతాస్యేవాంససంతితానిసర్వాజ్ఞేవాంసీవివృప్తాంతకర్త  
ణీఅన్తస్త్వికాశాద్విశేషేణఅపినీతానికురువినాశయేత్సర్థఃఎవమధికపాపని  
రాసమాకాంత్యక్షుద్రపాపనిరాసమాకాంక్షతేశిధిరేవేతిహేదేవశిధిరేవ  
శిధిలానిఛాంసమేతలీయాన్యన్యాని యుక్తాణి పాతకాని తానిసర్వాణిపా  
పానిఃప్యేత్సర్వయఃఅధిగవశ్యేటామౌనంతరంహేదేవరుగతేతవప్రియా  
స్యామప్రియాధవేమిఅతేదంప్రతిభాఃఅయంమంత్రఃసూర్యోపస్తానేనియు  
క్తఃననువరుగలింగాల్ మంత్రస్యవరుణోపస్తానఏవనియోగః ప్రతీయతేఇతి  
నేత్సర్వంతిథాపిచారుణీభిరాదిత్య ముపస్తాయ ప్రదక్షిణమతి ద్వితియాశ్రు  
త్యాచింగాపేక్షయాప్రబలయాతల్లింగస్యబాధితత్వాదాదిలోపస్తాన ఏవ  
మంత్రోనియుజ్యతేనతువరుణోపస్తానేఏకత్సర్వంత్యతీయాధ్యాలునిచా

తంతథాహేవింద్రియాగర్హ పశ్యముపశ్యత్యశ్రూయతేఇంద్రోదవతాయ  
 స్వామ్యచిసేయమైంద్రీతయాఇంద్రాగ్రదాచనస్తరిసిసేంద్రశ్చ సీత్యాచిత  
 ల్లిగాదింద్రోపస్థానేమంత్రస్యవియోగఃప్రతీయతేగాహాపశ్యమిశ ద్వితీ  
 యయాశ్రుత్యాశ్రుతాగర్హ పశ్యోపస్థానేత్రత్రసంశయఃఉభయంసముచ్చిన్యఉ  
 పస్థేయంఉతగాహాపత్యమేవేతిత్రత్రాయంసిద్ధయః- గార్హ పశ్యోపస్థానవివ  
 మంత్రస్యవియోగః-లింగాపేక్షయాశ్రుతేరేవప్రబలత్వాత్ఉచ్యతేచశ్రుతిలిం  
 గవాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యావాంసమవా యేపారదౌన్దియనర్థఃప్రకర్తాది  
 తి-తస్తాత్పముచ్చిత్యపకస్యవాడుపస్థానేనమంత్రస్యవియోగఇతికర్థం- ఎవత్స  
 ర్షంపరాశరమాధవియేయద్యపివరుణస్యోపస్థానంలింగబలాత్ప్రమత్వా  
 దినావిశేషానిరూపితః-ప్రాశరుపస్థానమంత్రమాహ-మంత్రస్యేతి- అహరభి

మూలమ్ — మంత్రస్య- దూరార్థే .

మానీఅచిత్యోమిత్రః-చర్వణ్యఃప్రజాః-షేరాదేశ్యచెత్త్యాదాదికనూత్రేణని  
 ప్రత్యయః-ఆదేశ్యవకారఃతానాంధరావర్షణేభ్యంత్రస్యకేవల్యశ్రూయతఇ  
 త్త్రవఃయశఃసానసంసమ్మగ్భజవీయం సత్యమసినాశీచిత్రినాశ్చ్యేం యథా  
 తథాఅతిశయేనశ్రూయతేతిచిత్రత్రవస్తమం - శ్రొత్వజవమనస్సుఖరమిత్య  
 ర్థః-ఏవంభూతంమిత్రస్యత్రవఃస్తామిత్రశేవః- అభవాదర్షణేభ్యతః మనుష్యా  
 ణాంధారయతుః-మిత్రస్యదేవస్యమిత్రనామకదేవస్యైత్యర్థః-త్రవఃశ్రోతం  
 యోగ్యంయశఃమహదస్తీతిశేవః-నానసంఫలదానశీలం-స్యంసత్యవాదినంచి  
 త్రంశ్రవఃకీతిః-మన్యతసాచిత్రత్రవాఃఅతిశయేనతాదృశంచిత్రత్రవస్తమం  
 యజామహాఇతిశేవః-మిత్రమేవపునరపిస్తాతి అయంమిత్రఃప్రజానతత్తదధి  
 కారంవిద్వాన్సర్వాన్యాయతయతస్వేస్తేకర్తణినియోజయతి-కించ-పృథినిం  
 దాధారధృతవాక్ ఉతపిచద్యాందివందధారకించ-మిత్రఃకృష్టిమనుష్యాన్  
 అనిమిషాప్రబుద్ధస్సృజనిమిషాలనిమిషాన్వాదవాన్త్యర్థః-విభక్తిలోపశ్చాం  
 దసఃఅభినవైసర్వత్రఃపశ్యతి-సర్వప్రకారయతీత్యర్థః- సత్యాయఅమోఘఘ  
 లాయసత్కాత్మనేవాతస్మైమిత్రాయహస్యోచరులక్షణంఘృతవత్-ఘృతయు  
 క్త్వంవిధేమకుర్మః-హేఅచిత్యయోజమానఃతేతవసంబంధినానతేనకవకా  
 ణాశిక్షతిఅనుష్టానుశక్త్రోధవితుమిచ్ఛతి-హేమిత్రమత్యంమనుష్యఃసంయజ  
 మానఃకర్తేణప్రయస్వానగర్మఫలయుక్తఃఅస్తుత్వోతఃత్వయాఊతిః రషిఃతః  
 సంయజమానఃసహస్యతేరోగాదినానపీడ్యతేనజయ్యతేవైరిభిర్నాభిభూయతే  
 అపివత్సయారక్షితమనంయజమానంఅగ్రంహసః వాపంఅంతిః సమీపేనా  
 శ్చోతిసప్రాప్నోతి-దూరాదపినవ్యాప్నోతి- మహదనుగ్రహశాలినంపురుషం



మూలిమ్—ఆప త్యేన-పుహతు.

[illegible]

ఉదయకాలేషుక్రండవృత్తే ఉద్గమనశీలంఎవంవిధమాదిత్యమండలంపశ్యేమ  
శరదశ్శతం శతంశరదశ్శతస్వయః-విజముత్తర తయోజ్యం - శతంసంవత్స  
రాకాతమురాదోద్వైశ్యవృత్తకామినోవయమువతిష్ఠేనహీశ్యర్థః-జీవేమశర  
దశ్శతం-వేదోక్తాతమువ్యసంతోభవాషేత్యర్థః - సంవావప్రప్రపాత్రాదిభి  
స్సమృద్ధాస్యామః-అథామోదానుహ్యప్రోన్యయ-భవామస్వస్థానేఅభివృద్ధా  
స్యామఃశృణవామప్రియనచాంస్యేవశృణవామ - ప్రబ్రవామప్రకృప్తవచనవ  
క్తారిస్యామఅజేతాస్యామశరదశ్శతంశత్రుభిరతిశేషఃజ్యోక్ ఉద్వలంసూర్యం  
దృశేద్రష్టుంఆశాస్త్రహేయసూర్యః-హతఃఅర్థవాత్సమీదాగ్రోఉదగాత్  
కీదృశః-నిరస్యమధ్యాత్మధ్యనిధాజమానః-విశేషోదీప్యమానశ్శివ్యర్థః-ఎ  
తాదృశఃయోదివాఃరోష్ఠిసఃమామాంసనసాఅదరేణపునామపక్షింకరో  
త్పిత్యర్థః-కీదృశశిత్వాకాంతాయామాహ-వృషభశ్శతవృషభస్సర్వేషాంకామి  
తఫలానాంపర్వితా-లోహితాక్షిరక్తరశ్మిః-విషశ్చిత్విద్వాక్సర్వజ్జిత్వ్యర్థః-  
తాదృశసూర్యస్సర్వదామాంసరోప్రదవేభ్యః-సంరక్ష్యతిభావః - అథఆ  
శ్వలానానానామధ్యాహ్నాసూర్యోపస్థానంకర్తవ్యం- ఉద్యమితి సూక్తే  
న-తదుక్తందంధికాయాం॥\*॥ ఉద్యమితిసూక్తేనఉపశబ్దేద్వివాకరంనిశ్చయం  
మధ్యాహ్నంసంధ్యాయాంప్రణతిప్రాసంయుతమ్ ॥ సూర్యంపశ్యన్నపాసీత  
ధారయత్కావ్యయోకరా॥వృత్తికారణోపస్థానలక్షణముక్తమ్॥ఉపస్థానంత  
దేవస్యాత్ప్రసానసంయుతమతి- అథసంధ్యాత్రయేపిప్రాచ్యాదిదిగ్వింద  
నంతదధిదేవతేప్రదాదివందనంచకర్తవ్యం-తదర్థం - కుర్వంతిశీనమసుగ-  
ర్యాద్దిగ్విశంశ్చపృథక్పృథగితి॥ ప్రశమంప్రస్తు-నమఃవాచ్యైర్విదేశకత్యాదిభవ  
మూలమ్—ఓనమఃవాచ్యైర్విదేశ-రక్షణం.

తి-తదుక్తంశ్శపేన॥\*॥ దిగ్విదానమసూర్యంప్రాయంసంస్థాయోర్భువేది  
తి-మంత్రార్థస్తు- వాచ్యైర్విదేశేనమోస్తునమస్సప్రీత్యాదివాచ్యం- ఏత  
స్యాంవిశయాశ్చదేవతాః-ఇంద్రాదయఃప్రపంచసంతతిష్ఠంతిఏతాభ్యశ్చనమో  
స్తు-నమసూర్యాదినమసూర్యాంతంఏకంయజురితయాసూర్యః-నమశ్చిత్త్యూర్వః  
పూర్వదాస్వేఉత్తరఃఉత్తరేదాస్వేతీతివివేకం-ఏవంసర్వంయోజ్యం-సావి  
త్రైవమగ్నిత్రయశేషోస్తి-సావిత్రైవమగ్నిత్రయదేవతాకాయేయుచెగ్నిత్రై  
అసత్త్యేనేత్యాదావపితృత్వాల్ సాప్రశబ్దస్య యోగవృత్తాత్తత్త్వాపిసామ  
ర్థ్యాదితిచేన్న-సావిత్రీపదస్యభావేపిపితృవిశుప్రయోగనియమః- అత్రై  
ప్రయోగ బాహుళ్యాభ్యాంవివరణకారమతేషంజాదిపదానాం కేవల

యోగి త్వేప్రిప్రయోగబాహుళ్యతర-మలవిప్రయోగః- నతువైవాలాదావి  
తి-కించ- ఉపనయనకాలే హివిత్రింభోఅనుబూహిత్యవిశేషేణప్రాగ్ధనా  
యాంకృతాయామపితస్తైస్తవబవేఆచార్యఃతత్సవితురిత్యేతామేవమువముప  
దిశతినత్వాసత్వేనేత్యాదికాం-కామఃకామాభిమానీదేవఃఅకాన్షితోసప్తవక  
రోతిసాహంకారోమిశ్రుశ్శామఃకర్తానాహుఃరేత్రశ్రుతేః- కుర్వన్నపినలి  
ప్యతఇతిస్త్యుతేశ్చమశ్యుఃతదభిమానీదేవఃఅన్యదతం తస్మై కామాయమన్య  
వేనమో స్త్విత్సగ్ధః-యాపుభివీయాఆపఃయిత్రైజఃయోవాముఃయదాకాశం  
పంచమీపాతశ్చాండసః- తేభ్యఃపంచభూతేభ్యోనమో స్త్విత్సగ్ధః- అథ  
వాసుదేవాయనమస్సుమర్పయతీ ఓంనమఃఓంఓంకారీవాచ్యాయ భగవతే  
ఐశ్వర్యాదిసంపన్నాయేత్సర్వః - తదుక్తమాచార్యైః॥ \* ॥ ఐశ్వరస్యసవ  
స్యవీర్యస్యయశశశ్చియః॥జ్ఞానవై రాగ్యయోశ్చైవవక్ష్యాంభగవతీతితత్త్వ-వ  
సుదేవప్ర్యాపత్యంవావాసుదేవాయ ద్వావసంత్యస్త్రిజగంతీతివాసుఃసచాసా  
దేవశ్చైతివిగ్రహః-తస్మై నమః॥భగవతః-అథసంధ్యాయాపాంపరాందేవతాం  
ప్రాగ్భేదయతి-యామితి-సర్వాజ్ఞాతానియాసంధ్యానవసృంతిసాసంధ్యా  
మామభీరక్షత్విత్యన్వయః అతేదంతత్త్వంవిచార్యతే-అత్రసాయంప్రాగ్భిరి  
తివిశేషోపాదానాత్సంధ్యేఉభేవనతుతిస్రః-అతవివాపస్తంబసూత్రేసంధ్య  
యోర్భూత్ప్రామాదాసనమిశ్యతద్వివచనముపాత్రం- ఆశ్వలాయనసూత్రే  
పి-యజ్ఞోపవీతీనిత్యోదకస్సంధ్యామువాసీతేత్యారభ్యవచం ప్రాతఃప్రాజ్ఞు  
ఖస్త్విష్టన్నాచండలదర్శనాదిత్యంతేన ఉభయోరేవసంధ్యయోరుపాదానం  
కృతంమాధ్యాహ్నాక్షీసంధ్యాశ్చస్త్యుతి వచోభ్యస్సమాగతానతు గృహ్యకార  
వచోభ్యఃఅతేదమపిజ్ఞాపకంభవతియద్ధర్మజ్ఞాఃప్రమాదాదినాకదాచిన్మా  
ధ్యాహ్నాక్షీసంధ్యామకృత్త్వైవభోజనేకృతేనదోషభృతివణకాయంతి-తథాపి  
స్త్యుతికారైరంగీకృతత్వాత్నమాధ్యాహ్నాక్షీరిత్యాశ్చ్యేతిసర్వం సువిదరం-శి  
వానువిష్ణురూపాయేత్యారభ్యఉత్తమేశిఖరేజాతెతిత్యంతంపురాణశ్లోకాస్సు  
ప్రాధాణః-ఉత్తమేశిఖరేతిజపాదూర్ధ్వంగాయత్రీప్రసాధపనమంత్రః-ఎతత్ప్ర

మూలమ్—శివాయ-నమః,

ర్వంతమేవసంధ్యాకర్తాపరహస్యం॥\*॥ దేవిప్రసాధపనాంతంస్యాత్సంధ్యా  
కర్తమునిరితమితివచనాత్తస్యానుమర్తః-భూమ్యామవస్థితోయః మేరునా  
మకంపన్వరితఃస్యమూర్ధస్యపరిభాగే జాతేవిద్యయానేఉత్తమేశ్రేష్ఠేశిఖరేఉ  
త్కృష్టశిఖరాకారమందీరితిత్యర్థః-సాధుమితీశేషః- బ్రాహ్మణేభ్యఃసరింతర  
యేపానకేభ్యఃక్షిణేభ్యఃఅభ్యున్యజ్ఞతానహదేవభగవతగచ్ఛయథానుఖం

అస్తాను పాసకాననుగృహీత్వా యథానుఖం యథాకామం యథాగతం గచ్ఛేత్

మూలమ్ - ఇదం ద్యౌవాపృథివీ-నమోస్తుతే,

ర్థః శిష్టం స్పష్టం-ఇదమితి స్వరూపార్థం ద్యౌవాపృథివ్యస్తౌతి-హాపితః హేద్యౌః హేద్యౌలోక హేమాతః హేమృథివీ॥శ్చ॥ ఇయం నై మాతా అసౌపితాపృథివి మాతేతి శుతేః-వాంయువాంప్రతివాక-రణీయం - ఇహకమణీయద్వచన ముపబ్రుచేబ్రవీమి-హే ద్యౌవాపృథివీ ద్యౌవాపృథివ్యాద్వివచనాభావాత్సృం దసః ఇదం మదీయం వచనం సత్యమస్తుకింతద్వచనమిత్యపేక్షయా మాహ- ధూ తమితి-అవోభిః అన్నద్రక్షణైః సహచేవానాం సర్వైవాంశురాణామిద ముపల త్తిగం సర్వైవాంధూత్వానాం చ జైయం-అవమేరత్ కేయువామితి శేషః - ధూ తం భవంతం అస్తాదాదీనాం దేవానాం చ సంగత కేభవతమితి యద్వచనం ఇదం స త్యమ స్త్రివిధితాత్పర్యం-వయమపిభవత్ప్రసాదాత్ ఇషమన్నం వృజనంతాప వజితంతం జీరదానం జీవస్యదాతారం విద్యాముపలభేమ-విద్యగా భేన్వయన్తా పవజితంతంభోక్తుస్తాపసివర్తకం జీవనో నాయంచయదన్నంతదన్నం లభేమ హీత్యర్థః-ఇతః పరంతకాశాదిభురాణ్యోకార్తాస్త్వప్రాణదానీం సంధ్యాకర్మ సాద్గుణ్యాధ్యంసకలభువనవర్తిగోబ్రాహ్మణేభ్యశ్చుభం చార్థయత్ ప్రవరా

మూలమ్ - చతుర్స్సాగరపర్యంతం-అభివాదయే

స్వితస్య నామకీర్తనపునస్సంభవతీవరదాం దేవతామభివాదయతే - చతు స్సాగరపర్యంతమితి వాక్యాధ్యస్త్వప్రవీవ - అత్ర కేచిత్ నాగరాణాంచతుష్ట యత్యం సంఖ్యా యః సప్రసంఖ్యా యా అభ్యుపలక్షణత్వాత్-తథాచనప్రవాగ రమధ్యేయాశ్చ గానః యే బ్రహ్మణాస్సంతి తాభ్యః తేభ్యశ్చ భవన్తి సత్రివాక్యా భః-పర్యవస్యతీవరదాం-పరేషు ముఖ్యాధ్యమేవావలంబ్యనోపలక్షణం తి-అత్ర శుభపదస్యస్వస్తిచనత్వాత్తద్యోగేన మన్వస్త్రీర్వాహేత్యాదినా చతుర్థీః-అన్యే శుభపదస్య సీతాభః వాచిత్యాత్తద్యోగేన హిత యోగేచ తి సూత్రేవచతుర్థీతి కథయంతి-అతిభోగితినన్వర్తకం-అయిభగవతివాగ్దః సం ధ్యేత్వామితీ శేషః-అభివాదయేన మన్వస్త్రీర్వాహేత్యాద్యోగే పదమితి కేచిద్వాచ్యవ త్రుః-తేజస్య తవిష్కృతపూర్వవాచః - తథాహి ఉత్తమేశిభిః ఇన్ద్రైవ భ గవతీప్రసాదాపితా తథాదక్షత్రేదభివాదనం-సింహుక్రంన్యాయాత్-తావత్ప్రసంగ తమేవం సంధ్యావందనకలావచ్ఛకింతలేశ్వనధీతప్రతివచనాః-తథాహి చం ద్రికాయాం॥\*॥ అత్ర పాదానమసకృత్వాగోత్రప్రవరపూర్వమితి॥నమస్కృ త్వాస్త్వప్రేత్యధః-అత్ర పాదాంతథాహుమింస్త్వప్రేతివచనాల్॥\*॥ స క్త్రేంద్రతథాహుమిం ద్విజానప్యభివాదయేత్ ॥ కనకానవి వేదజ్ఞాన్వం

ధ్యాకాలేభివాదయేత్ | వివాపుశ్రవణవివేకవదాహితండుహితముపతిమ్ || ఇ  
 త్యాదివచోభిస్సంధ్యాదేవతాభివాదనస్యానుక్తత్వాత్ - ద్విజాద్యభివాదన  
 స్యానుక్తత్వాచ్చ తదభివాదనప్రస్తుతవాక్యార్థః - ననుసంధ్యాయా అపిగరి  
 యస్యాప్రసరభివాదనమస్వికృతభివాదనప్రకారమాహార్యవానాసంతంబ  
 మునిః || దక్షిణంబాహుంశ్రోత్రసమంప్రసార్కృత్యాహార్యభివాదయితోర  
 స్సమం రాజవ్యోం శ్లోనమంత్రే శ్లోకతిద్వాభ్యాం కరాభ్యాం ద్వావపికణ్ఠో  
 సంగృహ్యభివాదనంకార్యమితకచిత్ - నాయంసమీచినఃపత్యితిప్రతిభావతి-  
 దక్షిణంబాహుమితదక్షిణబాహు నాదక్షిణకణఠాతంసంగృహ్యభివా  
 దనంకార్యమిస్సప్రప్రతియమానత్వాత్ - తద్దేవాలిగతిశిష్టాచారాచ్యేతి  
 సవకంఠమణీయమ్ | ... .. \*

శ్లో || స్థూలిత్యం పథిగచ్ఛతోధ్రువమితిస్పష్టంహి భూమండలే తస్మా  
 త్కించదిహప్రవిష్టమపిచేవ్యర్థ్యంనచస్సాప్రతిమ్భక్తాఘాజితదోషభి  
 వణపటు శ్రీదక్షిణామూకాసత్వాదాంభోజసమర్చితా కృతీరియంప్రత్యాశ్య  
 మానాభవేత్ | విబుధాన్మహుధానాధూన్వార్తయేతాకృతాంజలిః | వివ  
 చయంతుసద్వస్థ్యాగతేష్వామత్పరిశ్రమమ్ || శ్రీకృష్ణంబుధరాజిరాజవినుత  
 శ్శ్రీరామవిద్యన్తణ్డశ్శ్రీలక్ష్మీరపియం జజానతనయం గౌరీశపాదానతమ్ |  
 తన్యగోధసమిపవాసీభగవన్తంత్రానుచింతాఫలేసంధ్యావందననిణాయే  
 నిరగమన్మద్యశ్చతుర్థోఽధునా || ... .. \*

ఇతిరాఘవజైవజ్జవంశపయఃపారావారసుధాశ్ర

శ్రీరామభట్టమహాపాధ్యాయతనయస్య

శ్రీలక్ష్మీగర్భసముద్రసద్రీతస్యశ్రీకృష్ణ

పండితస్యకృతౌనిర్ణయకల్పవల్లభ

శ్లో || సంధ్యావందనభాష్యే-

చతుర్థగుచ్ఛః.

హరిః- ఓమ్, తత్సత్.

శ్రీగోపాలకృష్ణార్చనమస్తు.



